

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

11-12

Tanári útmutató

12

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

SZAKMAI VEZETŐK

PÁLA KÁROLY SZAKMAI IGAZGATÓ
PUSKÁS AURÉL FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES
RÁPLI GYÖRGYI, A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

ARATÓ LÁSZLÓ
KÁLMÁN LÁSZLÓ

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK
BÁNRETI ZOLTÁN
CSERHALMI ZSUZSA
GYŐRI JÁNOS
SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

MURÁNYI YVETT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI
PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

© SULINOVA KHT.

© MURÁNYI YVETT

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBE,
KÍSÉRLETI-TESZTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.

KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.

MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA AZ EDUCATIO TÁRSADALMI SZOLGÁLTATÓ KÖZHASZNÚ TÁRSASÁG
1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: KEREKES GÁBOR ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: PÁTRIA NYOMDA ZRT., 2008

**IRÁNYOK ÉS MŰVEK
A KÖZELMŰLT
MAGYAR
EPIKÁJÁBÓL
ÉS LÍRÁJÁBÓL**

Tanári útmutató

Fejlesztők

Arató László
Mozer Tamás
Szarka Judit
Vári György

TARTALOM

IRÁNYOK ÉS MŰVEK A KÖZELMÚLT MAGYAR EPIKÁJÁBÓL ÉS LÍRÁJÁBÓL

- 5 NÉVJEGY
- 11 TESTEK ÉS A TÖRTÉNELEM LABIRINTUSÁBAN
NÁDAS PÉTER: *EGY CSALÁDREGÉNY VÉGE*
- 46 KERTÉSZ IMRE: *SORSTALANSÁG*
- 68 ESTERHÁZY PÉTER: *FUHAROSOK*
- 98 TANDORI DEZSŐ KÖLTÉSZETE
- 117 A LÍRAI POSZTMODERN VÁLTOZATAI
TÓTH KRISZTINA ÉS PARTI NAGY LAJOS

NÉVJEGY

12. ÉVFOLYAM, 12. FEJEZET

IRÁNYOK ÉS MŰVEK A KÖZELMŰLT MAGYAR EPIKÁJÁBÓL ÉS LÍRÁJÁBÓL

Fejlesztők: Arató László, Mozer Tamás, Szarka Judit, Vári György

A FEJEZET CÉLJA

Bevezetés a kortárs magyar költészet és próza világába három mai költő és három mai regényíró művein keresztül.

Ismerkedés a Nádas Péter-i próza metaforaképzési és narratológiai eljárásaival, valamint az európai kulturális tradíció nagy konstrukcióival szembeni ambivalens attitűdjével.

Ismerkedés azzal a nézőponttechnikával és nyelvhasználati móddal, amelynek révén Kertész Imre *Sorstalanság* című regénye az Auschwitz-tapasztalat radikális esztétikai újraformálásához és a nevelődési regény műfajának dekonstrukciójához hozzájárult.

Ismerkedés Esterházy Péternek a posztmodern és a késő modern határán álló, a műfaj és a szöveg zártságát, eleve adott voltát megkérdőjelező, idézetek szövevényéből építkező „regényével”, a *Fuharosokkal*.

Ismerkedés a posztmodern költészet poétikai eszköztárával és olvasási technikáival.

KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI FÓKUSZOK

Tematikus fókusz:

A kulturális tradícióhoz való viszony alapvető ambivalenciája. A tapasztalat viszszanyerésének, esztétikai megteremtésének módja az énelbeszélés és az Auschwitz-tapasztalat újfajta összekapcsolása révén. Az idegenség, a máság mint tapasztalatra nyitott létmód: az értelmezési keretek és a tapasztalat viszonya. A dezillúzió és a kiszolgáltatottság mint történeti és mint mitikus tapasztalat. A nyelv lehetőségei a megismerésben és a kifejezésben. A személyiség határainak posztmodern újrajrjolása. A múlt újraalkothatósága, megszólaltathatósága, a szerelmes beszéd érvényességének visszanyerésére irányuló kísérlet, egy az emlékek és az emlékező önazonosságát, az emlékek uraként birtokba vehető személyiségét kikezdő emlékezés színrevitele, nemi szerepviszonyok ironikus elbizonytalanítása Tóth Krisztina költészetében. Kísérlet az elmúlásról való személytelen beszédre; a giccs és a hétköznapi vagy az alatti nyelv integrálása, nyelvi szolidaritás.

Poétikai fókusz:

A tudatfolyam és szubjektív időkezelés narratológiai struktúrái Nádas Péternél. A naplószerű énelbeszélés nem mimetikus radikalizálása és az ironia változatai Kertész Imre Nobel-díjas regényében. Az intertextualitás funkciója és az allegorikus alakteremtés összefüggése és új formái a *Fuharosokban*. Az utalás és rájátszás kiemelt szerepe a Tandori-versek értelmezésben (intertextualitás, kulturális kódok). A verset szervező hiányok, elhallgatások jelentésképző szerepe. A referencialitás elbizonytalanítása, a megismerés és a kifejezhetőség kérdései: erős nyelvi reflektáltság és játékoság. Hagyományosnak tekintett költői témák és megszólalás-módok háttérbe szorulása, elrejtése. A dalszerűség és az alanyiség átértelmezése

KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI
FÓKUSZOK

Tóth Krisztinánál, a megszólalás megkerülhetetlen hagyományba ágyazottságának tudatosítása, a hagyományhoz fűződő kettős viszony: meghaladhatatlanságának és újrendezhetőségének egyidejű belátása Tóth és Parti Nagy költészetében. Annak felismerése Parti Nagynál, hogy a hagyomány mindig csak töredékesen vehető birtokba, intertextualitás.

Szövegértési fókusz:

Idősíkok szimultán kezelése, szubjektív időtapasztalat, a történeti tudat és a lélektani önismereti munka kölcsönösségének dinamikája Nádasnál. Az utólagos tudástól megfosztott beszéd ironikus jelentésteremtő funkciója a *Sorstalanság*ban. Az epika lírai stilizációja és az idézetek jelentésmező-tágító szerepe a *Fuharosok*ban. A hiány, az elhallgatás, a nyelvi játék és az irónia Tandorinál. Megfejtő-dekódoló olvasási kódok felváltása a nyelv megállíthatatlan önmozgására, folyton jelentéseket termelő potenciáljára fogékony, azt érteni és élvezni tudó befogadói attitűddel Parti Nagy olvasásakor. A társadalmi és irodalmi konvenciók konvencióként történő felismerése, annak felismerése, hogy a szövegek képesek átrendezni, átstrukturálni ezeket a sémákat.

Szövegalkotási fókusz:

Önálló értelmezés, műelemző esszé.

A FEJEZETBEN LÉVŐ
MODULOK CÍME,
AJÁNLOTT
ÓRASZÁMA ÉS
SZÖVEGBÁZISA

1. Testek és a történelem labirintusában – Nádas Péter: *Egy családregény vége* – 2 óra

2. Kertész Imre: *Sorstalanság* – 2 óra

3. Esterházy Péter: *Fuharosok* – 2 óra

4. Tandori Dezső költészete – 2 óra

Minden hogy kitágult... , Elenged... , A tékozló, Egy sem, Töredék Hamletnek, Koan I., Megritkulsz... , A damaszkuszi út, Változatok homokórára, Horror, Les adieux, Kant-émlékzaj, Hogy ki ne jöjjünk a gyakorlatból, A puszta létige szomorúsága, A betlehemi istállóból egy kis jószág kinéz, Táj két figurával, A gyalog lépésének jelölhetetlensége osztatlan mezőn, 1976823/a₂ – Előszó Paul Klee-hez

5. A lírai posztmodern változatai – Tóth Krisztina és Parti Nagy Lajos – 3 óra

Tóth Krisztina: *Az árnyékember*, Petri György: *Eszmék és tánclemezek*, Tóth K.: *Óda az ötvenes férfiakhoz*, Juhász Gyula: *Anna örök*, Vas István: *Óda a tegnapi asszonyokhoz*, Parti Nagy Lajos: *Löncsölő kislány, Rókatárgy alkonyatkor, Dallászöveg*

AJÁNLOTT
KOROSZTÁLY

12. évfolyam (17–18 évesek)

ELŐZŐ ÉS KÖVETŐ
FEJEZET

Egy modern magyar dráma – Örkény István: *Tóték*

TANTERVI MODUL-
KAPCSOLÓDÁSI
PONTOK

12. évf. 1. fejezet 2. modul (Dosztojevszkij)
 12. évf. 6. fejezet 1–3. modul (Kafka: *Átváltozás*, Thomas Mann: *Halál Velencében*, Bulgakov: *A Mester és Margarita*)
 12. évf. 7. fejezet (A kispika alakváltozatai. Elbeszélésmódok a tágran értett modernségben)
 12. évfolyam 8. fejezet (Modern és késő modern magyar regények)
 12. évf. 4. fejezet (Babits)
 12. évf. 5. fejezet (Az avantgárd)
 12. évf. 9. fejezet (József Attila)
 12. évf. 10. fejezet (Pilinszky, Nemes Nagy, Weöres)

KERESZTTANTERVI
KAPCSOLÓDÁS

A filozófia, a művészettörténet bizonyos területei, történelem (a XX. századi történelem bizonyos időszakai – különös tekintettel a totális diktatúrákra)

NAT

- Szó szerinti és metaforikus jelentések megkülönböztetése, a ki nem fejtett tartalmak felismerése a szöveg alapján. A szövegértési technikák ismeretének bővítése és alkalmazása.
- A művek műfaji természetének megfelelő szövegfeldolgozási eljárások ismerete és alkalmazása.
- Szövegek kapcsolatának és különbségének felismerése és értelmezése (tematikus, motivikus kapcsolatok, utalások).
- A líra különböző műfajaiban és hangnemeiben a klasszikus és kortárs magyar és világirodalom köréből válogatott művek olvasása, feldolgozása. A lírai beszédmód változatainak általános és korhoz, ill. szituációhoz kötött különös jegyeinek értelmezése.
- Költői képek és alakzatok, szókincsbeli és mondattani jellegzetességek azonosítása, jelentésteremtő szerepük megértése és értelmezése. A költői nyelvhasználat összetettségének felismerése, a grammatikai eszközök funkciójának értelmezése. A műfaji konvenció és az attól való eltérés jelentéshordozó szerepének bemutatása.
- A jelentéstulajdonítás során kapcsolatkeresés az európai és a magyar irodalom nagy hagyományaival, kódjaival.
- Összetett modalitású szövegek értelmezése. A humor kulturális és időbeli változékonyságának felismerése.
- A műalkotás mint normakövető és normákat megújító jelenség. Új és régi párbeszédének átélése a művészetben. Az elsajátítás és a kreativitás kettősségének megértése a művek befogadásában.
- Érvelés, önreflexióra és önkorrekcióra való törekvés.
- Értékek, motivációk, magatartásformák felismerése, értelmezése.
- Felkészülés a nagyobb anyaggyűjtést, önálló munkát igénylő, terjedelmesebb szövegek írására.
- Verbális és nem verbális információk együttes kezelése.
- Önálló jegyzetkészítés.
- Különböző beszédműfajok kommunikációs technikáinak alkalmazása és értékelése.

NAT

Önbecsülésen és mások megbecsülésén alapuló együttműködés csoportos beszélgetésben, vitában, az eltérő vélemény figyelmes és türelmes meghallgatása, tisztelete, adott esetben tömör reprodukciója; saját vélemény megvédése vagy korrekciója.

Képesség a különböző műfajú és rendeltetésű szövegek szerkezetének és jelentésrétegeinek feltárására és értelmezésére.

A művek műfaji természetének megfelelő szövegfeldolgozási eljárások ismerete és alkalmazása.

A szépirodalmi szövegekben megjelenített értékek, erkölcsi kérdések, motivációk, magatartásformák felismerése, értelmezése.

A hétköznapi nyelvhasználattól eltérő szövegek megértésében szerzett tapasztalatok bővítése.

A különböző olvasott vélemények összevetése, a különbségek és hasonlóságok felismerése, értelmezése és kritikája szóban és írásban.

Önkifejező és kreatív szövegalkotás.

Az összefoglalás eljárásának gyakorlása, önálló alkalmazása.

KÖVETELMÉNYEK

→ A tanuló legyen képes azonosítani és értelmezni a késő modern és posztmodern prózai szövegek esztétikai-poétikai jellemzőit, különös tekintettel a nyelvi megalkotottságra (a szöveg jellemző szerveződése, műfaja, az elbeszélői helyzet és nézőpont, a szereplői tudat ábrázolásának prózapoétikai eszközei, időiség, kifejezőmód, szövegforma).

→ Legyen képes a művekben megjelenő kérdéseket és válaszokat árnyaltan, a változásokra, változatokra is figyelve érzéklni és értelmezni.

→ Képes legyen irónia és tragikum felismerésére és az értelmezésben való felhasználásra.

→ Ismerje fel a szöveg metaforikus jelentéseit, vegye észre és tudatosítsa a több olvasat, több értelmezés egyidejű lehetőségét.

→ Tudjon szövegekben intertextuális utalásokat, vonatkozásokat azonosítani és értelmezni, következtetéseket levonni.

→ Ismerje és alkalmazza a prózaértelmezés tanult közelítési szempontjait, tudjon kiválasztani néhány, az adott szöveghez adekvát szempontot.

→ Legyen képes szokatlan költői megszólalások értelmezésére, a töredékesség és grammatikai hiány jelentésképző szerepének felismerésére, a nyelv és referencialitás újszerű kérdéseinek megközelítésére.

→ Legyen fogékony a nyelvről szóló nyelv, a versről szóló vers reflektáltságának jelenségeire.

→ Legyen fogékonysága az iróniára, a játékra.

→ Legyen képes tanult ismereteinek mozgósítására, az újban a régi felfedezésére, új és régi kapcsolatainak feltárására, értelmezésére.

→ Képes legyen képzőművészeti alkotások és a költészet hasonló törekvéseinek összekapcsolására.

→ Legyen képes szemelvények olvasásában egy szempontot végigkövetni, egy válogatás alapján az egésze következtetni, majd az általános megfigyeléseket egy szöveg komplex értelmezésében felhasználni.

KÖVETELMÉNYEK	<p>→ Legyen képes megfigyeléseit, benyomásait rövid értelmezésben összegezni, ill. a tanultak felhasználásával saját választása és értelmező munkája nyomán önálló műértelmezést írni.</p> <p>→ Legyen képes az olvasott szövegekkel kapcsolatban kérdéseket feltenni, véleményt, udvarias kritikát formálni, érvelni, vitatkozni, összehasonlító észrevételeket tenni.</p> <p>→ Törekedjen együttműködésre, gyakorolja az empátiát és a toleranciát.</p> <p>→ Szóbeli megnyilatkozásaiban törekedjék határozottságra, világosságra, tartalmasságra.</p>
ÉRTÉKELÉS	<p><i>Folyamati:</i> A prezentációk, az órai munka, a házi feladatok értékelése</p> <p><i>Kimeneti:</i> Műelemző esszé</p>
MÓDSZERTANI AJÁNLÁS	<p>A fejezet az együttműködésen alapuló tanulást (pármunka, csoportmunka) részesíti előnyben, figyelmet fordít a differenciálásra a fejlesztésben. Módszer- és eljáráskészlete az interaktív és reflektív tanulásra épül.</p>
TÁMOGATÓ RENDSZER, SZAKIRODALOM	<p>Balassa Péter: <i>Nádas Péter</i>. Kalligram Kiadó, Pozsony, 1997</p> <p>Molnár Gábor Tamás: <i>Fikcióalkotás és történelemszemlélet</i>. Alföld, 1996/8 (= Molnár, 1986)</p> <p>Radnóti Sándor: <i>Auschwitz mint szellemi életforma</i>. Holmi, 1991/3</p> <p>Spiró György: <i>Non habent sua fata</i>. In: Spiró György: <i>Magániktató</i>. Bp., 1985</p> <p>Szirák Péter: <i>Kertész Imre</i>. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2003</p> <p>Szirák Péter: <i>Folytonosság és változás</i>. Debrecen, 1998 (= Szirák, 1998)</p> <p>Vári György: <i>Kertész Imre. Buchenwald fölött az ég</i>. Kijárat Kiadó, 2003</p> <p><i>Az értelmezés szükségessége. Tanulmányok Kertész Imréről</i>. Szerk. Scheibner Tamás és Szűcs Zoltán Gábor. Bp., 2002 (= Scheibner, 2002)</p> <p>Arató László: <i>Sorstalanság</i>. In: <i>Irodalom Tanári Kincsestár</i>, Raabe Kiadó, 2004. február</p> <p>Szirák Péter: <i>A saját sors idegensége</i>. In: <i>A magyar irodalom története III.</i> (Szerk. Szegedy-Maszák–Veres.) Bp., 2007</p> <p>Szörényi László: <i>Esterházy Péter: Fuharosok</i>. <i>Mozgó Világ</i>, 1983/9. Imre László: <i>Esterházy Péter: Fuharosok</i>. Alföld, 1983</p> <p>Balassa Péter: <i>Az ősi rend</i>. <i>Jelenkor</i>, 1984/1. (In: B. P.: <i>Segédigék</i>, 2005)</p> <p>Szegedy-Maszák Mihály: <i>A kimondatlan költészete (Esterházy Péter: Fuharosok)</i>. <i>Kortárs</i>, 1984/1</p> <p><i>Diptychon. Elemzések Esterházy Péter és Nádas Péter műveiről</i>. 1986–88. Szerk.: Balassa Péter. Magvető Kiadó, Budapest, 1988, 7–134. p.</p> <p>Kulcsár Szabó Ernő: <i>Esterházy Péter</i>. Pozsony, Kalligram, 1996, 285. p.</p> <p>Dobos István: <i>A vallásos horizont Esterházy Péter regényeiben</i>. In: <i>A népiségtől a posztmodernig: tanulmányok korunk magyar irodalmáról</i>. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997, 95–102. p.</p> <p>Selyem Zsuzsa: <i>Az és angyala I. Az Esterházy-recepció vázlatos áttekintése</i>. = <i>Látó</i>, 1997, 5. sz. 85–92. p.</p>

TÁMOGATÓ
RENDSZER,
SZAKIRODALOM

- Selyem Zsuzsa: *Az és anyaga II. Meddig tart a regény.* = *Látó*, 1997, 7. sz. 58–63. p.
- Szilasi László: *Zsófia szüzessége.* Jelenkor, 1999, 1. sz. 66–72. p.
- Odorics Ferenc: *Nem (a) Fuharosokat olvasom.* Jelenkor, 1999, 1. sz. 73–78. p.
- Müllner András: *Hipertextuális Fuharosok.* = *Bárka*, 1999, 1/2. sz. 158–173. p.
- Müllner András: *Irodalomtudomány, számítógép, játék: A Fuharosok CD-ROM-on.* = *Korunk*, 2001, 10. sz. 37–45. p.
- Radnóti Sándor: *Talált tárgyak költészete (Tandori Dezső második kötetéről).* 1974.
In: R. S.: *Mi az, hogy beszélgetés? Bírálatok.* Bp., 1988, 212–223. old.
- Kálmán C. György: *A részek győzelme a józan egész fölött.* In: *A magyar irodalom története.* Szerk. Szegedy-Maszák Mihály, Bp., 2007, III. kötet, 661–671. old.
- Fogarassy Miklós: *Megtalált töredékek, megtisztított tárgyak, Egy talált tárgy megtisztítása.* In: F. M.: *Tandori-kalauz.* Bp., 1996, 20–56. old.
- Veres András: *Irodalom. Bevezetés az irodalmi művek olvasásába.* Bp., 2001
- Bedecs László: *Beszélni nehéz. Tanulmányok T. D. költészetéről.* Bp., 2006
- Gintli Tibor – Schein Gábor: *A világirodalom rövid története. A realizmustól máig.* Bp., 2007
- Gács Anna: *Miért nem elég nekünk a szöveg?* Bp., 2002
- Németh Zoltán: *Parti Nagy Lajos.* Pozsony, 2006

SZÖVEGFORRÁSOK

- Nádas Péter: *Egy családragény vége.* Jelenkor, Pécs, 1993
- Kertész Imre: *Sorstalanság.* Magvető, 1975, ill. a DIA elektronikus kiadása és a Magvető életmű-kiadása
- Esterházy Péter: *Fuharosok.* Magvető, 1983, ill. *Bevezetés a szépirodalomba.* Magvető, 1986 és a DIA elektronikus kiadása
- Tandori Dezső: *Töredék Hamletnek.* Fekete Sas Kiadó, Bp., 1999
- Egy talált tárgy megtisztítása.* Uo., Bp., 2000
- Tóth Krisztina: *Porhó.* Magvető, Bp., 2001
- Parti Nagy Lajos: *Grafitnesz.* Magvető, Bp., 2003

1. TESTEK ÉS A TÖRTÉNELEM LABIRINTUSÁBAN

NÁDAS PÉTER: *EGY CSALÁDREGÉNY VÉGE*

2 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1.

5. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- Mivel rendkívül komoly és valószínűsíthetően a diákok túlnyomó többsége számára alapvetően újfajta befogadói erőfeszítéseket igénylő műről van szó, nem várhatjuk el azt, hogy a tanulók úgy érkezzenek az órára, hogy a regényt már olvasták.
- A modul alapvető célja az, hogy az órai közös szövegrészlet-olvasások segítségével vázolódjanak föl a mű értelmezési horizontjának azon fő erővonalai, amelyek mentén aztán az önként vállalkozók továbbolvashatják a mű egészét. Így célszerű volna a modul megkezdése előtt kb. három héttel szólni a diákoknak, hogy erre a regényre fog sor kerülni, és aki gondolja, hogy egy nagy szellemi kalandhoz van ideje, energiája, az olvassa el, de ez nem kötelező. Az viszont igen, hogy csoportonként 2-3 példány a kezükben legyen a modul megkezdésekor.
- A ráhangolódási feladat célja az, hogy a műfaji ismeretek felelevenítése vagy ezek hiányában a már meglévő olvasói tapasztalatok alapján fölhalmozódott tudás felidézése révén valamiféle nagyon tág elvárési horizont kialakuljon, amely a jelentésteremtési szakaszban minden bizonnyal sokkoló olvasási tapasztalathoz legalább minimális értelmezési „fogódzót” nyújthat.
- A 2. óra végére pedig remélhetőleg fény derül arra a komplex kapcsolatra, amely az *Egy család-regény vége* című művet saját műfajiségéhez fűzi. Amilyen a mű ambivalens, egyrészt kreatívan variatív, másrészt dekonstruktív viszonya műfaji tradíciójához, olyan az európai kultúrának egy bizonyos, alapvetően biblikus ihlettségű történelemfilozófiájához is.

Kiemelt készségek, képességek: korábbi befogadói tapasztalatok felidézése, mozgósítása, összehasonlítás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd rövid frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

||| A következő két tanórán a kortárs magyar- és világirodalom egy rendkívül jelentős írójának, Nádas Péternek első regényével fogunk foglalkozni. Az *Egy családregény végében* egy kisleány narrátor szabad asszociációs és idősíkelbontásos történetmesélésében ismerkedhetünk meg egy mitikus távlatú családi sorselbeszélés tragikus végkifejletével.

1. Műfaji ismeretek mint értelmezési horizont

Elképzeléseitek vagy olvasói tapasztalataitok alapján töltsétek ki a táblázat középső oszlopát!
(A harmadik oszlopot, amely az *Egy családregény vége* névű műfajához való viszonyára kérdez rá, majd az értelmezői munka végén fogjátok kitölteni.)

KÉRDÉSEK	A CSALÁDREGÉNY MINT MŰFAJ	EGY CSALÁDREGÉNY VÉGE
Miért családregény a műfaj neve?		
Mi e műfaj viszonya a történelem megjelenítéséhez?		
Milyen a megjelenítés minősége, főleg a részletezés tekintetében?		
Milyen a szereplőszám és a cselekményvezetés?		
Milyen a családregények terjedelme?		
Milyen történelmi korszakhoz köthető, és mi a jellegzetes tematikája?		
Mikor volt a műfaj virágkora?		

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

(Forrás: *Középiskolai irodalmi lexikon*. Szerk.: Kelecsényi László Zoltán, Corvina, Budapest, 1994)

KÉRDÉSEK	A CSALÁDREGÉNY MINT MŰFAJ	EGY CSALÁDREGÉNY VÉGE
Miért családregény a műfaj neve?	A családregény olyan regényműfaj, mely egy család több nemzedékének történetét mutatja be.	Igaz rá.
Mi e műfaj viszonya a történelem megjelenítéséhez?	Egy történelmi korszakot és osztályt ábrázol.	Több történelmi korszakot és egyéneket.
Milyen a megjelenítés minősége, főleg a részletezés tekintetében?	Viszonylagos extenzivitással, gazdagon ábrázol.	Példázatszerűen és csak egy-két jellegzetes vonással ábrázol.
Milyen a szereplőszám és a cselekményvezetés?	Sokszereplős, bonyolult cselekményű, részletező mű.	Igaz rá (a kisfiú narrátor vonatkozásában).
Milyen a családregények terjedelme?	Gyakran több kötetes regényciklus.	Egy rövid regény.

KÉRDÉSEK	A CSALÁDREGÉNY MINT MŰFAJ	EGY CSALÁDREGÉNY VÉGE
Milyen történelmi korszakhoz köthető, és mi a jellegzetes tematikája?	Jellegzetesen polgári műfaj, általában fölemelkedő, majd széteső polgárcsaládok életét követi végig.	A polgári világ megszűnte utáni állapotot mutatja be.
Mikor volt a műfaj virágkora?	A 19–20. század fordulóján volt jellemző.	Megjelent 1977-ben.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

T/2.

5. oldal

30 PERC

Tanári instrukciók

- A feladatmegoldások célja az, hogy a valószínűleg sokkoló befogadói tapasztalat strukturálódjon a diákok számára, mégpedig saját elemző munkájuk révén. Váljon élményszerű befogadói tapasztalattá számukra, hogy a szöveg szabad asszociációs áramlásának sajátos lüktetése, sodró ritmusa milyen rendkívül komplex kulturális jelentésösszefüggéseket megjelenítő szövegszervező eljárások révén válik megtapasztalhatóvá.
- Az értelmező munka megkönnyítése céljából mindegyik csoport megkapja a regény fabulájának rövid tanári összefoglalását. Először ezt kell elolvasniuk, a szövegrészletek elolvasására és a feladatmegoldásra csak ezután kerülhet sor.
- A dupla óra munkájának legfontosabb célja, hogy a diákok eleven tapasztalatként éljék meg a művészi szöveg idegenségével való dialógus önismereti eseményét.
- A csoportmunkához 4-6 fős kooperatív csoportokat alakítunk, akik az alábbi témakörökkel fognak foglalkozni:
 - A) csoportok: biblikus kontextus
 - B) csoportok: az elbeszélő személye és az ebből adódó sajátosságok
 - C) csoportok: a történet lefolyásának történelmi ideje és annak jellege; ennek megjelenése a műben
- Az osztálylétszámnak megfelelően több, azonos „tematikával” foglalkozó csoport is létre fog jönni, a közzétételt tehát célszerű lesz úgy irányítani, hogy más-más A), B) és C) csoportok szólaljanak majd meg az egyes alfeladatok kapcsán.
- A feladatok sokrétűsége és nehézsége miatt a diákoknak a csoportmunka során pontos „szereposztást” kell kidolgozniuk, pl. valaki a forrásokat tanulmányozza, valaki jegyzetel, néhányan kritikai észrevételeket tesznek... stb. Mindegyik csoportnál legyen legalább egy példány a regényből. (Az oldalszámok a következő kiadásból származnak: Nádas Péter: *Egy családregény vége*. Pécs, Jelenkor, 1993.)

Kiemelt készségek, képességek: korábbi befogadói tapasztalatok felidézése, összehasonlítás, kreatív adaptáció, más tudásösszefüggések (történelem) koncentrációja, kreatív, kritikus forráshasználat, szövegértés, szövegértelmezés, empátia, kooperáció

Célcsoport – differenciálás: heterogén, 4-6 fős kooperatív csoportok, feladat szerint

Munkaformák: csoportmunka, rövid közzétételek

Módszerek, eljárások: mozaik, tanári kalauz, szemponttáblázat

Eszközök: *Bibliai lexikon* (Herbert Haag: *Bibliai lexikon*. Bp., SZIT, 1989)

2. Szövegértelmezés megadott szempontok alapján I.

A) Bibliikus kontextus

- a) Olvassátok el a regény fabulájának összefoglalóját!

A REGÉNY FABULÁJA

A mű főszereplője egy 5-6 év körüli kislány, Simon Péter, akit Budapest közeli kertesi családi házukban nagyszülei nevelnek. Édesanyja nincsen, a műből nem derül ki, hogy meghalt-e vagy elhagyta férjét-gyerekeit. Az apa magas rangú ÁVH-s elhárítótiszt, azaz a bolsevik diktatúra kémelhárításának egyik vezetője, aki ritkán és mintegy titokban érkezik csak rövid látogatásokra családjához. Simon Péter barátai a szomszéd gyerekek, Gábor és Éva, akiket édesanyjuk nevel, apjuk disszidens (illegálisan Nyugatra távozott). Az anya élete meglehetősen homályos, sejtetően szeretői tartják el, a mű végén rendőrök elviszik és házkutatást tartanak. Az egész regényben érezhető az ötvenes évek Magyarországnak légköre: szegénység van, mindenki ügyeskedik, hogy túléljen; a félelem és az egymásra való gyanakvás légkörében élnek az emberek. A gyerekek játékaiban is folyamatosan megjelennek a kémkedés, feljelentés, nyomozás, elfogatás motívumai.

A nagyszülők közül a nagypapa zsidó értelmiségi, a nagymama falusi birtokoscsaládból származik, katolikus vallású. A nagypapa sokat mesél unokájának a család történetéről, amelynek kezdetei a bibliai időkig nyúlnak vissza: a Simon család eredettörténetét egészen Mózes testvéréig, Áron főpapig vezeti vissza. A család mitikus története szerint a nemzetséghez tartozik az a Simon is, aki Péter néven mint Jézus főapostola vált híressé, és az a Simon is, akit arra kényszerítettek, hogy Jézus keresztyét hordozza. A család az évszázadok folyamán szétszóródott a világban, és különféle történelmi korokban különféle véres zsidóüldözések áldozatai és túlélői lettek. A nagypapa saját élettörténetében arra a következtetésre jut, hogy az ő hivatása az, hogy mintegy helyrehozza a hajdanában kereszthordozó Simon vakságát, amellyel nem ismerte fel a kereszthalálra ítélt názáreti Jézusban a Messiást.

A nagypapa a zsidó hagyományt a kereszténységben akarja feloldani, ezért keresztény nőt vesz feleségül. Fia, Simon Ferenc viszont szakít a biblikus hagyománnyal, apja egész világszemléletével, és a bolsevik diktatúra magas rangú tisztje lesz. Munkája során egy koncepció perben barátja ellen kell hamisan tanúskodnia, aminek része az is, hogy apja halálára hivatkozva biztosít magának alibit. A tárgyalás rádióközvetítését a család egy pénteki halvacsora közben hallgatja meg. A nagypapa úgy érzi, hogy egész élete, meggyőződése kudarcot szenvedett, és még aznap éjjel meghal. A gyász okozta depresszióba néhány nap múlva a nagymama is belehal. Így Simon Péter teljesen árva marad. Nemsokára elviszik egy olyan intézetbe, ahol a rendszer „árulóinak” gyerekeit nevelik, és ahol el kellene felejteniük egész addigi életüket. Az intézet embertelen, katonai és diktatórikus légkörében a gyerekek rettenetes agressziós rohamot produkálnak, amelyben Simon Péter lezuhan az ágyáról. A regény az ő eszméletvesztésével (talán halálával?) zárul.

A mű elején milyen szövegrészlet bizonyítja, hogy a teljes mű értelmezésekor figyelembe kell venni a *Bibliát* mint Nagy Kódot?

b) Olvassátok el a regény alábbi részletét!

Orgonák és mogyoróbokrok között, egy bodza tövében. Nem messzire attól a fától, amelynek néha mozgott az egyik levele, pedig szél sem fújt. Hárman voltunk a család: papa, mama és a gyerek. Én voltam a papa, Éva volt a mama. A bokorban mindig este volt. „Mindig aludni! Miért kell mindig aludni?” A gyereket már lefektette a mama. „Papa, mesélj már valamit a gyereknek!” Ő a lábosokat csapkodta, mert mosogatott a konyhában. Én az íróasztalomnál úgy tettem, mintha tanulnék a Nyina Potapovából¹, de amikor ezt mondta, felálltam és átmentem a gyerekoszobába. A gyerekoszobát szénával béleltük, rendesen, puhára. Leültem az ágy szélére és az ölembe húztam a gyerek fejét. Ujjammal beletúrhattam vizes hajába, átöleltem. Mintha engem ölelne át az én anyám. Tenyeremet nyirkos homlokára simíthattam, s nem is tudtam, a tenyeremet érzem-e vagy a homlokát. A nyakán pedig látszott egy vastag ér. Ha ezt az eret elvágnám, kifolyna a vére. A konyhában mindig zörgette a lábosokat. „Siess azzal a mesével, papa, mert elkésünk az estélyről!” Ő mindig estélyre akart menni, de én nem siettem a mesével, mert jó volt így, a gyerek nedves fejével az ölemben. „Miről meséljek?” A gyerek kinyitotta a szemét. „Most megint a fáról akarok hallani.” Úgy nézett, hogy nem is a mesére gondoltam, hanem arra, milyen jó lenne, ha tényleg a gyereke lennék, s itt feküdnék az ölemben. „Jó, akkor mesélek a fáról, csak hunyd be a szemed és hallgasd. Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy fa. Ennek a különleges fának volt egy levele. Ezer. Persze ez a levél, amelyikről én mesélek, egészen különleges levél volt, mert nem olyan volt, mint a többi levél. A fa, amelyikről mesélek, elátkozott kertben állt. Nem ismerte senki ezt a kertet, csak tudták, van valahol egy ilyen kert. De hiába kutattak, nem találták. Pedig sok nyomozó szaglászott utána. És rendőrökkel is kerestették. Maradj nyugton! Az utcáról nem lehetett látni. Még repülőről sem. De mi tudtuk, hol kell bemenni. Egy bokor mögött volt a titkos alagút bejárata. Az alagúton, az utcáról, a kertbe! Ebben a titkos alagútban denevérek laktak. Azért voltak ott, hogy a kertet őrizzék. A denevérek büdös a teste. Mi mégis elindultunk, mert tudtam, csak annyit kell kiáltani nekik: Denevér, denevér, zsákban van a bőregér! Kiszórom a mákot, bevarrom a zsákot! Ettől a denevérek elrejtőztek az alagút legsötétebb sarkába. Mert elemlámpát is vittünk, fókuszosot. De akkor még nem volt szabad az út, mert jöttek a polipok. Reflektorból van a szemük. Ha valaki betévedt az alagútba, már úsztak is felé. Ezek kétélű polipok és nagyon gyorsan úsznak a levegőben is. Éjjel kijönnek a barlangokból, de akkor nem használják a szemüket, mert titokban akarnak maradni. Szóval, ha valaki betéved, akkor oda! és átkarolják, és addig szorítják, tekerik, amíg van benne élet. Ahogy mentünk a barlangban, teli volt a föld csontokkal. Mert sokan betévedtek már ebbe a barlangba, de a kertbe nem jutott ki senki. Erre nem számítottunk. Azt hittük, ha a denevéreket legyőzzük, akkor már szabad az út.” A nagymama egész nap feküdt az ágyon és savanyúcukrot rágott. A töltött savanyúcukrot kettő negyvenért vette a közértben. A savanyúcukrot én is nagyon szerettem, mert az ember szopogatta egy ideig, csúsztatva ide-oda a szájában; forgattam a nyelvemmel, aztán hirtelen ráharaptam, s akkor kibuggyant belőle a málnaízű töltelék. A nagymama mindig maga ment a boltba a savanyúcukorért. Hatszor tíz dekát kért. A hét minden napjára, de pénteken böjtölt. A cukroszacskókat betette a párnája alá. A párna alatt elolvadtak a cukrok, és összeragadtak és beleragadtak a zacskóba. Ha azt mondta, vehetek belőle, néha hármat is sikerült kitépniem. De volt olyan is, hogy hiába kértem. „Nagymama, adjál cukrot!” „Nem adok!” „Nagymama, adjál cukrot!” „Nincs.” „Nagymama, ne hazudj!” „Mondom, hogy

1 „Nyina Potapova” az ötvenes években használt egyetlen orosz nyelvkönyv szerzője; a könyvet, amelyből mind a diákok, mind a párt- és állami funkcionáriusok tanultak, csak így emlegették, szerzőjének furcsa nevével. (Balassa Péter: *Nádas Péter*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1997, 151. old.)

nincs, elfogyott, de ha lenne is, akkor sem adnék. A cukortól tönkremennek a fogak. Nem teheted tönkre a fogaidat. A fogak életfontosságúak!” Az ágyon fekete ruhában feküdt, mert a nagypapa meghalt. Amióta a nagypapa meghalt, a nagymama nem főzött. Zsíros vagy mustáros kenyeret ettem, ő a cukrot rágta. De éjjel nem aludt, hanem az ablaknál állt, mert azt mondta, hazajön a nagypapa, de előre nem lehet tudni, mikor. A nagypapa sokat mesélt nekem. Nem igazi meséket, hanem az életről. „Most az életem boldogságáról fogok mesélni.” (7–8. old.)

- c) Az alábbi két biblikus óriásmetaforához írjatok 2-3 jelentésösszefüggést a *Bibliából*!
A most olvasott regényrészletből keressetek az előbbiekre rímelő motívumokat, és röviden értelmezzétek ezeket!

ÓRIÁSMETAFORA	BIBLIAI JELENTÉSÖSSZEFÜGGÉS	REGÉNYBELI MOTÍVUMPÁRHUZAMOK ÉRTELMEZÉSE
KERT		
FA		

- d) A most olvasott részlet alapján válaszoljatok a kérdésekre!

Ki a narrátor?	
Hol játszódik a jelenet?	
Milyen tevékenységnek leszünk tanúi?	
Hány éves lehet a narrátor – erre honnan következtettek?	
Mi az időkezelés sajátossága ebben a részletben?	
Hogyan függ össze az időkezelés a narrátor életkorával?	

- e) Mi a név jelentősége a *Bibliában* (és általában az archaikus gondolkodásmódban)?
- f) Ebben az összefüggésben értelmezzétek a kisleány, *Simon Péter* nevének biblikus kontextusát! (A feladat megoldásához használjátok fel a *Bibliai lexikon* „Péter”, „Simon” és „Simeon” szócikkeit, valamint a fabula-összefoglalást, és csak azokat a vonatkozásokat emeljétek ki választotokban, amelyek a regényben megjelennek! Különösen a Messiás felismerésének és fel nem ismerésének összefüggésére figyeljetelek!)
- g) Az általatok vázolt biblikus összefüggések alapján miképpen értelmezték a nagypapának azt a mondatát, amelyet az ősök történetének elmesélése közben az unokájához intéz: „Majd te is válassz, vagy válasszon ő [ti. Jézus] tégedet.” (71. old.)?
- h) Hogyan kapcsolódik a bibliai Péter alakjához a szeretet és az árulás?
- i) Milyen alakváltozatokban jelenik meg az árulás a regényben?

B) Az elbeszélő személye és az ebből adódó sajátosságok

a) Olvassátok el először a regény fabulájának összefoglalását, majd a szövegrészletet!

A REGÉNY FABULÁJA

A mű főszereplője egy 5-6 év körüli kislány, Simon Péter, akit Budapest közeli kertesi családi házukban nagyszülei nevelnek. Édesanyja nincsen, a műből nem derül ki, hogy meghalt-e vagy elhagyta férjét-gyerekeit. Az apa magas rangú ÁVH-s elhárítótiszt, azaz a bolsevik diktatúra kémelhárításának egyik vezetője, aki ritkán és mintegy titokban érkezik csak rövid látogatásokra családjához. Simon Péter barátai a szomszéd gyerekek, Gábor és Éva, akiket édesanyjuk nevel, apjuk disszidens (illegálisan Nyugatra távozott). Az anya élete meglehetősen homályos, sejtetően szeretői tartják el, a mű végén rendőrök elviszik és házkutatást tartanak. Az egész regényben érezhető az ötvenes évek Magyarországnak légköre: szegénység van, mindenki ügyeskedik, hogy túléljen; a félelem és az egymásra való gyanakvás légkörében élnek az emberek. A gyerekek játékaiban is folyamatosan megjelennek a kémkedés, feljelentés, nyomozás, elfogatás motívumai.

A nagyszülők közül a nagypapa zsidó értelmiségi, a nagymama falusi birtokoscsaládból származik, katolikus vallású. A nagypapa sokat mesél unokájának a család történetéről, amelynek kezdetei a bibliai időkig nyúlnak vissza: a Simon család eredettörténetét egészen Mózes testvéréig, Áron főpapig vezeti vissza. A család mitikus története szerint a nemzetséghez tartozik az a Simon is, aki Péter néven mint Jézus főapostola vált híressé, és az a Simon is, akit arra kényszerítettek, hogy Jézus keresztyét hordozza. A család az évszázadok folyamán szétszóródott a világban, és különféle történelmi korokban különféle véres zsidóüldözések áldozatai és túlélői lettek. A nagypapa saját élettörténetében arra a következtetésre jut, hogy az ő hivatása az, hogy mintegy helyrehozza a hajdanában kereszthordozó Simon vakságát, amellyel nem ismerte fel a kereszthalálra ítélt názáreti Jézusban a Messiást.

A nagypapa a zsidó hagyományt a kereszténységben akarja feloldani, ezért keresztény nőt vesz feleségül. Fia, Simon Ferenc viszont szakít a biblikus hagyománnyal, apja egész világszemléletével, és a bolsevik diktatúra magas rangú tisztje lesz. Munkája során egy koncepció perben barátja ellen kell hamisan tanúskodnia, aminek része az is, hogy apja halálára hivatkozva biztosít magának alibit. A tárgyalás rádióközvetítését a család egy pénteki halvacsa közben hallgatja meg. A nagypapa úgy érzi, hogy egész élete, meggyőződése kudarcot szenvedett, és még aznap éjjel meghal. A gyász okozta depresszióba néhány nap múlva a nagymama is belehal. Így Simon Péter teljesen árva marad. Nemsokára elviszik egy olyan intézetbe, ahol a rendszer „árulóinak” gyerekeit nevelik, és ahol el kellene felejteniük egész addigi életüket. Az intézet embertelen, katonai és diktatórikus légkörében a gyerekek rettenetes agressziós rohamot produkálnak, amelyben Simon Péter lezuhan az ágyáról. A regény az ő eszméletvesztésével (talán halálával?) zárul.

Hátulról jön. Nagyon sok van, mert szétúszik mindenhová, folyik, mindent kitölt; fekete, puha, alakatlan, hátulról jön. Úgy előrenyomja a fejem. Már mindenütt, test. És úgy előrenyomta már a fejem, hogy nem tudom mozdítani. Kinyitottam a szemem. Ez a puha, alakatlan valami elmenekült; vissza, a fejem mögé. Az ágyam. De itt van az ágyam körül. De hiába gondolok arra, hogy álmodtam ezt, itt várakozik a fejem mögött. Lehunytam a szemem, ne lássam az ágyat, a szobát. A fejem köré úszott, puhán. Fekete. A párnához szorítottam az arcomat. Nem tudtam megmozdítani. És becsorgott a szemem alá. Gyorsan felültem és ez visszanyomta a fekete puhát. Ez az ágyam. Megint a fejem körül, a hátam mögött várakozott, de ha nem hunyom be a szemem, akkor nem jöhet. Kinn a hold világított, és benyomta a szobába a fák sötét árnyékait. Fölkeltem, hogy megnézzem, hátha a kertben van. A fák

árnyékában fehér dáliaák. Mintha a fehér dáliaák mondták volna. Sötétben fénylő fehér. Az ajtó nyitva volt. Nem állt az ablaknál a nagymama. A nagypapa ágya üres. A nagymama ágyát nem láthattam innen, mert ott sötét a szoba. Óvatosan elindultam az ágya felé, megnézni alszik-e. A padló kicsit recsegett. „Te vagy?” – kérdezte a sötétből a nagymama. „Igen.” „Villanyt ne gyújts!” – mondta a nagymama halkán a sötétből. Mintha messzebből szólt volna, mint ahol az ágya van. „Rosszul vagy? Nagymama, rosszul vagy nagymama?” Az arca felém fordult a párnán, puhán. „Kicsit, egészen kicsit.” A takarón megmozdult a keze, de nem nyúlt felém. Fölé hajoltam, lássam. „Menj vissza kisfiam. Aludj.” Az éjjeliszekrényen tapogattam a kapcsoló után és a pohárba ütközött a kezem és azt hittem, a pohárban van a nagypapa foga. „Nem! Ne gyújtsd fel! Nem akarom, hogy lásd. Csúnya.” Mégis megtaláltam a kapcsolót. A pohárban csak a víz. Most már teljesen fölébredtem és tudtam, a saját életemben hol vagyok. A nagypapa meghalt. Engem nézett a nagymama. Nem láttam semmilyen csúnyát. Mintha csodálkozna valamin, még jobban kinyitotta a szemét és engem nézett. Vártam, mintha kérdezni akarna, de nem kérdezett. De csak a pizsamám csíkjai. De nem a szemembe nézett, hanem a nyakam, és megérintettem a nyakam, mi van ott. Akkor a nagymama arcán, mintha elmosolyodna, hogy milyen buta vagyok, ezt sem tudom, de nem mozdul a szeme, csak a szája körül a ráncok, mintha mosolyogna megint. „Nagymama!” Nézett. Nem válaszolt. A szája szép lassan kinyílt, és láttam, nem mosolyog. Kiabál. Hallgatott. De nem volt senki a hátam mögött. És akkor mégis történt valami. Hallottam, hogy a csend a testéből kijön. De nem jöhetett az egész csend, már állandóan jött a testéből a csend. Abban a csendben állok itt, ami az ő testéből, a száján, a kezéből is, kijön. Nem tudom, nem lehet megmozdítani. Azt mondta a nagymama! Most kell lefogni a szemét, felkötni az állát, mert kihűl. Mintha még jobban kinyitná a szemét, de nem, csak én látom így. Őrajta minden úgy maradt. Nem akartam, hogy nézzen tovább. Úgy, ahogy a nagymama próbálta a nagypapát; az ujjammal tartottam, maradjon úgy, ahogy a nagypapát; a fogak mögé a lámpa bevilágított és látható, hogy nem üres belül, mint a nagypapa. A kendő ott volt a széken. Az a kendő, amivel a nagymama itthon a fejét beköti, de ha elmegy, néha vesz kalapot is, mert majdnem egészen kopasz. A kezemben a bőre meleg. Azért mégis kilátszott egy kicsit a foga, az ujjammal eligazítottam a száját is; talán ez volt az, amire azt mondta: csúnya. A villanyt eloltottam. A sötétben ültem a nagypapa foteljában. Amikor már sokáig ültem ott, a szoba kivilágosodott, mert kinn sütött a hold, és láttam a nagymamát mozdulatlanul, hozzászokott a sötéthez a szemem. Szerettem volna sírni, de nem lehetett, mert arra vártam, valami mégis történhet, amit nem tudok. Akkor eszembe jutott, hogy egyszer azt mesélte a nagymama, fehér falikígyó él a lakásban és ha valaki meghal, ott kijön. De tudtam, ez csak mese volt, mégis felhúztam a lábamat, hátha igaz. Amikor felébredtem, azt hittem, csak álom volt, de a fotelban ültem, kinn már világosodott és a madarak! és fáztam a fotelban és a nagymama ott feküdt, arcán a kendővel, amit én kötöttem meg a feje tetején, amíg nem múlt el még ez az idő. Hallgattam őt, s úgy hallottam, már minden csend kijött és most már nincsen semmi. És talán én voltam a hibás, mert a kendő miatt! a kendőt még nem szabad, csak akkor, ha már nem él! Kicsomóztam a kendőt, a szája nem nyílt ki, úgy maradt. Így sem élt. Reggel, hallottam, jön a szemeteskocsi. Ló húzta a kocsit és ő a ló mellett ment, csöngetett, hogy vigyék ki a szemetet. Az ablakból néztem. Nálunk meg sem állt, mert látta, nem jön ki senki sem. Akkor visszamentem a nagymamához és ő még mindig ugyanúgy feküdt és sírtam, mert nem tudtam, mit kell csinálni. Amikor megtöröltem a szemem, arra gondoltam, csak képzelet volt az egész. De a nagymama ugyanúgy feküdt. Kimentem az utcára, hátha erre jön valaki. Ha holnap jön a szemeteskocsi, majd szólok neki. Vagy a közértben, annak a nőnek, akinek szokéja van festve a haja, de azt a nőt nem szerette a nagymama. Ha az iskolába mennék, az most üres. Vagy a templomban az a férfi, aki ránk nézett, amikor az Úr testét felmutatták és vigasztalta a szőke nőt a pult mögött. De így, pizsamában nem mehetek és nem hagyhatom itt a nagymamát. A konyhában feltettem melegedni a mosófázékban a vizet. A konyhaszekrény felső polcán volt a liszt, a gríz, a zsemlemorzsa és a cukor, de a fekete port nem találtam. De találtam egy gyertyát és egy

kolbászt papírba csomagolva. A nagymama mindig eldugta a kolbászokat. A gyertyát meggyújtottam a nagymama feje felett, behúztam a zsalugátereket, de a tükröt a komód fölött nem értem el és a kendő lecsúszott. A konyhában gőzölgött a víz. Előbb csak egy kicsit vágtam a kolbászból, de gyorsan megettem, s vágtam megint. Amikor vágni akartam még egy kis darabot, a kés az ujjamba csúszott. Be lehetett látni a húsba. De kibuggyan belőle a vér és folyt és végigfolyt a kezemen, és lecsöppent a tányérra is. Magasra tartottam az ujjamat és felálltam a székről, hogy majd a fürdőszobában. De nem estem el, csak mintha közeledne a fejem és az ajtó kinyílt, a kockás kő zuhant. Fekete-fehér. Olyan kő, mint a konyhában is. Szürke, mintha nagyon puhában. Már nem hallatszik az ordítás. Jó hideg. Mintha vinnének valahová, minden leng és fehérben vágok, hol? Valahová. (142–145. oldal)

b) A most olvasott szövegek alapján válaszoljatok a táblázat kérdéseire!

A kisfiú életében a regény folyamán több haláleset történik. Ez a szövegrészlet melyik szereplő halálát mutatja be?	
Ezt a halálesetet melyik előzte meg, és ez honnan tudható a szövegből?	
A gyászolás milyen gesztusait tanulta már meg Simon Péter?	
Miképpen okozza ez a haláleset Simon Péter családi állapotának teljes megváltozását?	
Miképpen formálja meg a szöveg, hogy a kisfiú tudatában van annak, hogy egész élete alapjában véve változott meg?	
A határhelyzetbe kerülés érzelmi megrázkódtatásával miképpen hozható összefüggésbe a késsel való baleset?	
A kisfiú adott lélektani fejlődési stádiumáról hogyan tudósít bennünket a falikígyó meséjéhez való viszonya?	
Hogyan értelmezhetjük a kisfiú alábbi mondatait? „Most már teljesen fölédtem és tudtam, a saját életemben hol vagyok.”; „Amikor felédtem, azt hittem, csak álom volt, de a fotelban ültem, kinn már világosodott...”; „Amikor megtöröltem a szemem, arra gondoltam, csak képzelet.”	

- c) Vannak a szövegben olyan részletek, amelyekre az adott kontextus egyáltalán nem ad magyarázatot. Soroljátok fel ezeket!
(Nem szükségesek pontos szöveghelyek, elég, ha egyértelműen utaltok rájuk.)
- d) Ha lehet, próbáljátok meg értelmezni az adott részleteket!
Ha nem tudjátok értelmezni, akkor fogalmazzátok meg, szerintetek miért nem sikerült, mi okozott megértési problémát!
- e) Olvassátok el az alábbi szövegrészletet, amely a regény utolsó oldalán található, és azt mutatja be, hogy az intézetbe zárt gyerekek hogyan kezdenek el őrzöngeni.
A nagymama haláláról szóló szövegrészletnek és a most olvasandónak a vége hogyan viszonyulnak egymáshoz?

Egyszer reggel, még ébresztő előtt, valaki ordított. Ült az ágyban és ordított. Mindenki felébredt. Éppen azt álmodtam, hogy egy kismacska a kanálisba esik és futnak a többiek és beleesnek azok is; a kanális nagyon mély, az anyamacska utánuk akar menni, de a létra vas, nem tud megkapaszkodni a körmeivel és ő is a piszkos vízbe zuhan. Kinn még sötét volt, ilyen korán. Kolozsvári ült az ágyban és ordított. Aztán már mindenki ordított. Ugráltak az ágyak tetején és valaki elkezdte a párnákat dobálni. Nem én. És közben mindenki, ahogy bírt, ordított. A párnák repültek. És akkor láttam, hogy Angyal feltérdel az ágyán és ordít és a párnával engem célzott és ordít és pofán talált. És örültem, hogy azért mégis a barátom és szeret. Én is ordítok. És felkaptam a párnát és ordítottam, és felugrottam az ágyam tetején, dobált az ágy, mert jó rugós, és közben ordítottam, és megcéloztam és teljes erőből hajítottam a párnát vissza, felé. A pofájába bele! A párna repült, a lábam valamiben megakadt, kemény, elhúzta a fejét és a párna repült a nyitott ablakon, ki! a kő belém zuhan, fekete, fehér. Szétszikkasztás. Sötét és jön az ordítás, távolodik. Az ajtó valahol kinyílt. És szürke mintha valami nagyon puhában ebben a fehérben a közepén. Jó hideg. Roppan. Üres csigaház. „Figyelj rám, ide!” Puha gyökér, sötét, mélyebbre nem látni ki. Nem. (160. old.)

- f) Összefoglalóan mit mondhattok el a narráció idő- és térkezeléséről?
- g) Hogyan függ össze a tér- és időkezelés a kisgyermeki lét tapasztalatával?
- h) Mindezt hogyan jeleníti meg a szövegekép? (Segítségképpen pörgessétek végig gyorsan a könyvet, és figyeljétek meg a nyomtatás látványát!)

C) A történet lefolyásának történelmi ideje – ennek megjelenése a műben

- a) Olvassátok el a fabula-összefoglalást, majd a Simon Péter intézeti életére vonatkozó szövegrészletet!

A REGÉNY FABULÁJA

A mű főszereplője egy 5-6 év körüli kisfiú, Simon Péter, akit Budapest közeli kertés családi házukban nagyszülei nevelnek. Édesanyja nincsen, a műből nem derül ki, hogy meghalt-e vagy elhagyta férjét-gyerekeit. Az apa magas rangú ÁVH-s elhárítótiszt, azaz a bolsevik diktatúra kémelhárításának egyik vezetője, aki ritkán és mintegy titokban érkezik csak rövid látogatásokra családjához. Simon Péter barátai a szomszéd gyerekek, Gábor és Éva, akiket édesanyjuk nevel, apjuk disszidens (illegálisan Nyugatra távozott). Az anya élete meglehetősen homályos, sejtetően szeretői tartják el, a mű végén rendőrök elviszik és házkutatást tartanak. Az egész regényben érezhető az ötvenes évek Magyarországnak légköre: szegénység van, mindenki ügyeskedik, hogy túléljen; a félelem és az egymásra való gyanakvás légkörében élnek az emberek. A gyerekek játékaiban is folyamatosan megjelennek a kémkedés, feljelentés, nyomozás, elfogatás motívumai.

A nagyszülők közül a nagypapa zsidó értelmiségi, a nagymama falusi birtokoscsaládból származik, katolikus vallású. A nagypapa sokat mesél unokájának a család történetéről, amelynek kezdetei a bibliai időkig nyúlnak vissza: a Simon család eredettörténetét egészen Mózes testvérig, Áron főpapig vezeti vissza. A család mitikus története szerint a nemzetséghez tartozik az a Simon is, aki Péter néven mint Jézus főapostola vált híressé, és az a Simon is, akit arra kényszerítettek, hogy Jézus keresztjét hordozza. A család az évszázadok folyamán szétszóródott a világban, és különféle történelmi korokban különféle véres zsidóüldözések áldozatai és túlélői lettek. A nagypapa saját élettörténetében arra a következtetésre jut, hogy az ő hivatása az, hogy mintegy helyrehozza

a hajdanában keresztthordozó Simon vakságát, amellyel nem ismerte fel a keresztalálra ítélt názáreti Jézusban a Messiást.

A nagypapa a zsidó hagyományt a kereszténységben akarja feloldani, ezért keresztény nőt vesz feleségül. Fia, Simon Ferenc viszont szakít a biblikus hagyománnyal, apja egész világszemléletével, és a bolsevik diktatúra magas rangú tisztje lesz. Munkája során egy koncepciós perben barátja ellen kell hamisan tanúskodnia, aminek része az is, hogy apja halálára hivatkozva biztosít magának alibit. A tárgyalás rádióközvetítését a család egy pénteki halvacsa közben hallgatja meg. A nagypapa úgy érzi, hogy egész élete, meggyőződése kudarcot szenvedett, és még aznap éjjel meghal. A gyász okozta depresszióba néhány nap múlva a nagymama is belehal. Így Simon Péter teljesen árva marad. Nemsokára elviszik egy olyan intézetbe, ahol a rendszer „árulóinak” gyerekeit nevelik, és ahol el kellene felejteniük egész addigi életüket. Az intézet embertelen, katonai és diktatórikus légkörében a gyerekek rettenetes agressziós rohamot produkálnak, amelyben Simon Péter lezuhan az ágyáról. A regény az ő eszméletvesztésével (talán halálával?) zárul.

Az igazgatónőnek olyan volt a haja, mintha nem fésülködne. Fehér köpenyben ült és itt is fehér függönyök. A szemüvege lecsúszott, visszatolta; intett, menjek közelebb. Éreztem a vastag szőnyeget a talpam alatt, mint otthon a nagypapa szobájában, s jó lett volna megnézni, nem az a minta-e. „Ülj le, kisfiam, beszéljünk egy kicsit.” Hívős volt a szék. A fehér függönyön átsütött a nap és nem láttam jól az arcát, a szemét a szemüveg mögött. Mintha nagy fehérben lennék, ahol a fényben hang jön felém. „Mindenekelőtt szeretettel köszöntelek a magam és az egész intézeti kollektíva nevében.” Mintha nem is mozdítaná a száját, míg beszél. Suttogott. „Bizonyára fáradt vagy, bizonyára nem aludtál, szegénykém. De majd kipihened magad. Néhány nap alatt minden rendbe jön. Itt remélem jó lesz neked. A mi erőnk majd megerősít téged is. Edzett, kemény ember leszel. Álmos vagy? Beszéljünk inkább holnap talán?” „Nem.” „Na, jól van akkor. Egyszóval: itt új életed következik. Ahhoz, hogy a közösségnek hasznos tagja légy, mintha most születnél volna, úgy kell eltakarja új életed a régit; hogy új ember lehess! Itt, nálunk, demokrácia uralkodik. Ezért akármit gondolsz, érzed, nekem vagy bárkinek, mindig elmondhatod. Nem mint felnőttek: ha beszélsz velem, akkor a közösség veled egyenrangú tagjával beszélsz. Mi nem gügyögünk, érted?” „Igen.” Szeliden beszélt, ősz haját ragyogtatta a fény, és én szégyelltem magam a hunyorgásom miatt. „A tárgyra térve.” Letette a szemüvegét és láttam a szemét. Kék. „Akik itt társaid lesznek, hasonló sorsúak. A szülői bűnök terhét el kell vetniök. Ebben, mi, a te fejlettebb társaid, messzemenően segítségére leszünk. Miről van szó?” A szemüveg csillogása mögött a szem megint eltűnik. Felállt és odajött hozzám és a vállamra fektette a tenyerét. Keményen tartott és megrázott kicsit. Nem mertem lehunyni a szemem. „Az az ember, akit eddig apádnak hívtál, nem az apád. Bűne az apaságra méltatlanná teszi. Bizonyára nem tudod még, miről beszélek, ugye?” „Áruló” – mondtam halkán én. A két tenyér megmarkolta a vállamat, az arca megremegett és láttam, a szemüveg mögött sírni kezd. A szája és a szemöldöke össze-vissza reszketett, és láttam, hiába akar, nem tud mit csinálni vele; csak a tenyere a vállamat. „Istenem!” A vékony aranykeret alatt kicsurogtak a könnyei. „Igen.” Suttogott. „Elárult téged is.” Levette szemüvegét, s míg az ablakhoz szaladt, az öklével megtörölte a szemét. „Ne haragudj! Elérzékenyültem. Pedig ezt nem szabad. El kell felejtened.” A függönyt félrevonta és kinézett az ablakon. Átvilágította fehér köpenyét a fény. Mosolyogva fordult vissza felém. „Gyere!” A vállamat átkarolta, és kinéztünk az ablakon. Lenn az udvaron sorban álltak. Fejek. Fehér atlétatrikóban és kék nadrágban, mint ő, aki vár az ajtó előtt. Az egész udvart betöltötték a sorok. Szépen, rendben, egymás mögött, mozdulatlanul. A barna vállakon az atlétatrikók fehér csíkjai. Magas rúdon zászló és a zászlót lengette a szél kicsit. Sütött a nap. Vártam, hátha felnéz ide valaki, hogy itt vagyok. Előre néztek. „Most, itt, közöttünk is felütötte fejét a bűn.” Suttogott. „Izonyatos bűn, szörnyű bűn. Két napra teljes csendet rendeltünk el, hogy mindenki magába szálljon, s elgondolkodhasson a történeteken. Ha innen, tőlem majd kilépsz,

és ott! Látod? Ott a negyedik oszlop harmadik sorában hagyunk neked egy üres helyet! Attól kezdve két napig te sem szólhatsz senkihez, és hozzád sem szólhat senki sem. És most menj!” Az ajtó előtt és a folyosón és sehol. Nem várt az a fiú. Az udvaron sokáig nem találtam a helyem. Rossz volt hallani a csendben a kavics csikorgásait. Aztán én is ott álltam velük. Sütött a nap. Aki mellettem állt, kicsit megroggyantotta a térdeit, majd újra kiegyenesedett. Mindig ezt csinálta. Én egyenesen álltam, de később éreztem, hogy nekem is ezt kell csinálnom, mert fáradt vagyok és nem tudok már állni így. Aki előttem állt, az is néha megroggyantotta a térdét. De fölöttünk, valahonnan, hallatszott egy sípolás. „Nincs mozgás, ugye?” – ordította onnan valaki. De azért néha, aki előttem állt, mégis megroggyantotta a térdét, és aki mellettem állt, az is. (152–154. old.)

b) Az olvasottak alapján válaszoljatok a kérdésekre!

Mit ígér az igazgató Simon Péternek?	
Miért van szüksége arra az intézeti fiúknak, hogy „új emberré” lehessenek, és mi ennek az újjászületésnek az ára?	
Mi a véleményetek az igazgató bűnértelmezéséről és „új ember”-tanáról?	
Az igazgató ígéreteivel szemben mit tapasztal meg Simon Péter az intézetben?	

c) Olvassátok el a *Bibliai lexikon megújulás; újjászületés; új teremtés* címszavait!
Az olvasottak alapján hogyan értelmeznétek újra az igazgató „új ember”-tanát?

d) Olvassátok el az alábbi regényrészletet, majd az olvasottak alapján válaszoljatok a táblázat kérdéseire!

Átmentünk azon az udvaron és egy templomba mentünk. De belül nem olyan volt, mint a miénk. Nem láttam semmi dísz és az oltár helyett egy hosszú dobogón asztal állt, piros terítővel. Itt már mindenki várt és az én helyem üres. Én is ott álltam velük. Ha egészen kicsit félrefordítottam a fejem, látni lehetett a fehér festék alatt a színes festmények faltjait. És fönny, a keskeny ablakon a színes üvegek között jött a fény. Eszembe jutott a padlás ablaka. Halottuk, az ajtót becsukták, de nem mozdult senki, csak a térdét rogggyantotta, én is. Innen láttam a haját, de nem biztos, hogy ő. Eszembe jutott, hogy a kutyával hempergek a fűvön. (154. old.)

Szerintetek miért egy hajdani templomépületet tettek meg az intézet közösségi termének?	
Hogyan értelmezték azt a döntést, hogy „az oltár helyett egy hosszú dobogón asztal állt, piros terítővel”?	
Hogyan értelmezték Simon Péternek azt a megfigyelését, hogy „Ha egészen kicsit félrefordítottam a fejem, látni lehetett a fehér festék alatt a színes festmények faltjait”?	

e) Olvassátok el az alábbi szövegrészletet!

A templomban lefolyó „bíróági eljárás”, a helyszín és a megtörténő esemény jelentésösszefüggései hogyan értelmezhetők a bolsevizmus = a biblikus vallás perverziója [eltorzító, beteges kifordítása] kontextusában?

Válaszképpen töltsétek ki a táblázat üres rubrikáit!

Vacsora után a templomban álltunk így, kinyílt az ajtó és jöttek. A sorok között, de nem nézett senki, csak előre. Elöl ment az igazgató, utána az, aki a nyakamat fogta és utánuk a többi tanár. Felálltak a dobogóra, az asztal mögé. Az igazgató levette a szemüvegét, és a másikra nézett. Akkor a másik elkiáltotta magát: „Pihenj!” De utána köhögnie kellett. Most a térdével mindenki azt csinálhatott, amit akart. Az igazgató intett, a többiek leültek az asztal mögé, de az igazgató állva maradt és visszatette a szemüvegét. Felemelte a fejét. Meg akartam nézni a lámpákat, jól világítanak-e. „Két napig hallgattunk. Most bizonyára mindannyiunknak furcsán, meglepően hangzik az emberi szó, a beszéd.” Felénk nyújtotta kezét és ránk nézett és a szemüvege csillogott és ettől olyan lett, mintha dühös lenne ránk, pedig halkán beszélt. „Éppen ezért rendeltük el a csendet, hogy az, ami most következik, mindenki számára emlékezetes legyen. Kérem, vezessék fel a pincéből a két tanulót.” Az asztaltól felállt két tanár és a sorok között kiment. Amíg vártunk, az igazgató állt és többször levette, visszatette a szemüvegét. A másik köhögött. Aztán megint jöttek a hátunk mögül, előre. Félttem, hogy ő! Ő a pincében volt! de két másik fiú és a kezük kötéllal volt hátrakötve. Felmentek a dobogóra és a két fiút szembefordították velünk; mindkét fiú kicsit szétvetette a lábait, nem tudom, miért. Az egyik magasra emelte a fejét, de a szemét lehunyta. A másik, mintha valakit keresne a sorok között, mozog a szeme, de sehol meg nem állapodott. A tanárok recsegtették a székeket. Az igazgató kinyújtotta a karját a két fiú felé, de megvárta, hogy csend legyen, ne recsegtessék már a székeket. „Ímé! A két bűnös, akinek lelkét olyan bűn terheli, amiért akár kötél általi halál is kiszabható. De én erről nem is kívánok beszélni. Undoromnál csak felháborodásom nagyobb. Megkérem, beszéljen az, aki ellen a bűnt elkövették. Átadom a szót Dezső pajtásnak.” Az, aki a nyakamat fogta. Felállt. A nyakában zsinóron a síp. Ordított. „Merényi Vilmos lépjön ki a sorból és jöjjön ide!” Mellettem elment. Olyan kis szelet is húzott maga után. Lehajtott fejjel, nagyon lassan ő ment oda. A másik kettő előtt megállt és lustán hátravetette a fejét, hogy ne lógjon a homlokába hosszú, hullámos haja. Merényi Vilmos. „Tessék! Itt vannak! A három díszvirág együtt látható! De azok, akik ott sunyítanak most a sorok védelmében, nehogy azt higgyék! De nem! Nem fogom engedni! Nem engedem, hogy elragadjanak az indulatok! Nézzétek ezeket a mocskokat! Suhajda lehunyja a szemét. Szűz! Patkány! Aki nem mer társai szemébe nézni! A másik reszket. A nadrágba rotytant! nincs mosoly! Csak Merényit látom nyugodtnak. Persze. Mert ő azt hiszi, hogy számára már minden elintéztetett. De ő az, akitől legjobban undorodunk! De nem fogom elragadtatni magam ezek miatt! Mi lecsillapítottuk az indulatainkat! Ha voltak egyáltalán! A tényekhez, mindig a tényekhez kell ragaszkodnunk, s láthatjátok, hogy milyen nyugodtan és megfontoltan adom elő majd e borzalmas tényeket – előbb a nevelőtestület végleges határozatát. Tehát! Péntek délben Merényi felkeresett és elmondta nekem, hogy Suhajda és Stark azzal bízták meg, lopjon el a konyháról egy nagy kést. Ezt ő ellopta. Így van, Merényi?” „Igen.” „Ezzel a késsel az volt a szándékuk, hogy mivel tudták, én este soha nem zárom be a szobám ajtaját, és a naposasztaltól jól látható, hogy mikor térek vissza a szobámba, oda a kellő időben, azaz péntek éjjel behatolnak, és engem megölnek. Én azt mondtam Merényinek pénteken délben, hogy ám legyen! És Merényi vállalkozott az egérfogó szerepére. Így történt! Pénteken Stark volt a napos. A szobám ajtajával szemben ült és a naposasztal fiókjában rejtette el a kést. Suhajda kiszökött a kertbe, onnan figyelte; mikor oltom el a villanyt. Én a villanyt fél tíz előtt öt perccel eloltottam. Ők még vártak a megbeszélés szerint fél órát. Merényi, aki a főlépcsőnél őrködött, jelezte, hogy tiszta a levegő. Így

volt? Suhajda!” „Igen.” Tízkor tehát Suhajda még egyszer megnézte az ablakot és feljött a kertből, Stark kivette a kést az asztalfiókból és eloltotta a világítást a folyosón. „Stark!” „Igen.” Merényi újra szabadot jelzett. Akkor ezek megközelítették a szobámat nesztelenül, Suhajda hirtelen kitérte az ajtót és Stark egyetlen ugrással az ágynál! belém szúrta. Volna a kést, ha én akkor nem a fotelban ülök. Én abban a pillanatban elemlámpával világítottam a szemükbe. A bűnjel azóta is itt van, a kés áthatította a paplanom. És elkiáltottam magam: Kezeket fel! Láthatjátok, milyen nyugodtan adtam elő ezt a véres történetet. És most közlöm mindenkivel a nevelőtestület határozatát. Az összeesküvőket nem adjuk át a rendőrségnek. Itt maradnak közöttünk. Nem futamodunk meg a feladatunk elől. Mi azért vagyunk itt, hogy kiirtsuk a sorainkba beférkőző bűnöket, és ki is fogjuk irtani! Suhajda és Stark a közösség tagjai maradnak. Annak ellenére, hogy a legszörnyűbb bűnt kísérelték meg elkövetni? Igen. Legnagyobb büntetésük az, hogy én élek, és ők nem önmaguk előtt felmagasztosult hősként fognak meghalni, vagy élni tovább; és nem tagadhatunk meg tőlük némi elismerést. Bátrak voltak, de mert bátorságukat iszonyú bűnnek a szolgálatába állították – bűnhődjenek. Erről egyébként kezeskedhetem. Merényi viszont áruló! Mentségére szól, hogy jó ügy érdekében árulta el társait, de nem becsületességéből, hanem aljas gyávaságból. Ezért a nevelőtestület úgy határozott, hogy ő is itt marad, de a közösség tagja nem lehet, ezért őt gyávasága miatt kiközösítjük magunk közül. A történetekből pedig levontuk a megfelelő következtetést. Egyrészt: annak érdekében, hogy a bűn ne üthesse fel máskor a fejét, az intézet rendjét megszigorítjuk. Másrészt: annak érdekében, hogy ilyen ocsmány, gyáva árulásra ne kerülhessen többé sor, a folyosó különböző pontjain ládákat helyezünk el; akinek tehát valamilyen mondanivalója, panasza akad, az írja le, és a papírt a ládába dobja be. És hogy ennek az egész borzalmas komédiának méltó emléket állíthassunk, ezennel elrendelem, hogy a takarítási napot szombatról péntekre tesszük át; ha pénteken a külső mocsok eltűnik, akkor szombaton hozzáláthatunk a belső mocsok eltakarításához is. A szombati ébresztőtől a hétfői ébresztőig az egész intézet területén csend uralkodik! Tehát! Most. Oszolj után. Oszolj után sincs fecsegés! Mindenki. Mindenki hallhatta, amit mondtam, s holnap reggelig. Holnap reggelig lesz ideje levonni a megfelelő következtetéseket. Most pedig a csapat! Vi-gyázz! Pi-henj! Most pedig a csapat csoportonként elvonul.” (155–158. old.)

BIBLIKUS TÖRTÉNET/AZT MEGJELENÍTŐ RÍTUS	A PIROS TERÍTŐS ASZTALNÁL
Az oltáron végbemenő rítus Jézus Krisztus hajdani keresztáldozatát teszi újra jelenvalóvá.	
Az oltáron az ártatlan áldozat jelent meg.	
Jézus Krisztus a legfontosabb vádpontoknál hallgatott.	
Jézus Krisztus egy árulás következtében került bíróság elé.	
Jézus Krisztus esetében két gonosztevőt és egy ártatlant végeznek ki egyszerre.	
Az árulót megvetik.	
Az áruló megbánja tettét és öngyilkos lesz.	
Jézus Krisztus mártírhalált hal.	
Jézus Krisztus halála a benne hívőknek megváltást hoz.	

- f) Van egy név, amely az előző részletben is szerepel és Ottlik Géza *Iskola a határon*-jában is – melyik az?
A két regény közötti milyen összefüggésekre utalhat az átvett név?
- g) Olvassátok el a regény zárlatát!
Hogyan értelmezhető az intézetben modellált politikai rendszer értékelése szempontjából a gyerekek őrjöngésének jelene?

Egyszer reggel, még ébresztő előtt, valaki ordított. Ült az ágyban és ordított. Mindenki felébredt. Éppen azt álmodtam, hogy egy kismacska a kanálisba esik és futnak a többiek és beleesnek azok is; a kanális nagyon mély, az anyamacska utánuk akar menni, de a létra vas, nem tud megkapaszkodni a körmeivel és ő is a piszkos vízbe zuhan. Kinn még sötét volt, ilyen korán. Kolozsvári ült az ágyban és ordított. Aztán már mindenki ordított. Ugráltak az ágyak tetején és valaki elkezdte a párnákat dobálni. Nem én. És közben mindenki, ahogy bírta, ordított. A párnák repültek. És akkor láttam, hogy Angyal feltérdel az ágyán és ordít és a párnával engem célzott és ordít és pofán talált. És örültem, hogy azért mégis a barátom és szeret. Én is ordítok. És felkaptam a párnát és ordítottam, és felugrottam az ágyam tetején, dobált az ágy, mert jó rugós, és közben ordítottam, és megcéloztam és teljes erőből hajítottam a párnát vissza, felé. A pofájába bele! A párna repült, a lábam valamiben megakadt, kemény, elhúzta a fejét és a párna repült a nyitott ablakon, ki! a kő belém zuhan, fekete, fehér. Szétszikkasztás. Sötét és jön az ordítás, távolodik. Az ajtó valahol kinyílt. És szürke mintha valami nagyon puhában ebben a fehérben a közepén. Jó hideg. Roppan. Üres csigaház. „Figyelj rám, ide!” Puha gyökér, sötét, mélyebbre nem látni ki. Nem. (160. old.)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A)
- a) A mottó, János evangéliumából. Ez egyben arra is felhívja a figyelmet, hogy a műben oda kell figyelni a fel nem ismerés, valamint a fény és a sötétség motívumaira!
- c)

ÓRIÁSME-TAFORA	BIBLIAI JELENTÉSÖSSZEFÜGGÉS	REGÉNYBELI MOTÍVUMPÁRHUZÁSOK ÉRTELMEZÉSE
KERT	<ul style="list-style-type: none"> • Édenkert mint a tökéletes harmónia és a történetnélküliség helye • a bűnbeesés helye • az Énekek éneke elzárt kertje értelmében a szerelem helye 	<ul style="list-style-type: none"> • a gyerekkori játékok helyszíne (főleg a papa–mama–gyerek típusú szerepjátékok) – a harmónia és intimitás helye • „nem értem, mit üzen a levél” – egy nem ismert bűn miatti szorongás helye • az ébredő érzelmi kötődések helye (Éva iránt, vágy az apaságra)
FA	<ul style="list-style-type: none"> • a bűnbeesés fája • az élet fája • a keresztáldozat fája 	<ul style="list-style-type: none"> • a kert egyik fáján van az a levél, ami talán mond valamit, és az a bűn, hogy nem értjük • Simon Péter mesél a „gyerekek” egy elátkozott kert titokzatos fájáról – visszavágyódás a Paradicsomba – a mesebeli fa felé vezető, próbatételekkel teli úton csontvázak hevernek – a bűnbeesés büntetése a halál

d)

Ki a narrátor?	Egy egyes szám első személyben megszólaló kislány.
Hol játszódik a jelenet?	Egy kertben, bokrok és fák között.
Milyen tevékenységnek leszünk tanúi?	Három gyerek: az elbeszélő, egy Éva nevű kislány és egy másik gyerek (a neve ebből a szövegrészletből nem derül ki) papást-mamást játszanak a kertben.
Hány éves lehet a narrátor – erre honnan következtettek?	A kislány még nem iskolás, de már nem is egészen kicsi, valószínűleg 5 év körüli. Erre bizonyíték a játék és a mese jellege: családmódot jelenítenek meg, a mesében pedig dominál a kaland és a titok, miközben a dramaturgiai összefüggések nem tisztázottak.
Mi az időkezelés sajátossága ebben a részletben?	Az idősíkok összecsúsznak: a játék jelen idejébe beleúszik a nagypapa halálának és az általa mondott meséknek múltja, valamint a gyász okozta depresszió tüneteinek elbeszélése a nagymamánál (egész nap fekszik, nem eszik, nem főz, éjszaka virraszt és halott férjét várja – mindennek idődimenziója eldönthetetlen), és a cukorral kapcsolatos emlékek.
Hogyan függ össze az időkezelés a narrátor életkorával?	A kisgyerekek számára az időfogalom és a különböző idősíkok értelmezése még szinte kezelhetetlen, egyfajta örök jelenben él, amelyben a fantázia és az érzéki benyomások keltette asszociációk összefonódnak a valóság eseményeivel.

e) A név magát a személyiséget jelöli meg, sőt, egyenrangú vele. A név kimondásakor magát a személyt idézzük meg és föl, azaz a néven szólítás ONTOLÓGIAI ESEMÉNYnek számít. Éppen ezért a nevet valaki elnyeri vagy megkapja vagy megváltoztatja sorsának azon kitüntetett pillanataiban, amikor életfeladata, küldetése kiderül vagy tovább gazdagodik.

f)–g) A család vezetékeve Simon (= Simeon), azaz meghallgattatás. Így nevezik azt az öregembert is, aki Lukács evangéliumának tanúsága szerint a jeruzsálemi Templomban felismeri a 8 napos Jézusban a megváltót (Lk. 2,25-33.), így nevezik Kürenei Simont is, akit a regény szerint megérint Jézus pillantása, de nem ismeri fel benne a Megváltót, és így hívják azt az apostolt is, aki még Jézus életében Messiásnak nevezi őt (Mt. 15, 16-19.)

Simon Péter: az apostolkollégium feje, a Péter nevet akkor kapja Jézustól, amikor Messiásnak vallja őt (tehát amikor ezáltal a legfőbb apostollá válik). A neve görög, nem arámi, ezzel tehát egy vérségi közösség vallásossága mintegy egyetemessé válik (a görög a korabeli világ közvetítő nyelve), és a jelentése 'köszikla'. A szikla az Úr nevének egyik metaforája, vagyis Péter Istent képviseli ezentúl.

A kislány nevében tehát ott vannak a Messiást fölismerő és föl nem ismerő ősök; „neked is majd választanod kell”, mondja a nagypapa (71. old.), vagyis a bibliai Simonokhoz hasonlóan neki is majd állást kell foglalnia a megváltástörténet ügyében.

- h) Szeretetvallomás (Jn. 21, 15-18.)
A Mester elárulása
- i) Az elbeszélés történeti/történelmi ideje, az 50-es évek során mindenki (a följelentők is) a följelentéstől félnek, a legfőbb, szó szoros értelemben halálos bűnnek pedig az árulás számít. A nagypapát is lehet tekinteni Jézus-hite miatt a zsidóság elárulójának, de a legfőbb árulás nyilván Simon Ferencé, az apáé: nem menti meg a barátját, sőt hamisan tanúskodik ellene, amelyet még azzal tetéz meg, hogy apja halálára hivatkozik.

B)

b)

A kisiú életében a regény folyamán több haláleset történik. Ez a szövegrészlet melyik szereplő halálát mutatja be?	A nagymama halálát.
Ezt a halálesetet melyik előzte meg, és ez honnan tudható a szövegből?	A nagypapa halála nem sokkal ezelőtt történt, ezért ismeri fel Simon Péter a haldoklást, és innen tudja a gyász gesztusait.
A gyászolás milyen gesztusait tanulta már meg Simon Péter?	A halott szemét le kell fogni, fel kell kötni az átlát. Gyertyát gyújt a halottnak, és megpróbálja letakarni a tükröt. A mosófazékban a vizet azért teszi fel melegedni, és azért keresi a fekete port, hogy a ruháját átfesse gyászruhának.
Miképpen okozza ez a haláleset Simon Péter családi állapotának teljes megváltozását?	A kisiú ekkor lesz teljesen árva. Édesanyja sohasem volt, az apja ekkor már börtönben van, mindig is magyszülei nevelték, de most már egyik sem él.
Miképpen ábrázolja a szöveg, hogy a kisiú tudatában van annak, hogy egész élete alapján véve változott meg?	Teljesen elbizonytalanodik, fojtogatja a sírás, érzi, hogy segítséget kellene kérnie, de nincs kitől: egyetlen családtagra, rokonra sem gondol, csupán idegenekkel kapcsolatos emlékekre. Segítséget is akar kérni, de fél is ettől: az egyetlen lehetőséget, a szemetesek érkezését sem használja ki, hogy felnőttől segítséget kérjen, mert el sem tudja képzelni, hogy mi lesz vele ezután. Eddig a nagyszüleivel való életet ismerte csak, így a jövő számára a <i>totális ismeretlenség</i> , ami egyértelműen félelmet kelt és elképzelhetetlen.
A határhelyzetbe kerülés érzelmi megrázkódtatásával miképpen hozható összefüggésbe a későbbi való baleset?	Az ujj véletlen felvágása következtében beálló vérzésből eszméletvesztés lesz – ezt jelzi az a kifejezés, hogy „mintha közeledne a fejem és az ajtó kinyílt, a kockás kő zuhant”. Ez az ájulás jelzi, hogy a kisiú számára mintegy a saját halálával egyenértékű teljes árvasága, egész eddigi élete „meghalt”, semmi ezt követő nem képzelhető el. Ugyanakkor a nagymama halála, a teljes elárulás ambivalens érzéseket kelt, a kisiú

	<p>mintegy tökéletesen szabaddá válik, pl. tetszése szerint ehét abból a kolbászból, amit a nagymama eldugott. (A fabula-összefoglalóból tudhatjuk, hogy az 50-es években nagy volt a szegénység, a húсару különlegesen ritka volt, így nem csoda, hogy a nagymama ritka kincsként rejtegette a kolbászt.) Az az esemény, hogy a kolbász megdézsmálása közben vágja meg magát a késsel, úgy is értelmezhető, hogy mintegy tudattalanul megbünteti magát a nagymama által felállított évéttilalom megszegéséért, amely örömet szerzett neki. Az egész baleset mögött nyilván ott rejlik az a kisiú számára feldolgozhatatlan ontológiai esemény, hogy ha valaki meghal, akkor az általa állított szabályok vajon érvényben vannak-e még.</p>
<p>A kisiú adott lélektani fejlődési stádiumáról hogyan tudósít bennünket a falikígyó meséjéhez való viszonya?</p>	<p>A kisiú már meg tudja különböztetni a valóságot és a mesét/fikciót, tudja, hogy a falikígyóról szóló történet nem reális, azaz mese, de még nem teljesen stabil ebben a tudásában, ezért a biztonság kedvéért felhúzza a lábát.</p>
<p>Hogyan értelmezhetjük a kisiú alábbi mondatait? „Most már teljesen fölébredtem és tudtam, a saját életemben hol vagyok.”; „Amikor felébredtem, azt hittem, csak álom volt, de a fotelban ültem, kinn már világosodott...”; „Amikor megtöröltem a szemem, arra gondoltam, csak képzelet.”</p>	<p>Simon Péter nem csupán a történetek, hanem a saját élete vonatkozásában is tudja már, hogy valóság és fikció megkülönböztethető: tudja, hogy van olyan, hogy képzelet és álom, és van olyan, hogy realitás, pl. a nagymama reálisan meghalt. De ezek megkülönböztetésében még szintén nem elég biztos, illetve a számára szinte elviselhetetlenül nehéz helyzetben vágyik arra, hogy a realitás álommá váljon.</p>

c)–d) A szöveg elején valami olyasmiről van szó, ami fekete, puha, alaktalan, mindig hátul rejtőzködik és mégsem álom: nagy valószínűséggel a kisiú félelme, szorongása metaforizálódik ezen a szöveghelyen.

A szöveg utolsó négy sora kihagyásos szerkesztésű, és teljesen értelmezhetetlennek tűnik, maximum azt lehet elképzelni, hogy az eszméletvesztésben a tájékozódás és a szavak, mondatok megalkotási képességének elvesztését érzékelteti.

e) Mindkét szövegrészlet eszméletvesztéssel végződik, és mindkettő leírásában vannak hasonló elemek: a kőkockák, a kinyíló ajtó, szürke, puha...

A két eszméletvesztési jelenet tehát mintegy átjárja egymást, bár időben máskor történnek (az intézeti ájulás jóval a késsel való baleset után történik). Megjelenítésük hasonló szavakkal, szó szerkezetekkel, metaforákkal íródik le – a szöveg minden pillanatában az egész történetet tudja.

f) Sajátos szabad asszociációs elbeszélés, nem egyszerűen idősíkfelbontás van, hanem az idősíkok állandóan egymásba játszanak, ugyanígy történik a terekkel, sőt a különböző szerepekkel, énállapotokkal is. Egyfajta sajátos örök jelenben játszódik a történet, egyes érzékszervi

benyomások egyidejűleg hívnak elő „reális emlékképeket” és fantáziaképeket, emóciókat. A kisfiú nem tudja, hogy melyik időskiban van, hogy mikor van ébren, mikor álmodik, mikor hall mesét vagy gondolja azt magában tovább stb.

- g) Mindez a kisgyermeki létformából adódik, amikor a világ, benne önmagunk is a totális felfedezés tárgya, egyáltalán nem tisztázottak a tér- és időviszonyok, az énhatárok, a fikció és realitás határai.
- h) Óriásbekezdések, a tagolást nem számok, hanem spáciumok adják.

C)

b)

Mit ígér az igazgatónő Simon Péternek?	Új élete lesz egy demokratikus közösségben, ahol szeretettel fogadják. Hamarosan minden rendbe jön az életében. A többiek ereje őt is megerősíti majd, és edzett, kemény ember lesz belőle. Gondolatait, érzéseit elmondhatja bárkinek mint egyenrangú fél.
Miért van szüksége arra az intézeti fiúknak, hogy „új emberré” lehessenek, és mi ennek az újjászületésnek az ára?	Mindnyáján árulók gyerekei, apáik bűne érvénytelenítette apaságukat. Ezért a gyerekeknek teljesen el kell felejteniük a múltjukat, az intézeti közösségben mintegy újjá kell születniük.
Mi a véleményed az igazgatónő bűnértelmezéséről és „új ember”-tanáról?	A bűnök mibenléte meglehetősen kérdéses, hiszen a perek túlnyomó része koholt vád alapján folyik, és a hamis tanúzások sokszoros kényszerhelyzetben történnek. Továbbá a szülőknek semmilyen fiktív vagy valós bűne nem számolja fel azokat a genetikai és mentális köteleket, amelyek őket a gyerekeikhez fűzik. A gyerekektől elvenni múltjukat, emlékeiket, létezésük eddig összegyűjtött viszonyítási alapjait lélektani lehetetlenség és szadizmus.
Az igazgatónő ígéreteivel szemben mit tapasztal meg Simon Péter az intézetben?	Magányt, elhagyatottságot, kibírhatatlan csendet, testi fájdalmakat, a legkisebb, engedély nélküli rezzenés durva retorzióját.

- c) Az igazgatónő értelmezésében az intézet ideális, demokratikus kollektívájába való bekerülésnek olyan értéke van, mint az ószövetségi eszkatológiában a messiási idők eljövételének vagy a kereszténységben a keresztség által a megváltásban való részesülésnek. Ezáltal mintegy új teremtés történik, amelyben újjáteremtődik az ember lelkülete, és tökéletesen áthatja Isten Lelke. Az intézetben tehát a fiúk mintegy meghalnak apáik múltjának, és úgy születnek újjá, mint az új, kollektivistikus társadalom hasznos, engedelmes és fegyelmezett tagjai.

d)

Szerintetek miért egy hajdani templomépületet tettek meg az intézet közösségi termének?	Az intézeti kollektívában egyfajta ideális szocialista-kommunista közösséget akarnak létrehozni, a bolsevizmusnak mint új, azaz igaz üdvtörténetnek élcsapatát. Ennek a földi üdvtörténetnek kitüntetett terül pedig a hajdanában a biblikus üdvtörténetre való, megelevenítő emlékezés szakrális terét választják ki.
Hogyan értelmezték azt a döntést, hogy „az oltár helyett egy hosszú dobogón asztal állt, piros terítővel”?	Az oltáron a templomi szertartásnak az a része szokott folyni, amikor a rítus megtörténéseivel, azaz az áldozat bemutatásával Isten és ember közvetlen dialógusra lép egymással. Isten és ember találkozásának helyén most az az asztal áll, amelyen a kommunista rítusok zajlanak, melyeknek keretében a felkent vezetők érintkeznek a választott nép tagjaival. A terítő piros színe az új vallás szent színét mutatja be.
Hogyan értelmezték Simon Péternek azt a megfigyelését, hogy „Ha egészen kicsit félrefordítottam a fejem, látni lehetett a fehér festék alatt a színes festmények foltjait”?	A vékony festékrétegen átsejlő képek látványa értelmezhető hazugságmetaforának is: a bolsevizmus csak hazudja magát megváltástörténetnek, állításai hófehérségén átüt a valóság egész más jellege. A fehér szín és a sokszínűség szembeállítás pedig értelmezhető úgy is, hogy a biblikus vallás sokszínűségéhez képest a bolsevik diktatúra falanszterszerű világa mennyire egyhangú és embertelen.

e)

BIBLIKUS TÖRTÉNET/AZT MEGJELENÍTŐ RÍTUS	A PIROS TERÍTŐS ASZTALNÁL
Az oltáron végbemenő rítus Jézus Krisztus hajdani keresztáldozatát teszi újra jelenvalóvá.	Itt és most zajlik egy per.
Az oltáron az ártatlan áldozat jelent meg.	Az asztalnál a bíró és az ügyész elölépett kijelölt, nem ártatlan áldozat van jelen.
Jézus Krisztus a legfontosabb vádpontoknál hallgatott.	Dezső pajtás üvöltve mondja vádbeszédét.
Jézus Krisztus egy árulás következtében került bíróság elé.	Suhajda és Stark is egy árulás miatt kerültek bíróság elé.
Jézus Krisztus esetében két gonosztevőt és egy ártatlant végeznek ki egyszerre.	Két „gonosztevőt” nem végeznek ki, Dezső pajtást sem, aki pedig nem ártatlan, mert szadisztikus módszerei miatt akarják a fiúk megölni.
Az árulót megvetik.	Merényi Vilmost is megvetik.

Az áruló megbánja tettét és öngyilkos lesz.	Merényi nem bánja tettét és kiközösítik.
Jézus Krisztus mártírhalált hal.	Dezső pajtás nem engedi, hogy Stark és Suhajda hősi halált haljanak.
Jézus Krisztus halála a benne hívőknek megváltást hoz.	Dezső pajtás életben maradása az egész intézet számára büntetést jelent.

- f) Merényi; katonai jelleg, egymás elleni uszítás, személyiség-elvevés, árulás- és bajtársiasságtörténetek.
- g) Kibírhatatlan a feszültség és a süket csend, a félelem, ezért a gyerekek elkezdnek üvöltöni és verekedni, egyfajta tagolatlan indulatkitöréssel jelzik a kibírhatatlanságot, és egyszerre követelik maguknak a normál gyermeki létformát (játék → párnacsata) és jelzik tehetetlen agressziójukat – mivel a felnőttek elérhetetlenek, tkp. egymásba marnak, l. Simon Péter zuhanása, eszméletvesztése.

REFLEKTÁLÁS

3. lépés: 3. feladat

T/3.

20. oldal

10 PERC

Elhagyható feladat

Tanári instrukciók

- Amennyiben az előző lépés csoportmunkája elhúzódik, ez a feladat elhagyható.
- A feladat célja, hogy a nagyon nehéz szöveg értelmezését gazdagítsa, és mélyítse a beleélést.
- Az állóképek témái húzókérdés a tanárnál vannak. Ezekkel most nem megkínálja a csoportokat, hanem célzottan odaadja nekik, annak megfelelően, hogy az adott csoport mely szövegrésztet ismerte meg. A bemutató A), B) és C) csoportot viszont az osztály választja ki.

Kiemelt készségek, képességek: empátia, együttműködés, kreatív fantázia

Célcsoport – differenciálás: a korábbi csoportok

Munkaformák: csoportmunka, majd rövid, frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: drámajáték: állóképek, megbeszélés

Eszközök: kártyák az állóképek egyes csoportokra leosztott témáival:

A) csoportok: papás-mamás játék a kertben

B) csoportok: a nagymama halála

C) csoportok: őrjöngés az intézetben

3. Állóképek az elbeszélés egyes szituációiról

Tanároktól kártyán megkaptok egy jelenetet a regényből. Készítsetek róla a csoport minden egyes tagját magában foglaló állóképet, majd közösen beszéljétek meg a látottakat! Az állóképben nemcsak személyeket, hanem tárgyakat is megjeleníthettek.

RÁHANGOLÓDÁS

4. lépés: 4. feladat

T/4.

20. oldal

3+3 PERC

Tanári instrukciók

- A lépés célja a szövegértelmezést hangulatilag megalapozó irányított asszociációk előhívása. Mivel a regény narrációja egyfajta mélylélektani beszéd mód művészi variációjának tekinthető, ezért az irányított asszociációs feladat emlékeket, érzéseket kicsit „megmozgató” jellegével talán érzékelteti valamennyire a szövegszervezés alapdinamikáját. Fontos, hogy kérjük meg a tanulókat, hogy a képzettársítások során gondoljanak mindig a megismert regényrészletekre is, vagyis mintegy folyassák össze személyes világukat és a regényét.
- Mindegyik, az előző órán együtt tevékenykedő csoport közösen dolgozik a munkaasztalukon elhelyezett csomagolópapírokon, amelyeken a pókhálóábrák hívószavai már föl vannak tüntetve. A három perc munkaidő leteltével az egyik csoport megnézi két, másik betűjelű csoport munkáját, és megbeszéli azt. Arról is ejtsenek szót, hogy a „hívószavak” és asszociációik hogyan kötődnek a szöveghez.

• Hívószavak:

A) csoportok: mítosz

B) csoportok: mese

C) csoportok: börtön

Kiemelt készségek, képességek: régebbi befogadói, életvilágbeli, imaginatív tapasztalatok felelevenítése, fantázia, emlékezet, empátia, imagináció

Célcsoport – differenciálás: a korábbi csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: pókhálóábra, vándorló csoportok

Eszközök: minden csoport munkaasztalán csomagolópapír a hívószavakkal, vastag filcek

||| 4. Készítsetek pókhálóábrát csomagolópapírra a rajta szereplő fogalomhoz kapcsolódóan!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A regény szövegvilágával való összefüggésekre koncentrálva:

- Amennyiben a mítosz értelmezhető úgy, mint egy premodern, organikus közösség ön- és világismereti története, annyiban a biblikus kontextus úgy jelenik meg a műben, mint egy ajánlás Simon Péter számára az önismeret viszonyítási alapjához.
- Azok a mítoszvariánsok, amelyeknél előtérbe kerül a mesélés intim „kis szertartása”, valamint az esztétikai funkció. A kisgyermek számára az egyik legfontosabb művészi-metaforikus beszéd mód arra, hogy belső konfliktusait számára biztató távlatokkal értelmezni tudja.

- C) A regény történelmi környezete úgy jelenik meg, mint a totális szabadsághiány világa, nemcsak attól retteg mindenki, hogy börtönbe vagy akasztófára kerül, hanem a mindennapok világa is börtönné válik. Az intézet világa pedig mintha óriásmetaforája lenne a történelmi helyzetnek: katonai börtön, ahol elnémulnak a személyiségalkotó energiák szavai.

JELENTÉSTEREMTÉS

5. lépés: 5. feladat

T/5. 20. oldal

25 PERC

Tanári instrukciók

- A feladatok célja az, hogy a „metaforák és szimbólumok hálójában” (Balassa Péter *Nádas-monográfiájában* ez az egyik Családragény-fejezet címe – lásd Balassa Péter: *Nádas Péter*. Kalligram Könyvkiadó, 1997; 114–159. old.) a diákoknak ne elveszettség érzésük legyen, hanem váljon szellemi kalanddá a komplex jelentéstartalmak sokszínű összefüggésrendszerbe való belehelyezése.
- A szövegek és az interpretációs munka nehézsége miatt ezen az órán csak A) és B) csoportok dolgoznak [a legegyszerűbb, ha a korábbi C) csoportok most A) és B) csoportokká alakulnak]. Valószínűleg a csoportmunkák folyamán a szokásosnál is intenzívebb tanári jelenlételre lesz szükség.
- A csoportbeosztás tematikus szempontjai:
A) szövegrészek és biblikus kontextusuk ambivalens viszonya
B) egy drámai összecsapás több szempontú értelmezése
- A B) csoportokkal a tanárnak külön közölnie kell, hogy az f) feladat kapcsán készüljenek fel egy „belső hangok” jelenetre a reflektálási szakaszban.

Kiemelt készségek, képességek: korábbi ismeretanyag kreatív-variatív továbbfejlesztése, szövegértés és interpretáció, együttműködés, koncentráció

Célcsoport – differenciálás: feladat szerint

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik, tanári kalauz

Eszközök: Hoppál Mihály–Jankovics Marcell–Nagy András–Szemadám György: *Jelképtár*. Bp., Helikon, 1994; *Biblia*

5. Szövegértelmezés megadott szempontok alapján II.

A) Szövegrészek és biblikus kontextusuk ambivalens viszonya

- a) Olvassátok el az alábbi szövegrészletet, majd az olvasottak alapján válaszoljatok a narrációra vonatkozó kérdésekre!

És medencéjükben, a negyedik szobában, úszkáltak a halak, a rája, ez a rémisztő fekete lepény, a csinos tengeri csillag és a ponty, a keszeg, a süllő; a pisztráng, a domolykó és a fenékjáró küllő és a százkarú polip és a puha medúza, kellemes társaság, mondhatom! s a medence szélén egy gólya-

pár, vadkacsák és vadlibák, gém és a fehér sirály. Júda ámult. Mintha az a hely lett volna ez, amit mindig kerestem. Mintha álomban érkeztem volna ide! Csodában teltek akkor napjaim, bizony. És nyugodt voltam, mert szépen gyógyult a számár, erősödött. És az ötödik szobában, az állatok fertelmes bűzében, féktelen zsvijában, az ablak előtt ült a halvány arcú lány. Finom selymekre növényeket hímezett aranyfonálból. Csak növényeket. És sokat tanultam az öregtől is. Megtanultam, hogy a kobra fogában méreg rejtezik, s ez meggyógyítja a lépfenét, és a sündisznó májából, ha megszártják, megtörik és csillámporral gondosan elkeverik, kitűnő gyógyszer készíthető, ha beteg a számár. És megtanulta, hogy a papagáj ürüléke fogfájásra jó és a lepényhal dühös váladéka megkönnyíti a tehén ellését, ha fundusát bekenjük vele. Rendetlenség? – ordított az állati ricsajban az öreg. - Isten rendje ez! De Júda a halvány arcú lány mellett is szívesen üldögélt. Felnézett a lány: Azt kérdezted, Júda, miért csinálom naphosszat ezeket a hímezéseket? Én sem tudom. Hiszen, akik viselik, mind meghalnak, és a selyem és az aranyhím a testükkel együtt elrohad! Azt hiszem, a szeleket kéne kihímezni, azt hiszem, s aztán mindenki nézhetné mintáimat, amint köröttünk a levegőégben lelkem sok indája, virága, bimbója fényesen, könnyen szétlebeg! Ilyen szépen beszélt, bizony. (105–106. oldal)

- Hogyan értelmezhető, hogy a nagypapa a történet részévé teszi a saját fantáziáját?
- Hogyan magyarázható, hogy a mese elbeszélőjének alanya megváltozik?
- Milyen összefüggést jelenítenek meg ezek a történet megalkotása és befogadása között?

b) Olvassátok el az alábbi szövegrészletet!

Tudod, ki megy itt? Tudod, kit viszünk? – kérdezi a tiszt és mosolyog, örül, hogy végre lélegzethez jutott. – Ha nem tudnád, akkor megmondanám. A királyodat! Egy elfüggönyözött hordszéket négy fekete vizs, amit most letesznek, s recseg. Simon azt hiszi, a kérdés és a kijelentés a hordszékekben ülőre vonatkozik. De a hordszék függőnye olcsó fátyolszövet. A zsidók királya, ott! Mint a szeretkező galamb, az eszelős felrikolt. A római ordít, mert érzi a helyeslő morgást, ami majd rögtön elszabadul. Az út széléről nézed, hogy királyod a keresztjét viszi? Simon nem érti, hátrébb lépne, de a tömeg lökődik, mindenki mindent látni akar, s ő már nem látja a két fiát; bekerítve. Én azt mondom, tiszteletreméltó zsidó, vigyed te a keresztjét, hiszen neked királyod! Én ezen a véleményen vagyok. A válasz fület sértő, illetlen röhej. Csak azok nem mernek röhögni, akik Simont ismerik. Vigye? üvölti a római. A tömeg kórusban válaszol. Simon mintha sikítana, nem viszem. De a tömeg válaszol, ütemre kiált. És meglökik. És újra indul a menet. Egy pillanatra, míg valahová taszítják, lökik, látja a középső meztelen szemét; nem a szemet, csak a pillantás fényét rögzíti; és amikor sötét, forró szobájában imádkozik, s várja a hírt, hogyan vélekedik a történekről a Szanhedrin és rabbi Abjatar, és imádkozik, azt kéri imáiban az Úrtól, hogy világosítsa meg elméjét a történekről, akkor a nagy sötétségben, amiben fuldokol, néha felsejlik ennek a pillantásnak a fénye, de nem érti a fényt; Simon nem érti, sötétsége a fényt nem tudja befogadni, pedig a fény a sötétségben világít; abba kéne kapaszkodnia, abba a fénybe, de ő nem érti és világosságért imádkozik az Úrhoz, de közben nem veszi észre a fényt, annak a tekintetnek a fényét, amit az Úr elküldött. Istenem, Uram, ha én lettem volna az akkori Simon! Pedig ez volt az utolsó figyelmeztetés. Vedd észre, megváltozott a világ! De Simon, a kohenek fia, az Áron nemzetségéből való, ezt nem értette meg. Nem érezte meg a keresztfa súlyában a figyelmeztetés terhét, csak megaláztatást érzett szegény, s ezért a Törvényhez, rabbi Abjatarhoz futott. Panaszkodik. De mit mondhatott rabbi Abjatar, miközben ébenfarudacsákra akasztotta írástekerceit? Ezért mondom neked, minden súlyban ne csak a súlyt érezd, ne a megaláztatást, mert ha az Úr terheit megérteni nem tudod! Ne szenvedj! A mocskos állat szenved tebenned! A szenvedés súly. A súly pedig figyelmeztetés. Ennek örülni kell! Figyelmeztetés. Minden figyelmeztetés, valamire! Amikor ott, a saalfeldi erdőben, az úton, az a német leköpött, belém rúgott és én ott feküdtem a legnagyobb megaláztatásban: még meghalni sem tudok! akkor én is láttam azt a

fényt, sötétségemben világított. Mert újra elküldte az Úr. Azt küldte, amit Simonnak küldött ezerkilencszáztizenegy évvel előbb. Akkor kapcsolt össze az Úr, a saalfeldi lószaros úton azzal a két régi Simonnal. Mert én megragadtam azt, amit ő elutasított. Megragadtam azt, amit a másik Simon is megragadott, de ezerkilencszáztizenegy évvel előbb. Így egyesült bennem a két Simon. És már tudtam, hogy a sorsom nem a halál, mert akkor haltam meg, amikor születtem, s amikor majd meghalok, az életem következik. Ezért nem várom, de nem is félem a halált. És mit tudhatott erről az én nagyapám? Mit tudhatott a szerda alatt, a padon? Mit? De vissza! Most már benn vagyunk, a kapun belül! Gyere! Ne nézz! Süllyedj velem. (82–83. oldal)

- c) Az olvasottak alapján foglaljátok össze röviden, hogy e szövegrészlet miképpen függ össze a regény mottójával!
- d) Vizsgáljátok meg a fenti kérdést most a nagypapa életfilozófiájával való összefüggésben!
- e) Olvassátok el az alábbi szövegrészleteket!

„Ecce homo!” – kiáltotta a nagypapa és az asztalra dobta a halat. „Íme, az ember! Képzeld el: lehetne akár ember is. Az ember néha sejti, mi következik vele, a különbség ennyi csak. Persze ki tudhatná, mit sejt a hal. És ennyi levegő és alig kap lélegzetet. Nem tudhatom.” A nagymama a nagypapa kezébe adta a húspotyolót; azzal üsse agyon. „Papa, de kérlek, vigyázz! össze ne törd az eternitet!” A nagypapa nevetett. A hal csapkodott, kinyitotta, bezárta a száját, kopoltyúját. „Hallod, a nők milyen humánusak? Az ölés műveletét nem ő végzi. Ó, mert gyenge lélek! Csak felbújtónak elég erős? Az élet az én kezemtől pusztul el, s közben ő? Félti az eternitet!” A nagypapa a tenyerébe fogta, de a hal felugrott, csúszkált a keze alatt. A nagymama eltakarta a szemét. A nagypapa ütött. „A kezedre, a kezedre vigyázz, papa!” Láttam, azért kiles az ujjai között. Reccsent a hal feje, de élt, csapkodott és csúszós nyálkájával összekente a konyhaasztal eternitlapját. „Még egyet rácsapunk és akkor vége van. Ütésünk alatt kissé, sajnos! szétfolyt a szeme. Így nem lesz olyan jó a halleves. Ugyanis a hallevesnek jó ízt ad, ha benne fő a hal szeme.” „Csináljak belőle levest?” „Ha van ikrája vagy teje, akkor hozzáveszed a farkát és a fejét, csak ne felejtjük a keserűfogát! és csinálhatsz belőle egy jó savanykás levest:” „A többit kirántom.” „Megsütheted paprikás lisztben is. Ma rendes volt a székletem. Na, most még egy utolsót ütünk!” A nagypapa felemelte a klopfolót és ütött. Már nem csúszkált a hal, csak a farkával verdesett kicsit. „Itt fekszik előttünk egy halott. Ponty, vagy más néven ciprinus carpio, ahogy az ember tudományos neve homo sapiens. Mielőtt felbontanánk, vegyük szemügyre küllemét. Halszerű. Formája funkció: éljen a térben, amiben él. Csak azt nem tudom, milyen volt az első hal, aki a vízben élt. Nem ilyen halszerű? Csak lassan idomult? Vagy amikor Isten megteremtette az élettelen vizet, rögtön megteremtette élő párját, a halszerű halat? Mama, légy szíves, adjál egy jó éles, hegyes végű kést nekünk! A hal teste, amint látod, hosszúkás. A gerincesek közé tartozik, gerince mentén a legvékonyabb; hasa, az életműködés helye, ez a legdomborúbb. Ez a kopoltyúlemez, a légzés helye. Vére, mint látod, piros, mint az embereké, de nem meleg, hanem hideg. Bőrét pikkelyek fedik, egymásra építve, alulról fölfelé, mint a cserepek a háztetőn. Ha egy háztetőről leszedjük a cserepet, a műveletet fönn, a gerincnél kell kezdeni. Mi viszont a jó éles pengét itt, a farkánál illesztjük a cserepek alá, látod, így a legegyszerűbb lebontani, alulról fölfelé. Ami neked lábad, kezed, az az úszója neki. A farkúszóval és a két mellúszóval előrehajtja magát, s a hátán e tüske mögé sorakozó lebenyeg szabja meg az úszásirányt. De hogyan emelkedik a víz színére, vagy süllyed a mélybe, ha akar? A hasúszóival. Ezekkel, itt. Láthatod, küllemében is minden célszerű, jól elrendezett: Ki rendezte így? vagy mi? Mikor? Nem tudom! Még tudni kell, hogy hírével ellentétben a hal remekül hall; bár külső fülkagylója nincs, mint az embereknek, de nem is kell olyan erős és halk hangokat felfognia. Lételeme szerint

bizonyos tompaság. A szájával s ezekkel, valamint az oldalán húzódó idegekkel tapint. Szagol. Itt az orrüreg. A szájában nyálkahártyák találhatók, ezek az ízlelésre jók. Biztosan azt látja jól, ami szükséges neki, de egy hal szervével látni a halvilágot, ehhez a mi tudásunk kevés. És elképzelheted, milyen kellemetlen, ha következő életében hálnak születik valaki. Mindig lát. Nincs éjjel, nincs nappal neki. Nincs szemhéja. Nem tudja becsukni a szemét, nincs mivel. Talán azért olyan bölcs a hal. Hangot nem ad. Talán ezért hosszú életűek. Van egy százötvenéves ponty, Charlottenburgban él, és Frigyes bácsinak azt írta az idén, hogy még mindig jól tartja magát. Majd kérdezd meg tőle, ha jön, hogy mit írt a barátja! Talán megéri a kétszázat is könnyedén. (123–125. old.)

[...]

De a nagymama kiáltozott. Az ajtók nyitva voltak, legyen valami kis léghuzat. „Papa! Papa! Gyorsan gyere! Feri beszél! Papa, gyorsan gyere!” Én futottam előbb, a nagypapa elejtette a botját és nem vettem föl neki, és a bútorokba, ajtóba kapaszkodott. „Papa, papa, gyorsan! Már beszél! Most mondja a nevét! Papa!” A nagymama a lépcső tetején kiáltozott és a rádióban egy hang beszélt. A nagypapa a lépcső alatt megállt és a korlátba kapaszkodott, én a lépcső közepéig futottam. „Papa! Papa! Feri! A rádióban Feri beszél!” A nagymama visszafutott a szobába és felerősítette a rádiót, hallhassa a nagypapa is a lépcső alatt. „Figyelmeztetem, hogy az igazat vallja, mert vallomására esetleg esküt kell tennie. A törvény a hamis tanúaszt szigorúan bünteti. Megértette?” „Igen.” „Papa, ez ő!” „Kérem, mondja el, hol, hogyan és miképp jutott tudomására, hogy a vádlott az amerikai titkosszolgálat kémjével, Henry Bundrennel találkozik. Illetve mondja el azt is, milyen szerepe volt e találkozó létrehozásában.” „Ha jól emlékszem, idén július tizenharmadikán vagy tizennegyedikén Suhajda Pál ezredparancsnoktól azt az utasítást kaptam, hogy mint a határőrezred elhárító tisztje, alkalmas helyen...” „Papa! Feri beszél! Papa!” „Kérem; azt mondja, ahogy történt, részletesen!” „Igen. Suhajda Pál ezredes a fent jelzett időpontban magához hívatott és a következőket mondotta: a kormány egyik magas rangú tagja titkos találkozót beszélt meg, diplomáciai úton a jugoszláv kormány egyik magas rangú tagjával. A jugoszláv–magyar viszony elmérgesedését ismeri! többet nem mondhatok. A mi feladatunk az, hogy ezt a találkozót a legnagyobb titokban...” „Papa! Feri! Ez Feri!” „Hallgass!” „A feladat technikai lebonyolításával önt bízom meg, s a megfelelő helyre vonatkozóan délután ötkor tegyen nekem jelentést, hogy ezt a Politikai Főcsoportfőnök elvtársnak haladéktalanul továbbíthassam. Körülbelül így hangzott, amit mondott nekem. És akkor intézkedtem és délután, még öt előtt, jelentettem, hogy Gyékényes községtől három és fél kilométerre, közvetlenül a határ szomszédságában van egy lakatlan épület, amelyet akácérdő vesz körül. A környékbeliak Buchel-tanyának nevezik. Jelentettem Suhajdának, hogy szükség esetén a tanya berendezéséről még az éjjel folyamán gondoskodhatom.” „Mi történt ezután?” „Az ezredes, akivel szemben már régen gyanúperrel éltem, de ez a dolog nem lehetett gyanús, hiszen a Politikai Főcsoportfőnök elvtársra hivatkozott, akiről akkor még azt hittem, hogy minden gyanú fölött áll.” „Figyelmeztetem; hogy a kérdés arra vonatkozott: mi történt ezután? Tartózkodjon a kommentároktól és szorítkozzon a tényekre.” „Igen. Ezután az ezredes kiküldött a szobájából és meghagyta, hogy a titkárságon várjak. Csak annyit tudok mondani, hogy közvetlen vonalon Budapesttel beszélt és ez a beszélgetés körülbelül húsz percen át tartott.” „Honnan tudja a tanú, hogy Suhajda közvetlen vonalon és Budapesttel beszélt?” „Onnan, hogy a titkárságon, miközben a titkárnővel beszélgettem, láttam, melyik vonal jelez foglaltat azon a kapcsolókészüléken, amely a titkárnő asztalán van. És az köztudott, hogy ezen a vonalon csak Budapesttel lehet beszélni.” „Rendben van. Folytassa.” „Ekkor az ezredes visszahívott a szobájába és közölte, hogy a dolog sürgősségére való tekintettel azonnal intézkedjek a tanyaépület kitarakítására és berendezésére vonatkozóan, mert valószínű, hogy a találkozó huszonnégy órán beül létrejön. A Politikai Főcsoportfőnök elvtárs úgy rendelkezett, hogy a legegyszerűbb berendezés szükséges. Utasított, hogy vételezzek a géhán egy tárgyalóasztalt zöld posztóval, vagy ha nincs, akkor szerezzek valahonnan, és székeket is. És meszeltessem le a falat, ha piszkos lenne. Megkérdeztem, hogy valamilyen dekoráció

szükséges-e. Azt válaszolta, hogy nem szükséges, de latrina mindenképpen legyen.” „Milyen utasítást kapott még?” „Azt az utasítást kaptam, hogy a berendezési munkálatokat végző szakasz később azonnal hagyja el a területet és vonuljon nyári táborhelyre, ahol teljes elszigeteltségben végezzen a büntetés határát súroló fegyelmezőgyakorlatokat. Az ezredes ezután nevetett és azt mondta, hogy kitűnő ötlet, mert legalább elfelejtik még azt is, ki volt az anyjuk.” „Felszólítom a tanút, hogy az igazat vallja. A rendőrségi kihallgatás jegyzőkönyve szerint ezen az ezredes azért nevetett, mert ez a tanú ötlete volt.” „Igen. Elnézést kérek. Ez az én ötletem volt és az ezredes jóváhagyta.” „Folytassa.” „Viszont azt az utasítást kaptam, hogy az elkövetkező óráktól a környéket biztosítani kell, de a biztosítást végző század a találkozó színhelyét nem láthatja és a sorállomány nem tudhat róla, hogy milyen feladatot végez. A század vezényletével engem bíz meg. A biztosítási gyűrűn csak az időben megadott jelszóval haladhat át bárki. A biztosítási gyűrűn belül én sem tartózkodhatom. Ezt egyébként, mondtotta, személyesen ellenőrzi majd. Ezután azt mondta, haladéktalanul lássunk munkához, amit én meg is tettem. Egyébként minden részletről jelentést adtam neki. Csak egy dologról nem. Mint már említettem, Suhajda tevékenysége nekem már az év eleje óta gyanússá vált. Az adott esetben gyanús mozzanatnak számított a szervezés gyorsasága, valamint az, hogy egy fontos kormánymegbeszélést tudtommal nem szoktak ilyen helyeken lebonyolítani. Ha ilyen megbeszélésekre sor kerül, azt az illető kormányok sokkal egyszerűbben lebonyolíthatják egy semleges országban székelő külképviseletük útján. A leginkább pedig azért volt nekem gyanús az egész, mert ha itt valóban az történt volna, amiről Suhajda nekem beszélt, akkor a fennálló politikai feszültséget figyelembe véve, a telefonbeszélgetést előttem, a fülem hallatára folytatta volna le, hogy lefedezze magát. Nekem, mint elhárító tisztnek jogköröm volt rá, sőt a belügyminiszter elvtárs ezt kifejezetten utasításba adta, hogy adott esetben az ezredparancsnok lépéseit is ellenőrizsem. Ezért a véalegység egyik katonáját elbújtattam a tanya padlásán, s azt az utasítást adtam neki, hogy minden szót, amit hall, gyorsírással jegyezzen fel, a jegyzéket adja át nekem, és minden körülmények között addig maradjon ott, amíg én érte nem megyek. A katonát a feladatra alkalmasnak, megbízhatónak találtam, mert politikailag érett és kitűnő gyorsíró.” „Hogy hívják ezt a katonát?” „Kolozsvári Tamásnak.” „Ivel, vagy ipszilonnal írja a nevét?” „Úgy emlékszem, ivel.” „A bíróság alkalmas időben kihallgatja Kolozsvári Tamást: Kérem, folytassa.” „A találkozó július tizenötödikén éjjel zajlott le. Én magam nem tartózkodtam a biztosítási gyűrűn belül, tehát közvetlen tudomásom csak arról van, hogy Gyékényes felől fél tizenegykor egy fekete autó érkezett, a tanya felé vezető úton megállt, a lámpái akkor már nem égtek. Az ajtót valaki kinyitotta és megadta jelszót az út két oldalán álló katonáknak. Sötét éjszaka volt, csak a tanyát világítottuk meg egy jelzőlámpával, hogy az érkezők aszerint tájékozódhassanak.” „Milyen lámpával?” „Egy petróleumlámpa égett a tornác végében.” „Arról tudomása van, hogy Henry Bundren hol és hogyan lépte át a határt?” „Nem. Erről nincs tudomásom. Csak annyit jelentettek nekem, hogy két férfi érkezett, megmondták a jelszót és így érték el a házat.” „Most mondja el, hogy másnap mi történt.” „Másnap Kolozsvári Tamás elmondotta, hogy jegyzetei elég hiányosak, mert a padláson teljes sötétben kellett dolgoznia, bár mindent jól hallott. Én mentem érte gépkocsival, miután a biztosítási gyűrűt megszüntettem és a század azonnal útnak indult a nyári táborhely felé. Kolozsvári még a kocsiban elmondotta, hogy az idegen angolul beszélt és tolmács közvetített. Kolozsvárit feltűnés nélkül juttattam be az irodámba, s ott jegyzeteit néhány óra alatt gépírásba tette át.” „Hány oldalt tett ki ez az anyag?” „Tizenöt oldalt. És valóban elég hiányos volt.” „Ön elolvasta?” „Igen. Elolvastam.” „Mit tartalmazott?” „Többek között azt, hogy a jugoszláv utasításokat éppen úgy végre kell hajtani, mintha az közvetlenül a CIA-tól jönne. De a jegyzet legmegdöbbentőbb része mégis az volt, amely azt a tervzetet tartalmazta, hogyan kell meggyilkolni Rákosi és Gerő elvtársakat.” „Ne folytassa! A jegyzet a bíróság rendelkezésére áll. Azt mondja el, hogy mit tett ezután.” „Néhány óráig teljesen tehetetlen voltam, mert nem tudtam, milyen indokkal utazhatnék Budapestre. A telefonra gondolni sem mertem, hiszen most már kiderült, hogy a közvetlen vonal is a kémszervezet rendelkezésére áll. De egy

véletlen a segítségemre sietett. Táviratot kaptam az édesanyámtól, hogy nyolcvannégy éves apám az éjjel meghalt és kér, hogy azonnal menjek haza. A távirat hatására Suhajda beleegyezett, hogy Budapestre utazzam. Sőt, úgy láttam, hogy ennek kifejezetten örül. Itt azonnal a Pártközpontba siettem, és az anyagot átadtam az Adminisztratív Osztály vezetőjének. Őt megkértem, azonnal intézkedjen, hogy Kolozsvári tartalékos honvédet azonnal távolítsák el a laktanyából, hiszen ő az egyetlen, aki rajtam kívül mindent tud és általa az összeesküvők idő előtt tudomást szerezhetnek a lelepleztetésükről. Ő azonnal intézkedett és fél óra múlva azt mondta, hogy a belügyi szervek a biztonság kedvéért Kolozsvárit letartóztatták és már úton van. Ezután én hazamentem, és ott vártam az utasításokat. „A népbíráknak van kérdése a tanúhoz? A népügyész úrnak? A védelemnek? Vádlott! Nincs valami észrevétele?” „Semmi megjegyzésem nincs.” „Kérem, vezessék el a vádlottakat. A bíróság rövid szünet után folytatja munkáját.” A nagymama kijött a szobából. Én a lépcsőről felálltam. A nagypapa elengedte a korlátot, amibe kapaszkodott. A nagymama lejött a lépcsőn és én is mentem utána. „Miért mondott ilyet? Nem is jött haza! Papa! Miért? Miért nem válaszolsz? Papa, felelj! Miért mondott ilyet? Hiszen élsz! Papa!” „Tévedtem volna?” Fönn a rádió még valamit beszélt, aztán zene következett. A nagymama megfogta a nagypapa kezét. „Papa!” „Tévedtem volna?” „Papa, miért mondd ezt? Mondjál valamit, kérek, nem bírom! Papa!” „Tévedtem volna?” A nagypapa elindult a szobájuk felé, de olyan volt, mintha ő vezetné a nagymamát. A szobámban a padlón a bot. Belerúgott a botba és a bot elcsúszott a falig. A nagypapa a fotelban ült. Két kezét a térde közé szorította, aludt. A szája nyitva volt és olyan hangosan lélegzett, mintha lenne valami a torkában. Vigyáztam, ne halljam a lélegzetét és ne aludjak én is el. Amikor a nagymama hívta, hogy kész az ebéd, a nagypapa felébredt és cuppogott. Az ablakpárkányról elvette és a helyére illesztette a fogát. „Igen. Azt hiszem.” „Mit? Papa!” „Tévedtem volna?” De azért vacsorázni kijött. A vacsoránál sem volt beszéd, csak amikor a nagypapa felállt, a nagymamára nézett: „Mondd, mama!” „Mit? Drágám, beszélj!” „Tévedtem volna?” „Miben? Mire gondolsz? Nem mondd el?” „Igen. Azt hiszem. Tévedtem volna?” Az ajtót becsukták és nyikorgott az ágy, de a nagymama hiába kérdezgette a nagypapát. Aztán az ajtó alatti rés elsötétedett. (128–134. old.)

- f) Miért lett nagyon fontos, őskeresztény Krisztus-szimbólum a hal?
Válaszadásotokhoz használjátok fel a *Jelképtárat* (Hoppál Mihály–Jankovics Marcell–Nagy András–Szemadám György: *Jelképtár*. Bp., Helikon, 1994)!
- g) A nagypapa „Ecce homo!” (latin; jelentése: ‘Íme, az ember!’) kiáltása miképpen tudatosítja a fenti halszimbolikát?
Válaszadásotokhoz használjátok fel az újszövetségi János-evangéliumot!
- h) Hogyan értelmezhető az az összefüggés, hogy a nagypapa történetmondása egy pénteki halvacsorában végződik?
- Milyen hagyományra utal a pénteki halevés?
 - Milyen biblikus eseményre emlékezve kell ezen a napon böjtölni?
 - Mi ennek az eseménynek újszövetségi anticipációja?
 - Hogyan kapcsolja össze e két eseményt a keresztény *Biblia*-értelmezés?
 - A regényben hogyan kapcsolja össze ez a vacsora a két hagyományt?
 - Miképpen cseng össze a fenti összekapcsolással az, hogy a halvacsora közben a rádióban hallják az apa perét?
 - Mennyiben értelmezi át és borítja fel a nagypapa értelmezését az apa pere?
 - Miért kérdezi azt a nagypapa a per meghallgatása után haláláig szinte folyamatosan, hogy tévedett-e?

B) Egy drámai összecsapás több szempontú értelmezése

a) Olvassátok el az alábbi szövegrészletet, majd válaszoljatok a táblázat kérdéseire!

Csak a pizsamanadrágot vette el a nagymamától és a karosszékbe dobta a nedves törülközőt, de a padlóra esett. „De néma vagy!” „Kezdjük, kezdjük előlről, apám?” „Szonyatosan rettegek! Tudom a sorsodat!” Ő szétbontotta a szépen levasalt pizsamanadrágot és mintha magához mérné, eltakarta az alsótestét vele; sokáig gondolkodott, elnevette magát, az üres nadrágszárát meglobogtatta a nagypapa előtt. „Ugyan, apám! Ne haragudjon, nem tudom megtartóztatni magam. Nevetek. Mit tud maga? Ugyan, hol áll már maga, apám? Én azt hiszem, maga már nincs sehol!” „Még élek! Ha nem vetted volna észre, még élek! S amíg él az ember, a kimondott szavak, a kimondott gondolat, ha tenni nem tud semmit is, terjed, hat, és ezt meg nem akadályozhatod! Nem látod? Hiába mosod magad! Véres! Mit csinálsz Isten ítélőszéke előtt? Fiam!” „Istenről ne beszéljen nekem!” „Hogyan támasztott belőlem Isten ilyen ördögöt?” „Elég! Unom!” „Unod?” „A biblikus átkait! Unom.” „Unod? Most én nevessek? Haha! Félsz! Rettegsz a mélységtől, amit szavaimmal előtted nyitok! Félsz, remegsz! Attól, hogy ha múltad nem igazol s a múlt, a te múltad is én vagyok! akkor mégis véres maradsz és a mélybe zuhansz, a mélybe, amit látni én nyitok!” „Elég! Nem érti? Elég!” „Kisfiam! Papa! Kisfiam! Tojás?” „Ha nem venném figyelembe, hogy Ön, akihez soha egyetlen percre nem volt közöm, akiből igaz! kicsikartam a pénzt, de szerencsére soha nem magamnak és mert tudtam, ha jól tesz, és ez volt az életében az egyetlen használható, a pénze, amit arra a célra adott, hogy most megfojtsam vele, nem érti? mi nem viszonzunk! annyit kapott érte, hogy boldogan csodálhatta önmagát! hiszen az önzetlenséget hírből sem ismeri, minden mozdulata képmutató hazugság, mindig a szüzességét óvta, mert gyáva, mindig gyáva volt! Mindig utáltam a képtelen szóvirágait! Mocskos vágyai szellemmé szublimálva! S nem vette észre, hogy nem élt? Ön nem élt! Érti! Volt, de nem élt! Ha nem venném figyelembe, hogy sajnos Ön az apám, akkor most egy gyilkos szokása szerint szájon vágnám és gondoskodnék, hogy gondolatai, amelyek egyébként szart se érnek! ne terjedhessenek sehová, még az én fülemben se!” „Ocsmány! Vagy ilyen bűnös, ilyen bűnös vagyok, istenem? Letartóztat a fiam? Itt vagyok!” „Vigye innen a kezét! Nekem maga mártír se lehet! Undorodom! Érti? Széttépem, mint ezt a rongyot, így! Takarodjon a szobámból, érti?” Én fogtam az ajtót. A nagypapa széttárta a karját. Ő kettéhasította a pizsamát. De a fürdőszobából valami furcsa puffanás. A hal kinn vergődött a kövön, a mosdó alatt. Fogtam a halat, de csúszott, nem engedte magát. Magamhoz szorítottam a halat. És visszatettem a kádba, és vizet engedtem neki. A nagymama sírt és a konyhába rohant. Nyálkás lett a pizsamám. Ő az ajtókat becsapta és kulccsal magára zárta mindegyiket. Amikor megtelt a kád, úszni kezdett a hal. Csend volt. (101–102. oldal)

Hányan vannak jelen a vitánál?	
Kik az aktív és kik a passzív szereplők?	
Mi a jelentősége annak, hogy az apa a vita közben meztelen?	

b) Ha azt mondjuk, hogy a nagypapa világképének szervező ereje a szó, az apáé pedig a tett, akkor e két világkép vitájában milyen érvek és ellenérvek szólalnak meg? Egyet tudtok-e érteni bizonyos vádakkal?

c) Mit tud állítani a fiú a saját világáról?

- d) Mi a jelentősége annak, hogy az apa egyszer csak átvált többes szám első személybe?
- e) Hogyan viszonyul ez ahhoz az eljáráshoz, hogy a nagypapa az ősök történeteinek elbeszélésekor időnként átvált E/1. személybe?
- f) A biblikus metaforika szempontjából hogyan értelmezhető az alábbi jelenet „koreográfiája”?

SZÖVEGHELY	ÉRTELMEZÉS
„Széttépem, mint ezt a rongyot, így! Takarodjon a szobából, érti?”	
„Én fogtam az ajtót.”	
„A nagypapa széttárta a karját.”	
„Ő kettéhasította a pizsamát.”	
„De a fürdőszobából valami furcsa puffanás. A hal kint vergődött a mosdó alatt.”	
„Fogtam a halat, de csúszott, nem engedte magát.”	
„Magamhoz szorítottam a halat.”	
„És visszatettem a kádba és vizet engedtem neki.”	
„A nagymama sírt, a konyhába rohant.”	
„Nyálkás lett a pizsamám.”	
„Ő az ajtókat becsapta és kulccsal magára zárta mind-egyiket.”	
„Amikor megtelt a kád, úszni kezdett a hal.”	
„Csend volt.”	

- g) A fenti szövegrészlet összefüggésében hogyan értelmezhetjük azt a jelenséget, hogy az intézetben Simon Péter árulónak nevezi az apját?
- h) Mi az az esemény, amely miatt a kisfiú számára apja végképp áruló lesz, és az intézeti részben az igazgatónővel történtek után már nem is beszél róla, mintegy örökös felejtéssel sújtja?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

- a) A történetmondás az elmesélés és befogadás aktusában válik elevenné, a mesélő, míg megjeleníti az eredetmítosz-folyamot, újra is alkotja azt, mintegy önmaga fantáziáját is beépíti a műbe, s a történet megalkotásával egyidejűleg önmagát is alkotja, hiszen az egész mítosz-mesélés célja az identitásképzés. Mindez a narratív identitás megképződésének zseniális megérezkítése.

- c)–d) A törvénytisztelő, igaz embert, Simont megéri Jézus látványa, de nem ismeri fel benne a Megígértet – a nagypapa ezt kívánja helyrehozni azzal, hogy azáltal, hogy „magját keresztény nőbe veti”, ő mintegy összekapcsolja az Ó- és az Újszövetséget. A kisfiúnak pedig majd megint döntést kell hoznia, hogy miképpen értelmezi önmagát a családtörténet összefüggésében.
- f) Hatástörténetileg: a hal az egyik legfontosabb őskeresztény Krisztus-szimbólum, mert a JÉZUS KRISZTUS, ISTEN FIA, MEGVÁLTÓ hitvallásnak tekinthető görög mondat (lészosz Khrisztosz Theou Hüiosz Szótér) szavainak kezdőbetűit összeolvasva az IKHTHÜSZ = hal szó áll össze.
- g) A regényben a hal → Jézus utalást az támasztja alá, hogy a nagypapa a hal felbontását az „ecce homo!” mondattal kezdi, amelyet János evangéliumában Pilátus mond a megkorbácsolt Jézusra mutatva (Jn. 19,5).
- h) Katolikus szokás szerint (és a nagypapának nagyon fontos, hogy katolikus nőt vett el), péntekenként böjtöltek, azaz nem ettek húst, Krisztus keresztthalála napjára emlékezve. Azaz minden péntek emlékezés volt arra a bizonyos Nisan 15. napjára, amely a Pészach megünneplésekor megtörténő keresztáldozat ideje. A húsvét megüléséhez hozzátartozik a zsidó hagyomány szerint, hogy újra el kell mesélni az alapító esemény, azaz az Egyiptomból való szabadulás történetét. Keresztény értelmezés szerint ennek a szabadulástörténetnek folytatása a keresztáldozat, amely a bűn és a halál rabságából vezet át az üdvösség szabadságába. A nagypapa szerint a Simon család önértelmezésének központi kérdése az, hogy miképpen viszonyulnak a Jézus-történethez, ezzel cseng össze, hogy az identitásképző történetmondás végkifejlete mintegy a halboncolásban újrajátszott Jézus-passiótörténet. Vagyis az ősök felidézésének mítoszmondását nála egy sajátos húsvéti rítus követi, és az Ó- és Újszövetség összekapcsolását mutatja az is, hogy már nem báránnyal, hanem hallal ünneplik ezt a péntek estét. És Krisztus perének és elítéltetésének emléknapján a családi halvacsorát az apa perének és hamis tanúzásának rádióközvetítése szakítja meg tragikus módon. Az apa árulása és hamis tanúzása a nagypapa egész koncepcióját meghazudtolja: az apa egyszerre árulja el az apai örökséget, amikor halottnak mondja apját, és a fiúk, azaz a saját világát, hiszen a barátját árulja el. Azaz a nagypapa teljes világképét áthúzza, miközben ő maga is megsemmisül ezáltal. Vagyis éppenhogy nem megmenekül a Simon család, hanem, úgy tűnik, hogy totálisan elvész.

B)

a)

Hányan vannak jelen a vitánál?	Nagypapa, apa, Simon Péter, a nagymama
Kik az aktív és kik a passzív szereplők?	Aktívak: nagypapa, apa; passzívak: nagymama, Simon Péter
Mi a jelentősége annak, hogy az apa a vita közben meztelen?	Alapvető ószövetségi tilalom, hogy a fiú ne lássa apja ágyékát – az apa hosszas gondolkodása és nevetése úgy is értelmezhető, hogy mintegy tudatosan fordul szembe ezzel a tilalommal, azaz az atyai-biblikus hagyománnyal.

Ugyanakkor az ő teste az, amelynek nemzése révén a nagypapa hivatását gondolta beteljesíteni, és amelyből Simon Péter ered, akinek majd önmaga felől kell döntenet. Vagyis apák és fiúk testeinek néznek egymással szembe: a totális testi egymásra utaltság és a totális szellemi elszakadás közötti szakadék tárul itt fel.

- b) A fiú vádjai az apja felé: a nagypapa világa elmúlt, az egész biblikus világ és az ebből adódó etika nem létező, a nagypapa szavai csak gyávaságát, önzését és képmutatását fedték el, és alapvető célja az volt, hogy önmagát csodálhassa. A nagypapa legfőbb életcélja valóban az volt, hogy egyfajta üdvtörténeti küldetéstudatra tegyen szert, és minden emberi kapcsolatát ennek rendelte alá.

A nagypapa vádjai a fiú felé: a kimondott szónak, gondolatnak hatása van, az etikai bűn, azaz a gyilkosság, Káin bűne bűnhődést von maga után, az apa múltjából ered a fiú, és fél tőle, hogy mi van, ha mégis igaz a régi világ, és akkor őt a gyilkos büntetése éri. Fiát ördögnek bélyegezi, vagyis a saját vilásképe felől ítéli meg, beszédmódja vele szemben csak az ítélet, meg sem próbálja megérteni a fiú világát, azaz a saját vilásképet tartja egyedül lehetségesnek.

- c) Rabol – de nem magának; „mi nem viszonzunk”; gyilkos vagyok; ne terjedhessen más gondolat.

Vagyis a fiú a saját világáról tulajdonképpen semmit nem tud állítani, csak negatívumokat mond: elveszünk mindent, nem viszonzunk, gyilkosok vagyunk, ne terjedhessen a régi világ gondolatrendszere. Vagyis lehet, hogy a nagypapa egyfajta kulturális diktátor, de az apa világa is diktatúra, mégpedig egyértelműen az erőszak diktatúrája, mely a gondolatot ellenségének tekinti.

- d) Ő nem önmaga, hanem egy rendszer képviselője, amelynek alaptörvénye az individualitás megszüntetése.
- e) A nagypapa számára a történetmondás identitásképző, mintegy ő maga válik az események szereplőjévé, az apa viszont egy identitásellenes rendszer képviselője, a T/1.-ben mintegy önmagát számolja föl.

f)

SZÖVEGHELY	ÉRTELMEZÉS
„Széttépem, mint ezt a rongyot, így! Tarkarodjon a szobámból, érti?”	Megölés és kivetés a közösségből – mint Jézus büntetése. A szoba egyébként nem az övé, hiszen az egész ház a nagyszülőké, de mint kifejtette, számára nem gond, hogy mindent elvesz, és nem viszonz. A pizsama szétszakítása, azaz a végső lemeztelenítés mintegy a totális szembefordulás a Szövetséggel. Egyben felidéz az bizonyos első Nagypénteken a keresztthalál órájában a Szentély függönyének kettéhasadását, amely láthatóvá teszi az elviselhetetlent: Isten halálát – egyrészt úgy, hogy az egy évben egyszer, csak a főpap számára látható frigyszekrény bárki számára láthatóvá válik, másrészt úgy, hogy Jézus meghal a keresztfán (Mt. 27,51.).

„Én fogtam az ajtót.”	Mint a bibliai Simon Péter, a kisiú is kívülről, az ajtóból figyelni az eseményeket, fogja az ajtót, azaz menekülne, mert fél, de mégsem megy el, vagyis továbbírja a bibliai történetet. A kitartó, hűséges tanítvány (János, a regény mottójának hagyomány szerinti megírója) szerepkörébe kerül.
„A nagypapa széttárta a karját.”	A keresztre feszítés mozdulata, a nagypapa kerül Jézus szerepkörébe, és vállalja mintegy egész életfelfogását.
„Ő kettéhasította a pizsamát.”	A megölés és a végső lemeztelenítés gesztusa, mintegy a totális szembefordulás a Szövetséggel. Lásd az első mondatot.
„De a fürdőszobából valami furcsa puffanás. A hal kint vergődött a mosdó alatt.”	A hal őskeresztény Krisztus-jelkép: a nagypapa szimbolikus megölésekor mintegy kiveti magát a vízből, vagyis ő is elkezd haldokolni, így a nagypapa és Jézus azonosulását jeleníti meg (ahogy a mitikus világszemlélet struktúrája is az, hogy az egyén valamilyen Nagy Történet részeseként tudja magát értelmezni).
„Fogtam a halat, de csúszott, nem engedte magát.”	A kisiú eldöntötte, hogy hová áll a vitában: a hal, Jézus, azaz a nagypapa pártjára, mintegy neki akar segíteni, de a feladat nagyon nehéz, nem egyszerű beilleszkedni egy ilyen történetbe, és a saját apjával szemben állást foglalni.
„Magamhoz szorítottam a halat.”	Szeretékifejezés, amely most egy világgép melletti, érzellemmel telített döntést fejezi ki.
„És visszatettem a kádba és vizet engedtem neki.”	Az életet és a szabadságot választja, meg akarja menteni a halálraítéltet a maga szűkös lehetőségei között.
„A nagymama sírt, a konyhába rohant.”	A gyász és részvét jele, valamint a megoldhatatlan konfliktusé. A nagymama megpróbált mindig úgy tenni, mintha nem értené, hogy a fia miben vesz részt, de most nem lehet többé elmenekülni az igazság elől, a fia egy öntudatos gyilkos, aki bárkit, apját, barátját megölné; a nagymama férjét is, fiát is szereti, de ezentúl nem tehet úgy, mintha mindkettőjükkel közösséget vállalhatna, ő nem áll egyikőjük mellé sem, hanem a rettenet és az eldönthetetlenség terhével kimenekül a szituációból, de a tragikus konfliktus mindörökké belsővé vált számára, és hamarosan bele is hal.
„Nyálkás lett a pizsamám.”	A hallal való közösségvállalás.
„Ő az ajtókat becsapta és kulccsal magára zárta mindegyiket.”	Az apa végképp lehatárolódik a eredettörténetétől, lezárja a kommunikációt.
„Amikor megtelt a kád, úszni kezdett a hal.”	A mítosz él tovább a kisiú révén.

„Csend volt.”

Vége a szónak, az érintkezésnek, a látványnak, a történetnek. Csend van, mint az intézetben, a rabság és a halál csendje.

- g) Egyrészt veszi az intézeti világkép jelzéseit, másrészt ő is így érzi a fenti jelenet miatt; a hallal való közösségvállalása jelzi, hogy minek minősíti az apját.
- h) Nem jött érte, mikor meghaltak a nagyszülők – igaz, ekkor már nem is jöhetett volna, hiszen a rendszer őt is bedarálta, de ez a gyilkossá válás, vagyis az ő döntésének következménye – bár kérdés, hogy az ötvenes évek Magyarországon hogyan is születnek a döntések.

REFLEKTÁLÁS

6. lépés: 6–8. feladat

T/6–8.

31. oldal

7+7 PERC

Tanári instrukciók

- A diákok által kiválasztott egyik B) csoport a tagok által megbeszélte szereposztás szerint eljátssza belső hangok formájában az adott jelenetet, utána rövid frontális megbeszélés következik. Nagyon fontos, hogy a B) csoportok már a csoportmunka elején konkrétan tudják azt, hogy valamelyiküknek a közös interpretációs munkát ebben a formában majd meg kell jeleníteniük. A műnek ezen kiemelkedő pillanata olyan intenzitással sűríti magába a szöveg legfontosabb kérdésvetéseit, hogy interpretált megjelenítése remélhetőleg minden diák számára különösen elevenné teszi a dupla óra alatt végzett munkáját.
- A maradék időben beszéljük meg a házi feladatot: a csoportoknak el kell készíteniük egy fogalmakkal, táblázatokkal, gondolkodástérképpel stb. ellátott hand-out-ot, amely szövegértelmezői munkájuk eredményeit összegzi. Beszéljünk meg egy határidőt a diákokkal, amikor minden csoport hozzáférhetővé teszi (pl. valamilyen számítógépes forma segítségével vagy ennek hiányában fénymásolatokban stb.) a többiek számára a maga munkájának összefoglalóját. Ezek egyéni kompilálásával és kiegészítésével készítse el minden tanuló a maga hand-out-ját.
- A különösen érdeklődők, önként vállalkozók számára kínáljuk fel az alternatív házi feladatot is. Az értékelés szempontjai között feltétlenül szerepelniük kell az alábbiaknak: szövegközeliség, ambivalencia-érzékenység, az önismereti és esztétikai tapasztalat összefüggéseinek árnyalt érzékelése.

Kiemelt készségek, képességek: megjelenítőerő, szövegértés és -értelmezés, empátia, fantázia, együttműködés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoport, egyéni

Módszerek, eljárások: belső hangok, házi feladat

6. Belső hangok [csak a B) csoportoknak!]

Az osztály által kiválasztott B) csoport adja elő „belső hangok” módszerrel az általa (is) elemzett apa–fiú konfliktusjelenetet!

Az előadást vitassátok meg közösen!

7. Házi feladat

Foglaljátok össze írásban részletesen az *Egy családragény vége* című regény részleteinek értelmezésekor végzett munkátokat (ennek keretében feltétlenül egészítsétek ki a modul elején szereplő műfaji táblázatnak az *Egy családragény végére* vonatkozó, eddig kihagyott oszlopát)!

A közösen megbeszélte határidőre írásbeli anyagaitokat juttassátok el az osztály minden tagjához!

A különféle vázlatokból ki-ki alkossa meg a saját hand-out-ját!

8. Alternatív feladat

A különösen érdeklődők, önként vállalkozók a regény egészének és Nádas Péter *Biblia* című elbeszélésének elolvasása után készítsenek összehasonlító elemzést az alábbi szempontok egyike alapján:

- A gyerek-narrátor szemszögének értelmezése: a mélylélektani helyzet, a kapcsolatok pszichodinamikája és a narráció összefüggései
- A felnőttvilág politikai és érzelmi konfliktusainak leképződései a gyerekvilágban
- Bibliai motívumok variatív megjelenései és „kifordításai” a szövegekben

2. KERTÉSZ IMRE: *SORSTALANSÁG*

2 óra

0. lépés: 0. feladat

Előzetes feladatsor

T/0.

32. oldal

Mivel a regény feldolgozásához csupán két óra áll rendelkezésünkre, érdemes a feldolgozás megkezdése előtt két héttel vagy a házi olvasmány kijelölésekor az alábbi feladatsort kiosztanunk, illetve rá a figyelmet felhívunk.

Előzetes kérdés- és feladatsor a *Sorstalanság* olvasásához

- (1) Ki beszél el a Köves Gyurival és környezetével történő eseményeket?
- (2) Figyeld meg és jellemezd Gyuri reakcióit, beszédmódját az első három fejezetben!
Mit tudunk meg családi háttéréről?
- (3) Honnan, milyen elbeszélői helyzetből, időpillanattól látjuk az eseményeket? Az elbeszélő honnan és mire emlékezik? Inkább jelen idejű, szinkron elbeszélői tudatról vagy inkább visszatekintő elbeszélőről beszélhetünk?
- (4) Mi jellemző az elbeszélő értékelési pozíciójára?
 - Például hogyan számol be az elbeszélő a pék antiszemitizmusáról?
 - Hogyan számol be a papája munkaszolgálatba indulását megelőző búcsúestről, a búcsúztató összejövétel szereplőiről, azok viselkedéséről, külleméről, érzelmeiről?
 - Hogyan számol be a rabok auschwitzi válogatásáról és a szelekciót végző orvos tevékenységéről?
 - Mikor milyennek látja, írja le rabtársait, milyennek őreit?
- (5) Keress jellegzetesen ismétlődő szavakat, fordulatokat, mondatszerkesztési megoldásokat (modorosságokat) a szövegben!
- (6) Mi a szöveg különböző pontjain az idézőjelek szerepe? Hol szaporodnak, hol ritkulnak az idézőjelek?
- (7) Keress és gyűjts Gyuri beszédében meglepő, az éppen adott helyzethez nem illő szavakat, leírásokat, magatartásában furcsa reakciókat, meghökkentő érzelmi viszonyulásokat!
 - Például eleinte mit vár a koncentrációs táborba vivő utazástól?
 - Vagy a regény vége felé hogyan fogadja a tábor felszabadulását?
- (8) Hány koncentrációs táborba jut el Köves Gyuri? Melyiket milyennek látja, hogyan jellemzi?
- (9) Milyen emberi kapcsolatai szövődnek Gyurinak a táborban?
- (10) A zeitzi táborlakóknak milyen csoportjait különböztetik meg?
- (11) Mi tekinthető a regény abszolút mélypontjának, mi fordulópontjának?
- (12) Hogyan értelmezi Gyuri a vele a táborban történő jó dolgokat, az ápolók és orvosok viselkedését?

- (13) Gyuri hogyan éli meg zsidóságát és magyarságát otthon, Budapesten, az utazás során, majd a táborban és a tábori kórházban, illetve a hazautazás és a hazatérés során?
- (14) Ki mindenki magyarázza el a zsidósággal (az apával, később a többiekkel, Gyurival) történeteket a regény különböző pontjain?
- Mely magyarázatok mutatnak egymással rokonságot?
 - Gyuri mikor hogyan viszonyul ezekhez a magyarázatokhoz?
- (15) Szerinted milyen „kötelező” pontjai, eseményei és helyszínei vannak egy (túlélő által elbeszél) KZ-regénynek (KZ = Konzentrationslager)? Sorold fel őket! Szerinted ábrázolja-e ezeket Kertész?
- (16) Mi bosszantott a regény olvasása közben (ha valami bosszantott)? Hol nem érezted lélektanilag valószerűnek Gyuri viselkedését és szóhasználatát? (Természetesen erre is csak akkor válaszolj, ha volt ilyen érzésed!)

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1.

33. oldal

10-12 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja többfajta előzetes tudás mozgósítása. Az A) feladat az Auschwitz (a holokauszt) kulturális jelentőségéről való tudást mozgósítja és szembesíti a *Sorstalanságról* szerzett elsődleges olvasói tapasztalattal. A B) feladat az *Iskola a határon* felől közelít a Kertész-regényhez, a C) pedig egy értetlen lektori jelentés segítségével idézi fel a regény megjelenési idejének olvasói horizontját, amely talán a mai olvasói elvárások egy részétől sem teljesen idegen.
- A három feladatot pármunkában, majd négyes csoportok által folytatott megbeszélés során dolgozzuk fel. Mindhárom feladat tanulságainak frontális közzétételére nincs idő és mód. Választhatjuk, hogy csak egy feladatot végeztetünk el pár-, illetve csoportmunkában, s annak közös megbeszélésére kerítünk sort, vagy hogy mindhárom feladat sorra kerül, de csak az egyiket beszéljük meg közösen. Az is elfogadható, hogy a ráhangolódás külön útjai egyelőre nem válnak osztályszintű közös élménnyé. [A B) feladat halmazábráját esetleg csomagolópapírra is rögzíthetjük, s akkor legkésőbb a következő órán mindenki részesülhet tanulságaiból. A kiadói véleményről megállapítottak hasznosítására a feldolgozás későbbi szakaszában, a nézőpont, a stílus megbeszélésekor kerülhet sor.]

Kiemelt készségek, képességek: a meglévő tudás/olvasói tapasztalat mozgósítása

Célcsoport – differenciálás:

Az A) feladatot jelentkezés alapján a Pilinszky-rajongóknak adhatjuk. A B) feladatra érdemes azokat felkérni, akiknek maradandó élményt jelentett Ottlik főműve. A C) feladatot az osztály hírhedten kritikus szellemeinek vagy esetleg széplelkeinek kínálhatjuk fel.

Munkaformák: pármunka, majd négyfős csoportokban végzett megbeszélés, esetleg frontális kifuttatás

Módszerek, eljárások: idézetértelmezés, halmazábra

1. Közelítések egy Nobel-díjas regényhez

Dolgozzatok párban, majd négyes csoportokban az alábbi betűvel jelölt feladatok egyikén!

- A) Értelmezzétek Pilinszky János alábbi állítását, főként az idézet utolsó két zárómondatát! Viszonyítsátok az állítás tartalmát egyfelől a *Sorstalanság* tárgyához, témájához, másfelől hangneméhez, elbeszélői modorához!

(A kettő közül melyiket indokolhatjuk Pilinszky szavaival, melyiket nehéz velük összeegyeztetni?)

Auschwitz ma múzeum. Falai közt a múlt – és bizonyos értelemben valamennyiünk múltja – azzal a végzetlen súllyal és igénytelenséggel van jelen már, ami a valóság mindenkori legbensőbb sajátja, s attól, hogy lezárult, csak még valódibb, még érvényesebb. Legotthonosabb tárgyaink, hétköznapi civilizáciánk szinte valamennyi eszköze – az utolsó elhányt bádogkanál – soha nem látott metamorfózison ment itt keresztül. Egyrészt pusztá funkciójára süllyedt, oda, ahová annak előtte csak a kínozszerszámok, másrészt ugyanezek a tárgyak, beleértve az eredendően kízásra szánt eszközöket, lettek végül is a század legsajátosabb ereklyéi. Valamennyit egyazon jelentés elvéthetetlen jegyei borítják. Ütések és kopások, miknek kibetűzésére alig tettünk valamit. Pedig ezek a század betűi; ezek a kor betűformái.

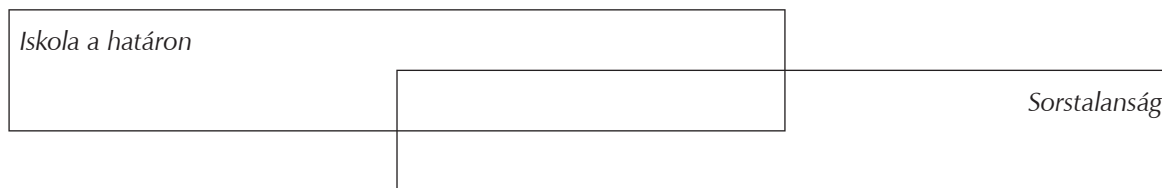
A *passé* [az elmúlt] realitásába egyedül az áldozatok jutottak el. Övék ma minden jelentés. A botránykeltők eleve megrekedtek valamiféle örökös *conditionnel*-ben [feltételesben, feltételességben].

Mindaz, ami itt történt, botrány, amennyiben *megettörténhetett*, és kivétel nélkül szent, amennyiben *megettörtént*.

[...] A múlt megközelíthetetlen nyitottságába bizonyos értelemben a művészet az első részvevő, totalitásába az első totális, mozdulatlanságába az első mozdulatlan, konkrétságába az első szeretetteljes, tragikumába az első bizakodó, és szakralitásába az első vallásos lépés.

(*Ars poetica helyett*)

- B) Nemrég olvastátok Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényét. Az Ottlik-mű milyen szempontokból vehető össze a *Sorstalansággal*, s melyek a legszembetűnőbb különbségek? Írjátok a halmazábrába tematikus és poétikai-elbeszéléstechnikai (narratológiai) jellemzőket egyaránt! (Csak címszavakban!)

- C) Kertész *Kudarc* című regényében olvasható egy, a *Sorstalanságra* vonatkozó, annak ki nem adását indokoló kiadói lektori jelentés.

- a) Emeljétek ki, húzzátok alá a vélemény legfontosabb érvelő állításait!

„Kéziratát kiadónk lektorai elolvasták, egybehangzó véleményük alapján regénye kiadására nem vállalkozhatunk.

Úgy véljük, élményanyagának művészi megfogalmazása nem sikerült, pedig a téma iszonyatos és megrázó. Hogy mégsem válik az olvasó számára megrendítő élménnyé a regény, elsősorban főhőse

enyhén szólva furcsa reakcióin múlik. Azt még érthetőnek találjuk, hogy kamasz hőse nem fogja fel azonnal, mi is történik körülötte (a munkaszolgálatosok behívása, a sárga csillag kötelező viselete stb.), de azt már nem tudjuk megmagyarázni, hogy a koncentrációs táborba érve miért látja »gyanúsnak« a kopaszra nyírt foglyokat. A rosszízű mondatok tovább folytatódnak: »az arcuk sem volt épp igen bizalomgerjesztő: szétálló fülek, előre meredő orrok, beesett, apró, ravasz fényű szemek. Csakugyan zsidóknak látszottak minden tekintetben.«

Elhíhetetlen az is, hogy a krematóriumok látványa »bizonyos tréfák«, »egyfajta diákcsíny érzését« keltik benne, hiszen tudja, hogy megsemmisítő táborban van, pusztán zsidó volta elég ahhoz, hogy meggyilkolják. Magatartása, visszás megjegyzései taszítják és sértik az olvasót, s bosszankodva olvassa a regény befejezését is, hiszen a regény főhősének eddigi magatartása, részvétlensége nem ad alapot arra, hogy erkölcsileg ítélkezzen, felelősségre vonjon (pl. a házukban lakó zsidó családnak tett szemrehányásai). Szólnunk kell még a stílusról is. Mondatainak nagy része ügyetlen, körülményesen fogalmazott, sajnos gyakoriak az ilyenfajta fordulatok: »...nagyjában-egészében valóban...«; »igen természetesen, s kissé emellett...«

Kéziratát ezért visszajuttatjuk Önnek.
Üdvözlettel.”

- b) Milyen kiadói-olvasói-kritikai elvárások olvashatók ki a fenti véleményből?
Vajon eszerint hogyan kell a témát, a bűnösöket és az áldozatokat ábrázolni?
Milyen lenne a megfelelő stílus?

KERTÉSZ IMRE 1929-ben született Budapesten.

Fontosabb művei:

1. Regénytetralógiája:

Sorstalanság (1975) – A szerző a Nobel-díjat 2002-ben elsősorban ezért a regényéért kapta.

A kudarc (1988)

Kaddis egy meg nem született gyermekért (1990)

Felszámolás (2003)

A tetralógiáról érdemes megjegyezni, hogy míg *A kudarc* valamiképpen a *Sorstalanságra* reflektál, azzal állítható párba, addig a *Felszámolás* a *Kaddis* párdarabja.

2. Novelláskötet: *Az angol lobogó* (1991)

A rövidebb epikai művek közül feltétlenül figyelmet érdemel még a *Jegyzőkönyv* (1993).

3. Esszékötetek (csak a legfontosabbak, illetve a gyűjteményes kötet):

Gályanapló („naplóregény”, 1992)

A holocaust mint kultúra (1993)

A száműzött nyelv (2002)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A) A Pilinszky-szöveg Auschwitz mérce voltát, abszolút realitását hangsúlyozza, azt, hogy az igazi, az érvényes valósághoz csak ezeknek az emlékeknek a számbavételével juthatunk el. S azt, hogy e múlt megelevenítésére csak a művészet, az esztétikai tapasztalat képes. Tárgyválasztása s annak indoklása tehát rokon Kertészével, hanghordozásának szakrális pátosza viszont szögesen ellentétes a *Sorstalanság* elbeszélőjének száraz és tárgyyszerű, gyakran ironikusnak ható beszédmódjával.

B) Néhány lehetséges szempont csupán:

<p><i>Iskola a határon</i> Katonai nevelőiskola Két – eltérő nézőpontú, időtávlatú – elbeszélő Bonyolult, egy-egy ponthoz visszatérő, nem a kezdőponttól induló időszerkezet</p>	<p>Kamasz főszereplők Zárt, elnyomó világ Nevelődéstörténet Szabadulás a végén Énelbeszélés (is) Emlékezés</p>	<p><i>Sorstalanság</i> Végig E/1. elbeszélő Koncentrációs tábor Kövesnek az otthoni világ is idegen Lineáris időszerkezet, „idővezetés” Többnyire csak közel néző emlékezés</p>
--	--	---

C)

- a) a téma iszonyatos és megrázó / [a sikerületlenség] elsősorban főhőse enyhén szólva furcsa reakcióin múlik; nem tudjuk megmagyarázni, hogy a koncentrációs táborba érve miért látja »gyanúsna« a kopaszra nyírt foglyokat. A rosszízű mondatok tovább folytatódnak... Magatartása, visszas megjegyzései taszítják és sértik az olvasót, s bosszankodva olvassa a regény befejezését is, hiszen a regény főhőseinek eddigi magatartása, részvétlensége nem ad alapot arra, hogy erkölcsileg ítélkezzen; Mondatainak nagy része ügyetlen, körülményesen fogalmazott, sajnos gyakoriak az ilyenfajta fordulatok: »...nagyjában-egészében valóban...«; »igen természetesen, s kissé emellett...«
- b) A kiadó az „iszonyatos és megrázó téma” iszonyatos és megrázó, patetikus és ítélkező megjelenítését várja el. Felháborodást és részvétet, valamint hősiességet. A bűnösök kegyetlenként, az áldozatok sajnálatra méltóként vagy hősi ellenállókként való ábrázolását. S mindezeknek megfelelő, emelkedett stílust. Azaz a felvilágosodott-liberális humanizmus emberképét és az ennek megfelelő stílust várja el a regénytől. Hiába.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2–3. feladat

T/2. 35. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja az elbeszélői nézőpont, látókör és értékelési pozíció vizsgálata. Annak tudatosítása, hogy a regény nézőponttechnikája és nyelve az utólagos (Auschwitz utáni) értelmezési keret, tudás megvonása, zárójelbe tétele. Az, hogy az elbeszélő-főhős ezen utólagos tudás, fogalmi és értelmezési keret nélkül közvetíti számunkra az Auschwitz-tapasztalatot. Látását a néhol valószínűtlennek ható, de rendkívül érzékletes közelnézet jellemzi.
- A feladat során el kellene jutnunk odáig, hogy a lélektanilag eleinte elképzelhető beszédpozíciót mint nem valóságábrázoló, hanem világfeltáró-világlétesítő nyelvi konstrukciót fogadjuk el.

Kiemelt készségek, képességek: a meglévő tudás/olvasói tapasztalat mozgósítása, a nyelvi nézőpont, a látókör és az értékelési pozíció fogalmainak megkülönböztetése és alkalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: idézetértelmezés tanári kalauz segítségével

2. Az elbeszélői nézőpont és beszédhelyzet – Ki beszél, ki lát, ki értékeli?

(Az énelbeszélés látókörszűkítésének radikalizmusa)

Válaszjátok meg a regényből vett egyes részletekhez kapcsolódó kérdéseket párban!

(1)

„Ma nem mentem iskolába. Azaz mentem, de csak, hogy hazakérezkedjem az osztályfőnökömtől. Apám levelét is átadtam neki, amelyikben »családi okokra« hivatkozva kérelmezi a felmentésem. Kérdezte, mi volna az a családi ok. Mondtam neki, hogy apámat behívták munkaszolgálatra; akkor aztán nem is akadékoskodott tovább.

Nem haza, hanem az üzletünk felé iparkodtam. Apám úgy mondta, ott várnak. Még azt is hoztátette, igyekezzem, mert szükség lehet rám. Tulajdonképp ezért is kért el az iskolából. Vagy azért, hogy »maga mellett lásson ezen az utolsó napon, mielőtt elszakad hazulról«: mert ezt is mondta, bár igaz, máskor. Anyámnak mondta, úgy emlékszem, amikor reggel felhívta telefonon. Tudniillik csütörtök van, s ilyenkor meg vasárnap, szigorúan véve, anyámnak jár a délutánom. De apám a tudtára adta: – Gyurkát ma nem áll módomban átengedni hozzád –, és akkor ezzel indokolta. Bár meglehet, mégse. Kissé álmos voltam ma reggel, az éjszakai légiriadó következtében, s talán nem jól emlékszem. Abban viszont biztos vagyok, hogy mondta. Ha nem anyámnak, akkor másnak.” (1. fejezet kezdete, 5. o.)

A fenti sorokkal indul Kertész kilenc fejezetből álló regénye. A regény elbeszélője mindvégig a történet főszereplője, a 14-15 éves Köves Gyuri. A kérdés az, hogy egy koncentrációs táborról szóló történet esetében mit is jelent ez az énelbeszélés, ez az egyes szám első személyű narratíva.

a) Honnan, milyen időpillanattól hangozhat el a regény első két bekezdése?

Milyen (köznapi) műfajra emlékeztet ez az elbeszélésmód?

Miért ravaszul sokkoló az indítás, meddig mondhatná el szinte minden mai diák is?

Mire jó ez az imént „ravasznak” titulált indítás?

b) Mi hiányzik ennek a bekezdésnek a tónusából, miképpen az egész első két fejezet, bizonyos szempontból az egész regény hangneméből s a hangnemet meghatározó tudásköréből is?

(2)

„Másnap egy kissé furcsa esetem volt. Reggel jókor keltem, s mint rendesen, elindultam a munkába. Meleg nap ígérkezett, s az autóbusz ma is tömve volt utasokkal. Már elhagytuk a külváros házait, s a rövid, dísztelen hídon is áthajtottunk, ami Csepel szigetére vezet: innen aztán egy darabon nyílt tájékon visz tovább az út, mezőségek, bal felől valami lapos, hangárforma építmény, jobbról meg ker-

tészetek elszórt üvegházai közt, s itt történt, hogy az autóbusz nagy hirtelen lefékezett, majd utána odakintről egy intézkedő hang foszlányait hallottam, amit azután a kalauz meg több utas továbbbított énfelém, hogy amennyiben tartózkodik a kocsin zsidó utas, szálljon le. No, gondoltam, biztos az átlépések ügyét kívánhatják ellenőrizni, az iratok alapján.” (3. fejezet kezdete, 51. o.)

- c) A harmadik fejezet kezdetének hangneme is hasonlóan köznapi, mint az elsőé.
A bekezdés, a fejezet egésze és az olvasó zárójelbe teljesen nem tehető tudása alapján mely kifejezés hat bizarrul ironikusan a bekezdés elején?
- d) Mi okozza, hogy a köznapi-naplószerű szóhasználat itt már nem hat lélektanilag hitelesen? Mi történik ebben a fejezetben, illetve már itt, az első bekezdésben?
(Mennyi idő telik el az első és a második fejezet között? – Nézzétek meg a második fejezet elején!)

(3) A következő idézet már a regény második harmadának elejéről, a negyedik fejezetből való:

„Maga a vizsgálat különben mindössze csak amúgy két-három másodpercet vehetett (körülbelül) igénybe. [...] Az orvoshoz is mindjárt bizalmat éreztem, mivel igen jó megjelenése s rokonszenves, hosszas, borotvált arca volt, inkább keskeny ajkakkal, kék vagy szürke, mindenesetre világos, jóságos tekintetű szemmel. [...] Minden mozgott, minden működött, mindenki a helyén, s végezte a magáét, pontosan, derűsen, olajozottan. Sok arcon láttam mosolyt, szerényebbet vagy magabiztosabbat, nem kételkedőt vagy az eredményt már előre sejtőt – alapjában azért mégiscsak egyformát, ugyanolyat körülbelül, amelyet az imént a magamén is ott éreztem. [...] Az orvos munkáján is hamar kiigazodtam. Öregember érkezett – világos: másik oldal. Fiatalabb – ide, hozzánk. Egy másik, hasas, mindamellettem keményen kihúzza magát: mindhiába – de nem, az orvos mégis erre küldte, s nem voltam egész elégedett, mivel magam részéről inkább éltesnek találtam kissé. Azt is meg kellett állapítanom, hogy a férfiak nagy többsége mind rendkívül borostás, nem épp igen jó benyomást keltő. Így, az orvos szemével voltam kénytelen meglátni azt is, hogy mennyi köztük az öreg vagy egyéb okból hasznavehetetlen ember. Egyik túl sovány, másik túl kövér, egyet meg, szemének rángatózása, szájának, orrának szimatoló nyúlra emlékeztető szüntelen fintorgása alapján afféle idegbajosnak ítéltam – bár különben ez is kötelességét ismerőn, teli készséggel mosolygott, mialatt igyekvő, furcsán kacszázó léptekkel sietett oda, az alkalmatlanok közé.” (4. fejezet, 109–110. o.)

- e) Kinek a látóköreit, értékelési pozícióját veszi fel ebben a beérkező rabok válogatásáról szóló részletben Gyuri?
- f) Mi magyarázhatja ennek a szemszögnek a felvételét?
Egyrészt milyen értékkel azonosul Gyuri, mi imponál neki?
Másképp milyen öntudatlan érdek vezérelheti?

(4)

„Akár esküt is tehetek rá: személy szerint ezen az úton senki idegennel sem beszéltem. Mégis, ekortól számíthatom valójában a pontosabb ismereteimet. Ott szemközt jelen pillanatban épp a mi vonatunkból való útitársaink égnek, mindazok, akik autóra kérezték, akik továbbá öregség vagy egyéb ok miatt az orvos előtt alkalmatlannak bizonyultak, valamint az aprónép és velük jelen vagy eljövendő anyák, akiken ennek már látható a jele, amint mondták. Az állomásról ők is a fürdőbe mentek.” (5. fejezet, 139. o.)

- g) Milyen igeidőket használ itt az elbeszélő? Milyen időpontból mondja el az eseményeket, illetve megvilágosodását?
- h) A regényben végig érzékelhető félmúlnak-féljelennek (Molnár Gábor Tamás kifejezése) mennyiben más változata ez, mint a regényindításban is keveredő jelen és múlt? Mekkora itt az elbeszélő által feltehetőleg átfogott időtáv, mi fér bele s mi nem?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Mivel az első mondatban a „ma” időhatározó és a múlt idejű igealak együtt szerepel, a mondatok az adott nap estéjén hangozhatnak el a valószerűség igényével. Ez a közeli időpontokra visszaemlékező pozíció a NAPLÓSZERŰ ELBESZÉLÉSMÓDra jellemző. (Ennek az elbeszélésmódnak a fikcióját az egész regény nagyjából fenntartja: az első két fejezet nagyjából hitelesen, az ugyanehhez a kompozíciós egységhez tartozó harmadik fejezet már kevésbé hihetően, míg a regény későbbi részeiben ez az elbeszélésmód néhol eltűnik, néhol pedig érzékelhetően nem tart igényt a lélektani hitelességre, a valóságutánzásra, a mimetikus beszédpozíció látszatának hatására. De erről inkább majd később.) Az első két mondat teljesen mindennapi, akár mai is lehetne. Csak a negyedik mondat „munkaszolgálat” szava lendít ki a megszokottságból. A köznapi indítás ellazítja az olvasó éberségét, az azonosulás lehetőségét nyitja meg a mindennapi, a szörnyűségeket nélkülöző szituációba való bevonással.
- b) Hiányzik a komorság, a pátosz, a szavak, a dolgok (pl. „munkatábor”) történelmi súlyának tudata. Hiányzik az utókor tudása. A haláltáborokról való UTÓKORI-UTÓLAGOS TUDÁS MEGVONÁSA a regény legalapvetőbb szemléleti eleme. A TUDÁSKERET, AZ ÉRTELMEZÉSI KERET MEGVONÁSA az előfeltétele annak, hogy a regényben minden ismertnek vélt jelenséget ÚJ MÓDON LÁSSUNK, frissen éljünk meg, hogy A NYELVILEG TEREMTETT TAPASZTALAT, S NE AZ ELŐZETES ISMERETEK ÉS ÍTÉLETEK HASSANAK RÁNK. A rendkívüli események és a hozzájuk nem illő tárgyilagos, higgadt stílus kontrasztja ironikus hatást kelt. Az *ironia* különféle változatai az egész regényt áthatják majd.
- c) A „kissé furcsa eset” szóhasználat.
- d) Ez az alulfogalmazás (understatement) képtelenül enyhe minősítése annak, hogy a buszról a zsidó utasokat leszállítják és elviszik – e fejezet során a Vámházba, majd egy kaszárnya istállójába zárják be őket. Az apa munkatáborba vonulása óta az előző fejezet eleje szerint jó két hónap telt el, s ezalatt Gyuri körül bőven esik szó háborúról, zsidóságról. Azonban jó tudni, hogy a mi utólagos jólétesültségünk távolról sem azonos az akkori átélők – háritásokkal is körülbástyázott – tudásával.
- e) Gyuri itt a szépnek és barátságosnak látott, a szelekciót végző orvos látókerét, értékelési pozícióját veszi fel.
- f) Imponál neki AZ ÍTÉLKEZÉS RACIONALITÁSA, az emberek munkaképesség szerinti besorolásának tárgyilagosan ÉSSZERŰ ÉS BELÁTHATÓ RENDJE, a működés olajozott mechanizmusa. (Bizony itt a felvilágosult racionalizmus hagyománya fordul önmaga vagy a humanizmus tradíciója ellen.) Talán az is belejátszik Gyuri nézőpontátvételébe, hogy egyrészt most először találkozik igazán koherens, ellentmondásmentes értékrenddel (szülei, Vilmos bácsi, Lajos bácsi vagy Annamari értékrendje nem ilyen!), másrészt talán a maga fizikumát jobbnak értékeli, mint az itt kiszuperáltakét. Az is fontos, hogy a szelekció tétjét a regény szerint ekkor még nem ismeri.
- g) „Következetlenül” keveri a múlt és a jelen időt. Ez az időbeli és szemléleti nézőpont lélektanilag nem képzelhető el. Az „ekkortól számíthatom valójában pontos ismereteimet” visszatekintő pozíciója és az „Ott szemközt jelen pillanatban épp a mi vonatunkból való úti-

társaink égnék” szinkron látásmódja kizárják egymást. Ez egy lélektanilag elképzelhetetlen, nem mimetikus, nem valószerű, hanem tudatosan esztétikai céllal konstruált beszédpozíció, amelyhez nem rendelhető valós beszélő. (Molnár Gábor Tamás megállapítása)

- h) Itt a jelen idő múltbeli eseményt jelöl. Az elbeszélő nem friss, hanem alighanem több hónapos tapasztalatra, felismerésre utal vissza. Az időtávlat kitágul, de csak a táborokban töltött hónapok szintjéig, nem az utólagos, a háború utáni tudás bevonásáig.

T/3. 38. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja lényegében az előző feladat vizsgálati szempontjainak kiteljesítése. Köves, az elbeszélő „lélektani-optikai” pozíciójának és az első kompozíciós egységben használt nyelve rétegeinek vizsgálata. A groteszk ironia forrásainak feltárása mellett itt teszünk először kísérletet a Gyuri számára a regény világán belül felkínált értelmezési keretek exponálására.

Kiemelt készségek, képességek: az elbeszélői szöveg összetevőinek megkülönböztetése a regény első harmadában (nyersen érzékletes leírás, világértelmező fogalmi beszéd idézőjelek között, belső kommentár [monológ] – és az ezek közötti groteszk kontraszt)

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd pármunka, frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: idézetértelmezés tanári kalauz segítségével

3. Köves Gyuri látás- és beszédmódja

Olvassátok el a *Sorstalanság* első fejezetének két alábbi részletét, és állapítsátok meg, hogy Gyuri szeme, illetve szavai mit rögzítenek különös alaposággal, s mi az, aminek kifejezése feltűnően hiányzik a szövegekből!

- a) Lássuk először a péknél való vásárlását!

„Most végre már csakugyan hazafelé tartottunk. Egy nagy bérházban lakunk, a tér közelében, ahol a villamosmegálló is van. Már az emeleten jártunk, amikor mostohaanyámnak eszébe jutott: elfeledte beváltani a kenyérbérlőt. Nekem kellett visszamennem a pékhez. Egy kis sorállás után jutottam csak be az üzletbe. Először a szőke, nagy mellű feleséghez kellett járulnom: ő vágta le a kenyérbérlő kockáját, s aztán tovább, a pékhez, aki a kenyéret mérte. Nem is felelt a köszönésemre, mivel a környéken köztudott dolog róla, hogy nem szíveli a zsidókat. Ezért is lökött oda pár dekával kevesebb kenyéret. Viszont azt is hallottam, hogy így marad néki több fölöslege a fejadagokból. És valahogyan, a mérgező pillantásából meg az ügyes mozdulatából, abban a percben egyszerre meg is értettem a gondolatmenete igazságát, amiért nem is lehet szívelnie a zsidókat: akkor ugyanis az a kellemetlen érzése lehetne, hogy becsapja őket. Így azonban a meggyőződése szerint jár el, s egy eszme igazsága kormányozza a cselekvését, ami már viszont – beláttam – egészen másvalami lehet, persze.”

Miben erős Gyuri? Húzd alá a szerinted megfelelő minősítést!

- (1) A látvány, az érzéki benyomások pontos, érzékletes rögzítésében: nem, alig, igen, nagyon
 - (2) A gesztusok, mozdulatok értelmezésében: nem, alig, igen, nagyon
 - (3) Saját érzelmei árnyalt megfogalmazásában: nem, alig, igen, nagyon
 - (4) Más emberek tetteinek erkölcsi el- és megítélésében: nem, alig, igen, nagyon
 - (5) Más emberek viselkedésének intellektuális megértésében: nem, alig, igen, nagyon
 - (6) Más emberek érzéseinek intenzív átélésében: nem, alig, igen, nagyon
- b) Most alkalmazzuk az előző mércesort a munkatáborba induló apát búcsúztató összejövétel egy hosszabb részletére!
FigyeljeteK:
- a rögzített látvány,
 - az elhangzó szavak (idézőjelben idézett szavak, szintagmák, mondatok),
 - Gyuri kommentárjainak, belső megjegyzéseinek, belső beszédének egymáshoz való viszonyára,
 - ezek összhatására, egymásra tett hatására!

„Mostohaanyám mamája kúpforma, harcias kalapban érkezett, karimával: elől egy toll is volt rajta, keresztben. Hamarosan levette azonban, s akkor előtűnt a szép, ritkás, hófehér haja, a vékony fonatú, csenevész kontyával. Keskeny, sárga arca van, két nagy, sötét szeme, a nyakáról meg két hervadt bőrlebeny fityeg: valami nagyon okos, kifinomult vadászebhez hasonlít. Kissé folyton reszket a feje. Őrá jutott a feladat, hogy apám hátizsákját becsomagolja, minthogy az efféle munkákat ő igen érti. Rögtön dologhoz is látott, a lista szerint, amit mostohaanyám nyújtott néki át.

Mostohaanyám nővérenek azonban már semmi hasznát se vehettük. Sokkal idősebb mostohaanyámnál, és mintha nem is a testvére volna: kicsi, kövérkés, és olyan az arca, mint egy csodálkozó bábué. Rengeteget fecsegett, sírt is, és mindenkit megölelt. Én is csak nehezen szabadulhattam a lány tapintású, púderszagú melléről. Amikor leült, testének minden húsa ráomlott a kurta combjaira. És hogy a nagyapámról is szóljak: ő meg ott maradt, állva, a nagyanyám kanapéja mellett, s türelmes, rezzenetlen arccal hallgatta a panaszait. Először apám miatt sírdogált; hanem ezt a gondját idővel a saját bajai kezdték feledtetni véle. A fejét fájlalta, s a zúgásról és morajlásról panaszkodott, amit a vérnyomása idéz elő a fülében. Nagyapám megszokta már: nem is válaszolt neki. Viszont el se mozdult mellőle, végig. Egyszer se hallottam megszólalni, de ahányszor arrafelé esett a pillantásom, mindig ott láttam, ugyanabban a sarokban, ami lassanként elhomályosult, ahogy a délután előrehaladt: már csak a csupasz homlokára s az orrának görbületére jutott valami sárgás, tompa fény, míg a szeme gödre meg arcának alsó fele az árnyékba süppedt. S csak apró szemének villogásán látszott, hogy azért minden mozgást követ a szobában, észrevétlen.

Azonfölül megjött még mostohaanyámnak egy unokanővére, a férjével. Ezt Vili bácsinak szólítom, mivel ez a neve. Valami könnyű hiba van a járása körül, emiatt visel az egyik lábán vastagabb talpú cipőt, viszont ennek köszönheti azt a kiváltságát is, hogy őnéki nem kell munkatáborba mennie. Körteforma feje van, fölül széles, domború és kopasz, az orcáinál s az álla felé pedig vékonyabb. Tisztelik a véleményét a családban, mert mielőtt még lóversenyirodát nyitott volna, újságírással is foglalkozott. Most is rögtön érdekes hírekről kívánt beszámolni, amiket »bizalmas forrásból« nyert és »abszolút

hiteleseknek» nevezett. Beleült egy karosszékre, s a rossz lábát mereven előrenyújtva, a kezét meg száraz zőrejjel egymáshoz dörzsölgetve a tudunkra adta, hogy hamarosan »gyökeres fordulat várható a helyzetünkben«, minthogy »titkos tárgyalások« indultak meg rólunk »a németek és a szövetséges hatalmak közt, semleges közvetítéssel«. A németek ugyanis, ahogy Vili bácsi elmagyarázta, »ma már maguk is felismerték reménytelen helyzetüket a frontokon«. Az volt a nézete, hogy mi, »Budapest zsidósága«, valósággal »kapóra jöttünk« nekik abban a törekvésükben, hogy »előnyöket csikarjanak ki bőrünkön a szövetségesektől«, akik persze meg is tesznek majd értünk minden lehetőt; s itt megemlített egy őszinte »fontos tényezőt«, amit még újságíró-tapasztalatából ismert, s amit »a világ közvéleményének« hívott; úgy mondta, hogy ezt az utóbbit »megrázták« a velünk történő események. Az alku persze kemény – így folytatta –, s épp ez a magyarázata az ellenünk való intézkedések pillanatnyi súlyosságának; de hát ezek csupán természetes folyamányai »a nagy játszmának, amelyben mi egy elképesztő arányú nemzetközi zsarolási manőver eszközei vagyunk tulajdonképpen«; mondta azonban, hogy ő, aki jól tudja azt is, ami ezalatt a »színpalak mögött történik«, mindezt elsősorban »látványos blöffnek« nézi csupán, a magasabb ár elérése érdekében, és csak egy kis türelmet kért tőlünk, amíg »az események kibontakoznak«. Amire apám megkérdezte tőle, vajon várható-e holnapra ez, vagy pedig tekintse a maga behívóját is »csupán blöffnek«, sőt talán el se menjen a munkatáborba holnap. Erre kicsikét zavarba jött. Azt felelte: – No nem, persze nem. – Mondta azonban, hogy ő egész nyugodt afelől, hogy apám hamarosan újra itthon lesz. – A tizenkettedik órában vagyunk – így szólt, egyre a kezét dörzsölgetve. S még azt is hozzátette: – Bár olyan biztos lettem volna akármelyik tippemben, mint ebben, akkor most nem egy sóher lennék! – Még folytatni akarta, de mostohaanyám meg a mamája épp végzett a hátizsákkal, s apám fölkelt a helyéről, hogy kipróbálja a súlyát.

Utolsónak mostohaanyám legidősebb bátyja, Lajos bácsi érkezett. Ő valami igen fontos tisztséget tölt be a családukban, bár egész pontosan meghatározni nem tudnám, melyet. Mindjárt négy szemközt kívánt beszélni apámmal. Az volt a megfigyelésem, hogy apámat idegesíti ez, s bár igen tapintatos formában, de azon van, hogy hamar végezzen vele. Akkor meg váratlanul engemet vett munkába. Azt mondta, hogy szeretne velem »elbeszélgetni egy kicsit«. Magával cipelt a szobának egy elhagyatott sarkába, s odaállított egy szekrényhez, szembe magával. Azzal kezdte, hogy mint tudom, apám holnap »elhagy bennünket«. Mondtam, hogy tudom. Akkor azt akarta hallani, fog-e hiányozni számomra a jelenléte. Azt válaszoltam, mialatt kissé idegesített a kérdése, hogy: – Természetesen. – S mert ezt kevésnek találtam valahogyan, rögtön meg is toldottam még: – Nagyon. – Amire egy ideig csak hosszasan bólogatott, panaszos arckifejezéssel.

Utána viszont pár érdekes és meglepő dolgot tudtam meg tőle. Azt például, hogy életemnek egy bizonyos korszaka, amit »a gondtalan, boldog gyermekéveknek« mondott, ezzel a mai, szomorú nappal immáron lezárul számomra. Bizonyára – mondta – ilyen formában még nem is gondoltam erre. Beismertem: nem. De bizonyára – így folytatta – azért mégse okoznak nekem különösebb meglepetést a szavai. Megint azt mondtam: nem. Akkor a tudomásomra hozta, hogy apám távoztával mostohaanyám támasz nélkül marad, s bár a család »rajtunk fogja tartani a szemét«, mégis, a fő támasza néki ezentúl én leszek. Bizony – mondta –, idő előtt kell majd rájönnöm arra, hogy »mi a gond és mi a lemondás«. Mert hát nyilvánvaló, hogy ezentúl nem mehet majd olyan jól a sorom, mint eddig – s ezt nem is kívánja titkolni előttem, mivel »felnőtt módján« beszél velem. – Most már – így szólt – te is a közös zsidó sors részese vagy –, majd bővebben is kitért erre, megemlítve, hogy ez a sors »évezredek óta tartó szakadatlan üldöztetés«, amelyet azonban a zsidóknak »belenyugvással és áldozatos türelemmel kell fogadniok«, minthogy azt Isten mérte rájuk a hajdani bűneik miatt, s épp ezért csak Őtől várhatják a kegyelmet is; Ő viszont addig azt várja tőlünk, hogy ebben a súlyos helyzetben mindnyájan helytálljunk, azon a helyen, amelyet Ő jelölt ki számunkra, »erőnk és képességeink szerint«. Nekem például – így tudtam meg tőle – a családfő szerepében kell helytállanom a jövőben. És megtudakolta, érzek-e magamban erőt és felkészültséget ehhez. Bár nem értettem egész

pontosan az idevezető gondolatmenetét, különösen, amit a zsidókról, a bűnűkről meg az Istenűkről mondott, mégis, valahogyan megfogtak a szavai. Azt mondtam hát: »igen«. Elégedettnek látszott. Helyes, mondta. Mindig is tudta, hogy értelmes fiú vagyok, aki »mély érzelmekkel és komoly felelősségtudattal« rendelkezem; s a sok csapás közt ez bizonyos mértékig vigaszt jelent néki – mint a szavaiból kiderült. S most ujjjaival, amiket külső oldalukon szőröcsomók, a belsően pedig könnyű nyirok lepert, az államnál fogva fölemelte az arcomat, és halk, kissé remegő hangon így szólt: – Apád nagy útra készül. Imádkoztál érte? – Volt a tekintetében valami szigorúság, s talán ez ébresztette föl bennem egy mulasztás kínos érzését apám iránt, mert hát magamtól erre bizony nem gondoltam volna. Most viszont, hogy fölkelte bennem, egyszer csak tehernek kezdtem érezni, mint valami tartozást, s hogy szabaduljak ettől, megvallottam néki: – Nem. – Gyere velem – mondta.

Az udvari szobánkba kellett átkísérnem. Itt imádkoztunk, néhány vedlett, használaton kívüli bútordarab körében. Lajos bácsi először is kerek, selymes fényű, kis fekete sapkát illesztett fejének arra a hátsó pontjára, ahol apró tisztást képez a gyérülő, szürke haja. Nekem is magammal kellett hoznom az előszobából a sapkámat. Akkor még egy fekete kötésű, piros szegélyes könyvecskét szedett elő a kabátja belsejéből, a felső zsebéből meg a szemüvegét. Azután beléfogott az imádság fölolvásásába, nekem pedig utána kellett mondanom a szövegből mindig annyit, amennyivel előttem járt. Először jól ment, hamarosan azonban kezdtem ebbe a munkába beléfáradni, s némileg az is zavart, hogy egy szót se értettem abból, amit Istennek mondtunk, mivel Őhöz képest héberül kell fohászknunk, én viszont ezt a nyelvet nem ismerem. Így aztán, hogy mégis követni tudjam, egyre Lajos bácsi szájmozgására kényszerültem figyelni, úgyhogy az egészből tulajdonképp csak ezeknek a nedvesen vonagló, húsos ajkaknak a látványa meg egy idegen nyelv értelmetlen zöreje maradt végül meg bennem, amit mi magunk mormoltunk. No meg egy kép, amit Lajos bácsi válla fölött, az ablakon keresztül láttam: a nagyobbik nővér épp akkor sietett végig a mi emeletünk fölött függő, szemközti folyosón, a lakásuk irányába. Azt hiszem, meg is zavarodtam egy csöppet a szövegben. De hát az ima végeztével Lajos bácsi elégedettnek látszott, és olyan kifejezés volt az arcán, hogy már-már magam is úgy éreztem: csakugyan, intéztünk valamit apám ügyében. S valóban, ez végül is jobb volt persze, mint előbb, azzal a bizonyos terhes és követelő érzéssel.”

- (1) Hogyan viszonyulnak a látványok, az érzéki benyomások leírásai a megjelenített komor hangulathoz, Vilmos bácsi okfejtéseihez vagy Lajos bácsi imájához?
Milyen együttes hatást vált ki a háromszintű ábrázolás: az elhangzó beszélgetésé, a látványoké és az elbeszélő gondolataié?
 - (2) A szereplők közül kik kínálnak föl teljes világértelmezést, az apával történendő eseményekhez értelmezési keretet?
Melyik értelmezési kerethez hogyan viszonyul Gyuri? Elutasító, elfogadó vagy...?
 - (3) Gyuri érzelmi visszafogottságának, tartózkodásának, idegenségének milyen életrajzi magyarázata derült ki már a regény eddigi részeiből?
- c) Olvassátok el az alábbi keretes szöveget, és dolgozzátok fel a megszokott jelölésekkel!

A KÜLÖNÖS KÖZELNÉZET ÉS AZ ÉRTELMEZÉSI KERETEK HIÁNYA

A regény középrészének ELBESZÉLŐJE NEM MIMETIKUS (VALÓSÁGUTÁNZÓ) ELBESZÉLŐ, NYELVE, LÁTÓKÖRE, BESZÉDPERSPEKTÍVÁJA VALÓSZERŰTLEN, KONSTRUÁLT JELLEGŰ. Ilyen látókör nincs, ilyen gondolkodás nincs, ilyen természetes nyelv nincs. Ez a tapasztalatrekonstrukció, pontosab-

ban tapasztalatkonstrukció, esztétikai világteremtés sajátos eszköze. Ugyanúgy nincs, ahogy az emberek nem énekelik el mondandójukat a valóságban úgy, ahogyan azt egy operában teszik, ugyanúgy nem természetes ez a nyelv, ahogy az ember természetes körülmények között nem versben – mondjuk alkaioszi strófában vagy felező nyolcasban – beszél. Feszültség és hasadás van jelen és múlt, egyidejűség és utólagosság, elbeszélt én és elbeszélő én között. Kertész ugyanúgy dekonstruálja, át- és szétszerkeszti az elbeszélői nézőpontot, ahogyan dekonstruálja a holokausz elbeszélésének hagyományos sémáit, konvencióit is. Miért teszi ezt, s miért nem válik eljárása azonnal szembeötlővé?

Eljárásai azért nem válnak szembeötlővé, mert eleinte a naplószerű elbeszélés során még lélektanilag hitelesnek és valószerűnek tűnik a sajátos félmúlt. Másfelől Gyuri ítéletmentességét, precíz okoskodó mondatait sokáig lehet lélektanilag is magyarázni. Volt már szó (e feladatsor előző kérdésében) a főhős sajátos – a nem ítélező beszédmódot indokló – családi helyzetéről, másrészt sokan ismerünk hasonlóan modoros-precíz beszédmódú, okos kamaszfiúkat. Egy hasonlat is segítségünkre siethet. Az autisták nyelvhasználatát képzeljük ilyen érzelemmentesnek és reakciószegénynek. Itt érdemes utalni a nagysikerű *Esőember* című filmre.

Gyuri érzelem- és ítéletmentes, pontosabban csupán lefokozott ítéleteket alkalmazó beszédmódjának azonban mélyebb s nem a szereplő lelkialkatából fakadó indoka van. Ne felejtsük, Kertész figuráit nem embernek, hanem „bábnak”, céllal teremtett és mozgatott figuráknak nevezi. **GYURI SZELLEMI RÖVIDLÁTÁSA, KÖZELNÉZETE ÉS KORLÁTOZOTT ÉRZELMI ÉS ÍTÉLETI VILÁGA** a tapasztalat megteremtésének, **AUSCHWITZ ÚJRAÉLETÉSÉNEK**, megélelésének **ESZKÖZE. AZ OLVASÓ** előzetes ismereteit zárójelbe téve **A CSECSEMŐ SZEMÉVEL KÉNYSZERÜL LÁTNI.** (Ahogyan Pilinszkynél is kitüntetett ez a látásmód!) A tapasztalat visszanyerése, a nyelv és a tapasztalat viszszatisztítása Kertész egyik meghatározó eszköze.

Nem igaz, hogy Köves nem magyaráz, csupán arról van szó, hogy magyarázatai mindig az adott világ keretein belül maradnak, **TÁVLATTALAN VAGY RÖVID TÁVÚ MAGYARÁZATOK.** Ugyanakkor a regény beszélője folytonosan leír, rögzít, magyaráz, kérdez, értelmez, okoskodik – s fura vagy korlátozott érvényű magyarázataival az olvasó magyarázatait provokálja. Vagy ami ennél is fontosabb, **A VÉGTELENÜL PRECÍZ ÉS RÉSZLETES LEÍRÁSOK ÉRZELEM- ÉS ÍTÉLETSZEGÉNYSÉGE** belőlünk váltja ki az érzelmeket és ítéleteket – vagy inkább csak azok hiányának mardosó érzetét. Gyuri szövege üres és javítandó helyek sorát kínálja föl, amelyekkel az olvasót készíti érzelmi dialógusra. Gyuri igenis sokféle részértelmezést, szólamot közvetít; a rengeteg **IDÉZŐJEL** a regény első fejezeteiben és az utolsóban épp ezt a **BELSŐ TÖBBSZÓLAMÚSÁG**ot teremt meg. Más kérdés, hogy az idegen beszédet, az idegen szólamokat az elbeszélő-főszereplő gyakran nem vagy csak távolságtartóan kommentálja, így azok nem rendelődnek alá az ő zenei értelemben vett „szólamának”, s így értelmezésük és értékelésük megint csak az olvasó dolga lesz.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) (1) A látvány, az érzéki benyomások pontos, érzékletes rögzítésében: nem, alig, igen, nagyon
 (2) A gesztusok, mozdulatok értelmezésében: nem, alig, igen, nagyon
 (3) Saját érzelmei árnyalt megfogalmazásában: nem, alig, igen, nagyon
 (4) Más emberek tetteinek erkölcsi el- és megítélésében: nem, alig, igen, nagyon
 (5) Más emberek viselkedésének intellektuális megértésében: nem, alig, igen, nagyon
 (6) Más emberek érzéseinek intenzív átélésében: nem, alig, igen, nagyon
- b) (1) A meghatott és komor hangulatot, illetve a bölcs világmagyarázatokat groteszk iróniával ellenpontozzák a pontos, érzékletes mikroleírások és Gyuri belső hangja. Valahogy úgy,

ahogyan Tolsztoj *Ivan Iljics halála* című művének elején az özvegy és a legjobb barát beszélgetését teszik komikussá a barát gondolatai és a beakadt csipke leírása.

- (2) Vilmos bácsi a lóversenyirodát vezető exújságíró (!) a haladáshívő liberális humanizmus jólérségségével csak átmeneti nehézségnek értelmezi a munkatábort, amely a szövetségesegek és a németek közötti alku része. Az ortodox Lajos bácsi viszont a kiválasztott nép szenvedéstörténetének szükségszerű részeként értelmezi a zsidók s ezen belül Gyuri apja jelenlegi meghurcoltatását. Gyuri egyik véleménnyel sem száll szembe, egyiket sem fogadja vagy veti el teljesen. Viszonyulása a – később részletezendő – *elfogadó idegenség*. A mindig rossz lóra fogadó sánta ember (Vili).
- (3) Gyuri érzelmi visszafogottságának, tartózkodásának, idegenségének fejlődéslelektani magyarázatául szolgálhat, hogy elvált szülők gyermeke, aki hol anyjával, hol apja új családjánál tölti napjait. A két szülőnek a válásról is különbözik magyarázata. Ha szülei közül nem akar választani a serdülő fiú, akkor egyikükkel sem azonosulhat maradéktalanul, egyikük magyarázatát sem utasíthatja vagy fogadhatja el teljesen. Idegensége tehát ebben, illetve mind zsidó, mind magyar identitásának megkérdőjelezettségében, bizonytalanságában is gyökerezhet.

3. lépés: 4. feladat

T/4. 43. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a regény háromkompozíciós egységének tér alapú elhatárolása, s annak felfedezése, hogy a három rész beszédhelyzete-látóköre és elbeszélésmódja-nyelve miben különbözik egymástól.
- Az a) feladatot még közösen oldjuk meg, a továbbiakat négy-hatfős csoportokban, amelyek a II. és a III. rész vizsgálatára szerveződnek. (Az I. résszel itt már nem foglalkozunk, hiszen az előző feladatok során megvizsgálták ezt a szempontot is a tanulók.)

Kiemelt készségek, képességek: tér -és és időviszonyok azonosítása; nyelvi, mondat-szerkesztési, szóválasztási sajátosságok felismerése és értelmezése; beszédhelyzet és nyelvhasználat összefüggéseinek tudatosítása

Célcsoport – differenciálás: feladat szerint

Munkaformák: frontális, majd csoportmunka, frontális közzététel

Módszerek, eljárások: idézetértelmezés és tanári kalauz, mozaik

4. Kompozíciós egységek – tér, idő és nyelv

- a) A helyszínek alapján három nagyobb kompozíciós egységre bontható a regény. Mely fejezetek alkotják az egyes egységeket? Írjátok fejezetszámokat és helységneveket!

- I.
- II.
- III.

A három nagy kompozíciós egységben nemcsak a beszédhelyzet, az elbeszélő látóköre, hanem az ELBESZÉLŐI NYELV is különbözik.

b) Folytassátok a munkát négy-hatfős csoportokban az A), illetve a B) feladattal!

I. RÉSZ

Az első részben groteszk iróniát teremt a precíz-naturalisztikus benyomás- és látványrögzítés (kúpos kalap, púderes kebel, Vili bácsi tenyérdörgölése, Lajos bácsi nedves, húsos ajkainak rángása, az első csók leírása stb.), a szereplők által használt, idézőjelben szerepeltetett nagy szavak és Gyuri lefokozó-feszengő belső kommentárjainak kontrasztja. Ezt az előző feladatban már közelebbről szemügyre vettétek.

A) II. rész

A második részben az időtávval együtt némileg változik a stílus is, a nyers érzékletességű leírásoknak és a világot értelmező szereplők idézőjeleinek kevesebb tér jut, hisz itt kevesebb a beszéd, a beszélgetés.

(1) Lássunk és elemezzünk egy példát!

„Hamar észrevettem, magától értetődően, hogy azok a kedvező vélekedések, amelyeket az Arbeitslager intézményéről még Auschwitzban hallottam, némiképp bizonyára túlzó értesüléseken alapulhattak. Már viszont ennek a túlzásnak az egész mértékéről, no meg főként a már ebből adódó minden következtetésről is azonban nem mindjárt adtam – nem mindjárt adhattam, elvégre – magamnak teljes pontossággal is számot, s megint csak ugyanúgy, ahogy ezt másokon, bátran mondhatom: mindenki máson, táborunknak úgy hozzávetőleg mind a kétezer többi foglyán is észleltem, az öngyilkosok kivételével, természetesen.” (6. fejezet, 172. o.)

- Milyen viszony van a szóválogatás, mondatszerkesztés és a leírt közlés tartalma között?
- Mit közöl az Arbeitslagerekről, a munkatáborokról Gyuri, s hogyan közli ezt?
- Húzzátok alá a „töltelékszavakat”!
- Milyen magatartásnak, dolgokhoz való viszonyulásnak nyelvi megfelelője ez a közbevetésekkel, megszorításokkal elnehezített stílus?
- S milyen valóság, milyen tények leírására szolgál ebben az esetben?
- Milyen hatást kelt stílus és tárgy viszonya?

(2) A modoros kamasz leggyakrabban visszatérő, ismétlődő szavai a fenti idézetben is előforduló „természetesen”, valamint a „beláttam” és a „megértettem”.

Miért végtelenül irritálóak, bosszantóak ezek a szavak, s miért „érthető, belátható és természetes”, hogy Köves Gyuri minduntalan él velük?

(3) Milyen, az elvárttól eltérő, ámbár utólagos tudásunk nélkül(!) akár igazságtartalommal is bíró jelzőket használ Gyuri a következő dolgokra, személyekre?

– az örök:

– a tábor:

– a szelekciót végző orvos (szeme):

II. RÉSZ

Az irónia forrása a II. részben tehát nem a nagyobb szövegalkotó elemek (leírás, idegen beszéd idézése, belső monológ) közötti kontraszt, hanem a felidézett, brutális világról való olvasói tudásunk, sejtésünk és az annak megnevezésére használt szavak, illetve precíz, finomkodó, körülményeskedő mondatszerkezetek közötti ellentét.

B) III. rész

(1) Miben különbözik a harmadik rész, a kilencedik fejezet nyelve az addigiaktól?

Milyen szövegtípus(ok)ból van több, mint az addigi fejezetekben?

Hogyan változik Gyuri beszédmódja, szókinccse, stílusa?

(2) A regényben az idővezetés lényegében (a harmadik fejezet elejének visszatekintő betétjétől eltekintve) lineáris. Mit biztosítana a főszereplő-elbeszélő számára, ha eltérhetne az időrendtől?

(3) Milyen magyarázatot ad a lépésről lépésre haladásra a könyv kilencedik fejezetében maga Köves Gyuri?

Keressétek meg s idézzétek ezt a lélektani magyarázatot!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a) I. 1–3. fejezet: Budapesten

II. 4–8. fejezet: a vonaton, illetve a koncentrációs táborokban (Auschwitz, Buchenwald, Zeitz)

III. 9. fejezet: újra Budapesten

b)

A) (1)

„Hamar észrevettem, magától értetődően, hogy azok a kedvező vélekedések, amelyeket az Arbeitslager intézményéről még Auschwitzban hallottam, némiképp bizonyára túlzó értesüléseken alapulhattak. Már viszont ennek a túlzásnak az egész mértékéről, no meg főként a már ebből adódó minden következtetésről is azonban nem mindjárt adtam – nem mindjárt adhattam, elvégre – magamnak teljes pontossággal is számot, s megint csak ugyanúgy, ahogy ezt másokon, bátran mondhatom: mindenki máson, táborunknak úgy hozzávetőleg mind a kétezer többi foglyán is észleltem, az öngyilkosok kivételével, természetesen.”

A körülményes, pontoskodó szóválasztás, a rengeteg igazságosságra, méltányosságra, árnyaltságra és pontosságra törekvő közbevetés és megszorítás, illetve a munkatáborok elviselhetetlen és brutális, az öngyilkosokat öngyilkosságra készítető életkörülményei között elképesztő kontraszt van. A túlcivilizált ember udvariaskodó finomkodása áll szemben a nyers és pusztító tényekkel, a tábor rettenetének egyszerűségével. A nyelv kiáltóan inadkevát s hatásában ironikus.

(2)

Az utókor, a civilizáció, a humánus szemével mindez nem „belátható, megérthető és természetes”, azonban A TÁBOR ANTIHUMÁNUS RACIONALIZMUSA, RACIONALITÁSA, működési logikája szerint – mellyel itt Gyuri azonosul – a dolgok valóban természetesek és beláthatók.

(3)

– az örök: szépek

– a tábor: takaros

– a szelekciót végző orvos (szeme): jóságos, világos tekintetű

B) (1)

Egyrészt itt van két nagy párbeszéd: az egyik a kommunista újságíróval, a másik Fleischmann bácsiékkal. Másrészt a párbeszéd során Gyuri összefüggő és magabiztos kimonológokban fejt ki saját, máséval összetéveszthetetlen álláspontját. Már nem csupán belső beszédét idézi az elbeszélő, nemcsak másokat idéz ő, hanem valóban MEGSZÓLAL. Nyelve immár nem szabadkozás s nem látványleírás, hanem bölcselkedő, az eddiginél jóval fogalmibb beszéd.

(2)

„A folyamat, a témák fejlesztése szigorúan lineáris, nincs 'repríz' [ismétlés, visszatérés], semmi sem visszafordítható vagy ismételhető – és a kompozíció a feldolgozás befejezésével, az egyetlen lehetőségen belüli minden lehetséges variáns kimerítésével zárul, és ez a zárás mégis mindent nyitva hagy.” (Gályanapló, 23.) A linearitás föladata olyan fölényt és szabadságot adna az elbeszélőnek és az olvasónak a történésekkel, a tapasztalatokkal szemben, amely Kertész szerint erkölcsileg megengedhetetlen és az olvasói légertapasztalat megteremtését lehetlenné tenné. Többek között ezért a szabadság és a fölény illúzióját biztosító idősk-váltogatási és repríztechnikáért ítéli el Kertész Semprun *A nagy utazás* című regényét.

(3)

Magában a *Sorstalanság*ban a linearitás kérdéséről ezt olvashatjuk: „csak lassacskán, időrendben, fokozatonként világosul meg előttünk minden. Mire egy fokozaton túl vagyunk, magunk mögött tudjuk, máris jön a következő. Mire aztán mindent megtudtunk, már meg is értettünk mindent (...) Ha viszont nem volna ez az időrend, s az egész ismeret mindjárt egyszerre, ott a helyszínen zúdulna ránk, meglehet, azt el sem bírná tán se koponyánk, sem a szívünk – ...” (*Sorstalanság*, 316–317. o.)

4. lépés: 5–6. feladat

T/5–6. 46. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a regény műfaji kérdéseinek exponálása, a polgári nevelődési regény, a Bildungsroman dekonstrukciójára épülő változatának vizsgálata.
- Az előző csoportok dolgozhatnak tovább. Osszuk el a csoportok közt a három szempontot arányosan, majd a munka végeztével beszéljük meg megoldásaikat.
- A lehetséges kitérő feladatát adhatjuk házi feladatnak.

Kiemelt készségek, képességek: az idegenség és az identitás kérdéseinek vizsgálata, az értelmezési keretek és a szereplői magatartások szembesítése

Célcsoport – differenciálás: feladat szerint

Munkaformák: csoportmunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: T-táblázatok és szemponttáblázatok, mozaik; házi feladat

5. A műfaj, az idegenség és az értelmezési keretek kérdése

A *Sorstalanság*ot szokás lágerregénynek, tudatregénynek (az emlékezésre való emlékezés regényének) és nevelődési regénynek is titulálni. A legnagyobb vitát az utóbbi műfajmegjelölés váltja ki. Mi ezt a kérdést az alábbiakban összekötjük Gyuri idegenségének és a számára felkínált világ- és sorsértelmezési kereteknek a kérdéskörével.

A) Nevelődési regény-e a *Sorstalanság*?

- a) Az alábbi T-táblázat kitöltése során vegyék figyelembe például a következőket:
- Lehet-e nevelődés helyszíne egy koncentrációs tábor, illetve miféle szocializációnak lehet a helyszíne?
 - Gyuri mennyiben fejlődik, változik a regény során, mennyiben azonos a táborok előtti fiú helyzete a táborokból hazaérkezőével, s mennyiben más?
 - Hatnak-e rá a tábor előtt kapott tanítások, a táborban kapott tanítások és a táborok után meghallgatott tanítások, értelmezések?
 - Más-e a világhoz való viszonya, beilleszkedettsége a KZ-tapasztalat után, mint annak előtte? Természetesen további szempontokat is vessetek föl!

NEVELŐDÉSI REGÉNY, MERT...	NEM NEVELŐDÉSI REGÉNY, MERT...

- b) Mi Gyuri táborbéli negatív szocializációjának, elszemélytelenedésének mélypontja, s mi a csodaszerű, irracionális fordulópont?

B) Köves Gyuri idegensége

Az egyik érv az ellen, hogy a *Sorstalanság* hagyományos nevelődési regény lenne, az, hogy a főhős mindvégig idegen marad, nem illeszkedik be a társadalomba.

Gyuri idegenségének több fokozata és több aspektusa van.

- a) Fejezzétek be a mondatokat!

- (1) Idegen a családjában, mert
- (2) Idegen a magyarok közt, mert, idegen a zsidók közt, mert

- b) E kettős idegenség példáit foglaljátok táblázatba!

TÁBOR ELŐTTI PÉLDÁK A ZSIDÓK KÖZÖTTI IDEGENSÉGRE	
TÁBOR ELŐTTI PÉLDÁK A MAGYAROK KÖZÖTTI IDEGENSÉGRE	
BEVAGONÍROZÁSA UTÁNI PÉLDÁK A ZSIDÓK KÖZÖTTI IDEGENSÉGRE	A magyar határőr lezsidózza őket, mert az értékekért vizet kérnek cserébe.
TÁBORI PÉLDÁK A ZSIDÓK KÖZÖTTI IDEGENSÉGÉRE	

C) Gyuri idegen (sorstalan), mert nem fogadja el a neki felkínált sorsértelmezési kereteket.

- a) A regényben a történelmi eseményekre (munkaszolgálat, láger stb.) ki milyen magyarázatot, értelmezési keretet kínál föl? (Főleg a könyv kezdő fejezeteiben és befejező részében.)
Melyik magyarázathoz hogyan viszonyul Gyuri?

	A MAGYARÁZAT, ÉRTELMEZÉSI KERET	GYURI VISZONYULÁSA
VILI BÁCSI		
LAJOS BÁCSI		
A VILLAMOSON MEGISMERT ÚJSÁGÍRÓ		
FLEISCHMANN BÁCSIÉK		

- b) A fenti négy értelmezési keret közül melyik kettő-kettő felel meg többé-kevésbé egymásnak?
- c) Gyuri az újságírónak és Fleischmann bácsinak kifejtett nézetei alapján ugyanúgy vagy másképpen veti el a készen kapott értelmezési kereteket, mint a regény elején?
Idegensége ugyanolyan vagy másmilyen? Ha másmilyen, akkor jellemezzétek, milyen!

6. Kiegészítő kérdések – házi feladat

- (1) A tábori élet során melyik korábbi értelmezési keret él tovább? (Az is lehet, hogy egyik sem!)
Gyuri kinek a világertelmezését fogadja el a táborokban?
- (2) Milyen dalokat énekel Citrom Bandi, a zeitzi fogolytárs és barát (6. fejezet, 177. o.), s milyeneket tanít „Miklós bácsi”, a hazatérést megszervező, lágerbizottsági elöljáró (8. fejezet, 302–303. o.)?
Milyen közösségi értelmezési kereteket, narratívákat testesítenek meg ezek a dalok?
Mi jellemzi a dalok leírási módját, hogyan viszonyul ezekhez a dalokhoz Köves?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

a)

NEVELŐDÉSI REGÉNY, MERT...	NEM NEVELŐDÉSI REGÉNY, MERT...
<p>Lajos bácsi, Vili bácsi és mások (pl. Citrom Bandi) szavai épp a tábori alkalmazkodásban jelennek számára útmutatást, biztatást – ezek nélkül lehet, hogy földadná.</p> <p>Másfelől a negatív szocializáció is egyfajta szocializáció: az első szabályrend, értékrendszer, amellyel Gyuri fenntartás nélkül azonosul, az a koncentrációs tábor antihumánus racionalitása, amely végső pontján az emberből tárgyat, „zsákot” csinál.</p> <p>A táborból hazakerülő Gyuri már más ember: képes világmagyarázatokra, értelmezési keretekre határozott nemet mondani saját személyes tapasztalatának megőrzése érdekében.</p>	<p>Az elembertelenedés nem nevelődés, előtte pedig Gyuri senkinek a tanácsait, beavató bölcsességét nem teszi magáévá.</p> <p>Nem nevelődési regény a könyv, hiszen nem érvényesül a szabad–rab–szabad logika. Gyuri sem a tábor előtt, sem a tábor után nem szabad, nem a maga ura.</p> <p>Gyuri mindvégig idegen, nem oldódik idegensége. Eleinte idegen a családjában s idegen a magyarok között mint zsidónak tartott egyén. Idegen a zsidók között mint zsidó identitással nem bíró ember. A magyar határon megint megéli ezt a se magyar, se zsidó idegenséget. A táborban is megismétlődik ez a kettős idegenség. (Erről majd később.)</p> <p>Mivel sem az újságíró, sem Fleischmann bácsiék értelmezési kereteit nem tudja elfogadni, idegensége hazatérte után is megmarad.</p>

- b) A tábori „nevelődés” egyfelől az antihumánus normák bensővé tétele, másfelől ELSZEMÉLYTELENEDÉS, zsákká válás, melynek végpontja a hetedik fejezet Buchenwald ege alatt fekvő, kiürült teste: *„Márpedig magam részéről nem kételkedhettem, éltem, ha pislálolva, mintegy tövig lecsavartan is, de égett bennem valami, az élet lángja, ahogyan mondani szokták – vagyis hát itt volt a testem, pontosan tudtam róla mindent, pusztán csak én magam nem voltam már valahogy benne.”* (294. o.) Aztán következik az alacsony és sűrke ég hasadékaiban az auschwitzi orvos szeméhez hasonló kékséggel... (A jelenet elemzéséhez lásd Vári György Kertész-monográfiájának 61–66. oldalát!)
- A csodaszerű fordulatot a buchenwaldi tábori kórház és az önzetlenül ennivalót hozó Bohus hozza.

B)

- a) (1) Idegen a családjában, mert nem tud egyértelműen csak az apja vagy csak az anyja gyermeke lenni.
- (2) Idegen a magyarok közt, mert zsidó származású, idegen a zsidók közt, mert magyar (anyanyelvű és kultúrájú).

b)

TÁBOR ELŐTTI PÉLDÁK A ZSIDÓK KÖZÖTTI IDEGENSÉGRE	Lajos bácsi héber imáját nem érti, Annamária zsidóságával nem tud azonosulni.
TÁBOR ELŐTTI PÉLDÁK A MAGYAROK KÖZÖTTI IDEGENSÉGRE	A pék mint zsidót vágja át, sárga csillagot kell hordania és nem járhat iskolába.

BEVAGONÍROZÁSA UTÁNI PÉLDÁK A ZSIDÓK KÖZÖTTI IDEGENSÉGRE	A magyar határőr lezsidózza őket, mert az értékekért vizet kérnek cserébe.
TÁBORI PÉLDÁK ZSIDÓK KÖZÖTTI IDEGENSÉGÉRE	A vallásos (jiddisül éneklő s beszélő) „finnek” magyarnak tekintik, ahogyan a kórházban is csak magyarul tudná kikérni magának az ehhez a cseh ápoló szerint ravaszkodó, hatalmaskodó csoporthoz való hozzátartozását.

C)

a)

VILI BÁCSI MAGYARÁZATA	Vili bácsi liberális, humanista, haladáshívő értelmezése szerint a nehézségek csak átmenetiek, a történelem hamarosan elháruló pillanatnyi működési zavarai, aminek a nagyhatalmak hamarosan véget vetnek.	Gyuri figyelmesen hallgatja ezt a magyarázatot, nem utasítja el, csak tapasztalja, hogy papáján s rajta ez aktuálisan nem segít.
LAJOS BÁCSI MAGYARÁZATA	Lajos bácsi a zsidó szenvedéstörténet, üdvtörténet részének látja a történeteket: a kiválasztott nép sorsaként fogadja el.	Gyuri ezt az értelmezési keretet is fontolóra veszi, csak éppen zavarja, hogy az ezt nyomatókosító héber imából egy kukkot sem ért.
A VILLAMOSON MEGISMERT ÚJSÁGÍRÓ ÉRTELMEZÉSI KERETE	Az újságíró azt akarja, hogy Gyuri meséljen neki a légerek „pokláról”, s így fegyvert adjon kezébe az azt létrehozó társadalmi rendszer (?), állapotok ellen.	Gyuri saját személyes tapasztalatának megőrzése, védelme érdekében kikéri magának, elveti a metaforával járó általánosítást, címkézést.
FLEISCHMANN BÁCSIÉK ÉRTELMEZÉSI KERETE, MAGYARÁZATA	Steiner bácsiék arról beszéltek, hogy az események jöttek, ezzel ismét az egyéntől független általános zsidó sors narratíváját beszélik el.	Gyuri ingerülten veti el ezt a kollektív szenvedés- és üdvtörténeti narratívát, mondván, hogy nem az események jöttek, hanem mindig minden egyes ember lépett egyet.

- b) Vili bácsié és a baloldali újságíróé, illetve Lajos bácsié és Fleischmannéé feleltethető meg egymásnak.
- c) Nem. A regény elején Gyurit – szemben Camus világhírű regényének, a *Közönynek* Mersault nevű hőisével – nem az elzárkózó-értetlen, hanem egyfajta FELTÉTELESEN ELFOGADÓ, ÁLLÁSPONTOK KÖZÖTT INGADOZÓ, NYITOTT IDEGENSÉG jellemzi. A regény végén viszont már tudatosan áll szemben mindenféle egyéni tapasztalat egyediségét elvevő, a világot kényelmesen elfogadhatóvá tevő értelmezési kerettel. Vállalt és öntudatos idegensége egyfajta autonómia vagy kikínlódott szellemi szabadság másfajta neve.

REFLEKTÁLÁS

5. lépés: 7. feladat

T/7.

49. oldal

Házi feladat

Tanári instrukciók: A feladat célja, hogy a regényről fanyalgó hazai olvasóknak vagy érdeklődő, de tájékozatlan külföldieknek szóló könyvajánlást írjanak a diákok.

Kiemelt készségek, képességek: szövegalkotás ismert műről ismeretlen közönség számára: tömör és hatásos önkifejezés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: írás másoknak

7. Könyvajánló

Írj kb. egyoldalas könyvajánlást a *Sorstalanságról* vagy egy külföldi diáknak, aki sosem hallott a könyvről, vagy egy magyar diáknak, aki valamilyen – általad ismert és írásodban számba vett – okból „elvi alapon” nem olvassa el a regényt!

Írásod fiktív megjelenési helye egy nemzetközi ifjúsági tábor két- vagy háromnyelvű belső újságja.

3. ESTERHÁZY PÉTER: *FUHAROSOK*

2 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1–3. feladat

T/1. 50. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók: A feladat célja a beavatásra vonatkozó tudás mozgósításával a *Fuharosok* olvasására való ráhangolódás. Az 1. és a 2. feladat végezhető párhuzamosan, két-két csoportban is.

Kiemelt készségek, képességek: a meglévő tudás/olvasói tapasztalat mozgósítása

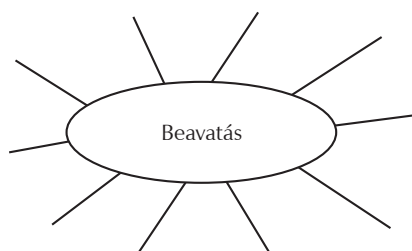
Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, pármunka, frontális

Módszerek, eljárások: pókhálóábra

1. Beavatás

- a) Idézd fel pókhálóábrával, mi mindent tanultál, mi mindent tudsz már a beavatásról! Egyeztessetek párban is!

- b) A 9. évfolyamon tanult *Beavatás* fejezet óta ez a fogalom más művek elemzésekor is előfordult már. Kit neveztetek beavatónak például Balzac *Goriot apó* vagy F. Scott Fitzgerald *A nagy Gatsby* című regényeiben?
- c) Soroljatok föl további beavatásokat és beavatókat olvasmányaitokból!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Rítus, beavató, titok és törvény bevésése, státuszváltás, beavatási próba, beavatási trauma, felnőtté válás, egy titkos közösség, törzs tagjává válás; Sylvia Plath, Sánta Ferenc, Kosztolányi: *A kulcs* stb. További egyéni válaszok.

- b) A *Goriot*-ban Rastignac beavatójának tekinthető Vautrin, Beuseant vicomte-né és életsorsával maga Goriot. A *nagy Gatsby*-ben beavató Cody és Wolfsheim, illetve Nick Carraway nézőpontjából maga Gatsby.
- c) Egyéni megoldások. Talán érdemes a frissen tanult *Sorstalanság*ból felidézni a részben vagy egészen visszautasított beavatókat: Vilmos bácsit és Lajos bácsit, Citrom Bandit és Fleischmannékat.

T/2.

50. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók: A feladat célja a regény műfajának egy olyan filozofikus meghatározásán való gondolkodás, amely mintegy indokolja a néhány lapos elbeszélés regényként való provokatív szerzői besorolását.

Kiemelt készségek, képességek: metaforikus-filozofikus műfajmeghatározás értelmezése példákkal és átfogalmazással

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, frontális

Módszerek, eljárások: általánosítás értelmezése és „fordítása” példák segítségével

2. A regény: a szív poézise és a viszonyok prózája

Hegel a regényt, az ő kifejezésével élve a „polgári eposziát” úgy definiálja, hogy annak legáltalánosabban vett témája a „szív poézisének” összeütközése a „viszonyok prózájával”.

- a) Ki képviseli „a szív poézisét” mondjuk Balzac *Goriot apójában*, Stendhal *Vörös és feketéjében* vagy *A nagy Gatsbyben*?
Mi, ki képviseli ezekkel a szereplőkkel szemben a „viszonyok prózáját”?
- b) Értelmezzétek, fogalmazzatok át a fenti példák nyomán Hegel elvont definícióját!
- c) Az említett összeütközésnek milyen eredményei, kifejeletei a legjellemzőbbek?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Rastignac, Julien Sorel és Gatsby felemelkedésről, nagyságról, önkiteljesítésről szőtt álmai képviselik a „szív poézisét”, míg a három regényben megfigyelhető kisszerű bűnök és intrikák szövevénye, illetve a megállapodott és áttörhetetlennek tűnő társadalmi hierarchia képviseli a „viszonyok prózáját”. Ez utóbbit a Saint Germain negyedben tapasztalható, a verriers-i vagy besanconi hierarchia, illetve a *Gatsbyben* az East Egg zárt világa testesíti meg.
- b) A szív poézise az egyéni ambíciókat, a szenvedélyeket, az álmokat jelenti, míg a viszonyok prózája a megmerevedett társadalmi viszonyrendszert, a zárt kasztokat.

- c) Egyéni válaszok. De például a szerepjátszó, tisztességheladó igazodás az egyik lehetséges út, az egyszerű nagy bűn egy másik lehetséges út, a világból való kilépés (az öngyilkosság valamiféle válfaja) a harmadik út. Közösnek látszik az illúzióvesztés, a dezillúzió mozzanata.

T/3. 51. oldal
5 PERC

Tanári instrukciók: A feladat célja a címmeditáció, s így részben jóslás.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvi érzékenység, jóslás, kreatív asszociációk

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, frontális

Módszerek, eljárások: szófejtés és asszociáció

3. Fuharosok

Esterházy Péter feldolgozásra kerülő, „regény” műfajmegjelöléssel ellátott prózai szövegének címe *Fuharosok*.

- a) Milyen közhasználatú kifejezés tájnyelvi alakváltozata lehet ez a szó?
Mi lehet a célja, hatása annak, hogy nem a közismert kifejezés a cím?
- b) A köznyelvi és a ritka tájnyelvi kifejezés között milyen (egyébként nem kivételes) hang- és betűcsere figyelhető meg?
(A mű olvasása során majd figyeljete rá, hogy a kicserélt betű az elbeszélés milyen visszatérő képi motívumával hozható kapcsolatba!)

Esterházy Péter *Fuharosok* című művének két szerzőileg hitelesített, formailag, tipográfiai azonos, gyökeresen eltérő változata van. Az 1983-as első kiadásban a szöveg külön kötetben, negyvenöt nyomtatott oldalon, hosszúVERSSZERŰ tördelésben jelent meg. Igaz, „– bevezetés a szépirodalomba –” sorozatalcímmel. 1986-ban a *Bevezetés a szépirodalomba* című összefoglaló opuszban (annak 15. szövegeként) hagyományos prózai tördelésben csak 11 nagyalakú nyomtatott oldalt foglal el. Bár alighanem ehhez hozzászámolandó a két fel- és a két levezető (be- és kivezető?) oldal is. A szöveg előtt ugyanis egy üres lap alján egy nagy, előre és lefele vezető fekete nyíl látható, majd a következő oldalon egy esti (hajnali?) kép a fák koronái közül kibukkanó holddal (nappal?). A szöveg után ugyanez a fénykép ismétlődik, majd a rákövetkező oldal tetején egy nagy, visszafelé és felfelé mutató – de csak körvonalával kirajzolt – nyíl látható. A hangsúlyos REGÉNY műfajmegjelölés mind a 45, mind a 11 oldalas szövegforma esetében szerepel a mű címe alatt!

Az alábbiakban a Digitális Irodalmi Akadémia szövegekészítésével dolgozunk, amely nagyjából a második, a *Bevezetésben* olvasható változatnak felel meg.

A regényt szakaszos olvasással értelmezzük. Ez azt jelenti, hogy a megértés érdekében egyszerre csak egy szövegrésszel foglalkozunk, több részletben olvasunk. Fontos, hogy csak annyit és akkor olvassatok el, amikor és amennyire a feladat kér benneteket! Az egyes részek után megállva keressetek közösen választ a feltett kérdésekre! Most elsősorban azt figyeljük meg, hogyan irányítja figyelmünket az elbeszélő, mit mond el, mit hallgat el. Hogyan bővülnek ismereteink, illetve miként alakulnak elvárásaink (jóslataink) az olvasás folyamatában. A szakaszos olvasás közben külön figyelmet fordítunk a motívumok fejlődésére, az alakok kibontakozására, az elmélkedő betétekre, a stilizációra és az idézetnek érzékelhető szövegrészekre. A szakaszos olvasást kombináljuk a csoportmunkával, melyben egy-egy csoport tagjai egy-egy szempontra fordítanak különös figyelmet.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A „fuharosok” Szörényi László szerint a *fuvarosok* szó Fejér megyei (és a hajdani Bars megyében használt) tájnyelvi változata. A *fuvarosok* sejtelmesebb, tágabb jelentésével alkalmas új – mítikus – többletjelentések fölvetelésére.
- A „v” helyett „h” áll. Mindkettő réshang. (A V alakja összakapcsolható a szöveg egyik vezérmotívumával, az „ék” szóval. Noha a fuharosok nem szűkölködnek ékekben és ékverésben, nem úgy, mint a „v” betűvel ellátott Lovag nevet viselő szereplő.)

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 4. feladat

T/4. 52. oldal

45 PERC

Tanári instrukciók

- A „regény” megbeszélését szakaszos olvasással végezzük. Az első szakaszt felolvashatja a tanár, majd következhet egy újabb szakasz néma olvasással, és így tovább. A szakaszok után következő kérdéseket párban válaszolják meg a tanulók, majd röviden frontálisan is beszéljük meg.
- A szakaszos olvasás közben külön figyelmet fordítunk a motívumok fejlődésére, az alakok kibontakozására, az elmélkedő betétekre, a stilizációra és az idézetnek érzékelhető szövegrészekre.
- A szakaszos olvasást kombináljuk a csoportmunkával, melyben egy-egy csoport tagjai az egyénileg választott szempontra fordítanak különös figyelmet. Ebben az esetben nem baj, ha a szöveg szakaszos feldolgozása áthúzódik a következő óra elejére is.
- A csoportoknak kiosztott szempontok csoportos megbeszélése a tulajdonképpeni szakaszos feldolgozást követi a következő lépésben. A csoportok tagjai saját szempontjuk kidolgozására egyelőre csak a jegyzetelésben térjenek ki. Átfogóbb megállapításaikat még ne tegyék részletesen közzé. Az A), B) és C) szempontokat tehát mindenkinek választania kell, megbeszélésükre a csoportmunkában, illetve frontálisan kerül majd sor. A többi szempont [D)–H)] önálló megfigyelések és írásos szorgalmi munkák lehetőségét kínálja csupán.

Kiemelt készségek, képességek: idő- és térvizonyok azonosítása, a szereplők és a feltöltődő motívumok, illetve az alakok és viszonyrendszerük kibontakozásának és változásának nyomon követése; a stilizáció eszközeinek azonosítása, jóslás, jóslásellenőrzés, szöveginformációk nyomon követése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka a választott csoportfeladaton belül, pármunka, frontális

Módszerek, eljárások: szakaszos olvasás, anyaggyűjtés a mozaik rendszerű csoportmunkához, tanári kalauz

4. A regény szakaszos olvasása

Mindenki válasszon egyet az A), a B) és a C) – később csoportmunkában feldolgozandó – feladatok közül, és a saját szempontjának megfelelő szövegrészeket olvasás közben húzza alá! Az egyes szakaszok után álljatok meg, és párban válaszoljatok a kérdésekre!

- A) Emeld ki a szövegben a cselekmény IDEJÉre és TERÉre utaló kifejezéseket!
- B) Emeld ki a FÉNYre és SÖTÉTSÉGre vonatkozó kifejezéseket a szövegből! Figyeld meg, milyen folyamat vagy történet áll ezekből össze!
- C) Szereplőkhöz kapcsolva emeld ki és vedd össze a szövegben előforduló BÖLCSELKEDÉSEket, SZENTENCIÁK-at, IDÉZETGYANÚS SZÖVEGHELYEK-et!

Az alábbi szempontok megfigyelése szorgalmi feladat, önálló fogalmazás írásának alapját képezheti:

- D) Vizsgáld meg, hogy mely szereplőkre milyen mondatfajták, milyen modalitás a legjellemzőbb!
- E) Összpontosíts az elbeszélő alakjára, világhoz való viszonyára, vágyaira, önjellemzésére!
- F) Összpontosíts a fuharosok leírására, magatartására, másokhoz való viszonyulására, tetteire!
- G) Összpontosíts a Lovag, azaz Bolondka leírására, magatartására, másokhoz való viszonyulására, tetteire!
- H) Húzd alá a stilizáció erős eszközeit, például a ritka, a szövegből kimagasló kifejezéseket, a szókatlan szórendet, különös közbevetéseket!

FUHAROSOK

– regény –

Hát megjöttek! Hát megjöttek a fuharosok. Az ő kurjantásaik verik szét a hajnalt – szakadt, szürke, nyűtt – a csend törékeny és üres. Láttam nővéreim rettenetes arcát! – ádá! ádá! – Drágáim, az istenért, dehát mi történt?

a) A kezdőmondatok

- (1) A részben egymást bővítve ismétlő két kezdőmondat (illetve a fenti szövegrész egésze) alapján mit sejtethetünk egyrészt az elbeszélő és a fuharosok viszonyáról, másrészt látogatásuk várt vagy váratlan jellegéről?
Hogy viszonyul a nővérek reakciója az elbeszélő reakciójához?
- (2) A „nővéreim” szóból és azok „Drágáim”-ként való megszólításából mit feltételezhetünk az elbeszélő kilétéről?
- (3) Mit eredményez a fuharosok jövetele, mit hoznak, s mi jellemzi a jövetelüket megelőző állapotot az elbeszélő szerint?

A spaletták vékony részén a meghajszolt lovak habos zabláit – az ifjonc kocsisok a bakon, ők, ők kurjongattak hidegtől rózsás arccal, miközben előrehajolva kacéran kormányozták lovaikat. A gyeplők lengtek ide s oda, a kicsi jég csilingelt a vaspántos kerekek alatt. Itt! itt! – Csatakos virradat! Az óra hangosan ketyegni kezdett, szorítsd a combjaid közé, rivallták nénéim, és csavard a szoknyádba azt a rohadt órát. Most a csend a legfőbb szükségünk.

A fuharosok, ők a kocsik hátuljában heverték, nyugodtan, fáradtan, mint az urak vagy a hegyek. Súlyos bundákban! Mellettük tűnik ki, mily vékony a sok nyikhaj kocsislegény, ritkás hajcskájuk szájalmas, kockás sildes sapkájuk kopott, fülük eláll, kézfejük lila meg szederjes a fázástól. Haloványságuk neve: sápadtság. Foguk, ha megvillan is, ahogy nagy garral faroltak a kocsikkal a kanyarokban hangoskodva viháncolván, de mi ez a farkasprém bundákhoz képest? Ki az itt, akinek izegni-mozogni kell?

A fuharosok – tárgyak, úgy – szálfateste nekidőlt puha kukoricacsuhénak, szájuk előtt gőzölgött leheletüktől a sárga levegő, akárha szivaroztak volna. Arcuk széles, szakállasak szinte mind, de nem barátságatlanok, a legkevésbé sem! – a távoli saroglyákból össze-összenevetnek, hangtalanul és röviden. Értik egymást, látom én. Combjuk daliás, a nadrág csak szűk lehet.

Jó kutyáink vicsorítva őrzöngtek örök láncaikon, de félelmet nem gerjesztettek senkiben: a legények nem bosszantották őket, és a fuharosok nem adtak visszavonhatatlan parancsot. Lehet, duzzogva hanyatlottak prémjeikbe.

Arcotok, nénéim, kinyíltok, de miért virágzik haragot? – Miért vonnátok így engemet, lekaparva az ablakról? – körmöm hiába kapaszkodik – zöld, éles festéklemezek – te kis béka, miért sziszegték? kis béka, takarodol! – és a dulakodásban széjjelcsapódó spaletta zajától rémülten mért ugrottak hátra? Milyen fény.

Már értitek, miért repes titkosan szívetek, ha közeledni láttok? Tiszta hang szállt a csöndön át, világos színfolt húzódott át a kristályon, fény áradt szét a szem mélyén, amelyet... Hihetetlen szivárvány, szinte valószínűtlen frissesség simította meg a szememet. Éket ver belém a fény, a fényes lovak, a pára, a hang, a zöreje, a fagyott sár, a zord magtárak körben. Szívecskéim, miért lapultok a falhoz? Legyetek boldogak, nem kell e gőg, a rémület.

b) Tér és idő, a fuharosok első jellemzése

- (1) Hol van az elbeszélő, honnan nézi a fuharosok érkezését?
Milyen évszak, napszak és táj bontakozik ki szavaiból?

- (2) Honnan érkeznek a fuharosok, mi minden jellemzi őket?
Keressetek néhány kifejezést, amely a fuharosokat és az eseményeket kiemeli a mindennapi, múltbéli időből, s valamiféle mitikus időtlenségbe helyezi!
- (3) Milyen, fénnel kapcsolatos metaforikus kifejezés fejezi ki azt a hatást, amit a fuharosok érkezése tesz az elbeszélőre?
- (4) Milyen, elsősorban a nővéreihez intézett mondatfajta jellemzi egyre inkább az elbeszélőt? Miért?
- (5) Vajon miért ilyen rettegő és elutasító a nővérek viszonyulása a fuharosok érkezéséhez?
Mit sejtenek vagy tudnak? Honnan?

Fenséges ember, természetes fuharos, ekkor emelkedett féltérdre szekerekben, intésére kocsisa hőkölve állítja meg a fogatot, sárga mind az istráng, terpeszben áll már a gazda, kacsint kire büszkén vissza szolgája, s föl, föl, ide mutat föl szobánkra – rám ragyogott egy tekintet, és sugárzatában megpattant az a kagyló, amelyben szunyókált szívem.

Nyihogtak, kapáltak a lovak, porlik a jeges udvar. Hajnal: mindenféle nyomok; ki tudja. Reszket a test, néniem nyüsztése örült erőt ad, dac, félelem, korlátozás nélküli érzés fog el, ujjongás – az ablaküvegen pára szeszélyes nyoma, vékony hálóing összemarkolva a hasnál, gyűródés meg szorítás, igen, reám néz, bundája harangként himbál. Voilà votre mort, monsieur!¹, kiáltottam lelkesen.

A tornácra anyánk – édesanyánk, ki úgy üvöltöz az ebekkel, mintha nevetlen kölykeivel, velünk. Szobánkban újra sötét, szúrós, veszett sötét – szerencsétlen, szerencsétlen ostoba, gajdolták nővéreim, ágyukba visszabújtak, és alvást színleltek.

Kérlelni hiába kérleltem, hadd feküdnek közétek, szegény, álmos leányok, az alvást, azt tettették; ölelni akartam, s nem lehetett. Ölelni akartam, s nem lehetett. Titeket gyűlöltem, ugyanevvel a szívemmel, és gyűlöltem a tért, amely körülvesz, a szobánkat... A szobánk! Ó hányszor reggelente a sok ébredés néniem forró és puha hasán! Az enyém nem: ha megtapogatom, izmot érzek és csontot, izmot, csontot. Néniem szépek, akit szeretek, szép, ámulva lesem őket, forgásuk tükreink előtt, morcos szépítkezéseiket – púder szítál, mint a por lapulevéltre – s egy ujj azután, ha már magában, járatokat rajzol az üvegre, nehéz ákombákomokat. A cippeket olykor én húzhattam hátukon föl, félttem, becsípem alabástrom bőrüket. Estére arcuk szintelen lett, ők szótalanok, hallgatag ültek ágyuk szélén, kezüket ölükbe lógatva. Én ekkor eléjük térdeltem, eloldoztam a szalagokat, eloldoztam arcaikat, eloldoztam a tekinteteiket, fejemet fáradt ölükbe fektettem, onnét simogattam hátukat körökben, egyre följebb, nyújtózva, zihálva azután mellélük kuporodtam, libabőrös karjukat dörzsöltem – testvéreim! – kézfejüknek hagyma- és parfümszaga volt, végül a hajukat, amelyről addigra lefoszlottak a göndörödések – sörény és haj – egyenesen, simán, gyanús fénnel feszült hátra, vékony, piros, sárga vagy fekete befőttesgumival célszerűen megkötve, eloldoztam ezt is, és babusgatva hajukba túrtam. Bábuk, mozdulatlanul úgy túrték. Levetkeztettem őket, ruhájuk ragacsosan tapadt a testükhöz – ágyukat testemmel előmelegítettem, ők átkarolták egymást, lezárták szemüket. A nap szerencsésen véget ért, mondtam a szívemben, kicsi Zsófi, kicsi Zsófi, suttogják, és úgy alszanak el, mint akik meghaltak. De reggelre forró volt és pihés a hasuk, és orcám köldökükön melegedett ismét ébredéskor. Korgó gyomruk ezüstzene.

1 Íme, a halála, uram! (francia)

c) A nővérek

- (1) Milyennek látja, miért irigylti nővéreit az ebben a részben már Zsófi néven nevezett elbeszélő?
- (2) Zsófi nővérei körüli ténykedéséből, a nővérek esti állapotának leírásából mire következtethetünk: mi a nővérek foglalkozása, tevékenysége?
- (3) Mit gondoltok: Zsófi nem tudja pontosan, mi történik a nővérekkel, vagy ennek ellenére is irigylti őket, esetleg életmódjuknak csak egy részéről tud vagy hajlandó/képes tudomást venni?

Jaj nektek, kutyák! Beszakadó vasmellények, lóhalál. Tavasszal már fű és kikerics nő fölöttetek, meg kakasmandikó. «szövegromlás», mi ez a zaj? Szarvasbogármennydörgés, feleltem. Az ajtóban, és fény újfent, édesanyánk oldásul, szép kövér teste rózsaszín világlott, szeretni jó, mert a szeretet nehéz, hozzárohantam, hevesen átöleltem, fejemet mellei közé fúrtam – túlzások, saját maga, a meggypiros rúzsok, a vastag zsíros festékek, erős szagosvizek, ha csak ránézek, úgy érzem, gazdag vagyok, s nem történhetik baj velem. Ujjai sárgák a nikotintól, karja szeplős, sarkán a bőr kemény, mint a kő. Én úgy vagyok kövér, ahogy a hold ezüstös, mondja.

Ó, kicsikém, lehelte, széles arcán könny futott le, széjjelázik a festés, szipogott rögtön dühösen, öltözz a vasárnapi ruhádba, vedd föl gyöngyös nyakéked, és főként vegyél friss bugyit, kis bestia! Jó: ez a boldog felelet.

Mennyire csodáljuk anyánk szókimondását, azt az egyszerűséget és lendületet, amellyel beszédje homályos céljára tör, mennyire értem ilyenkor őt! Mosdj, mondotta, a többi megy magától, és nevelésem számára befejeződött. Egy időben lejártunk a faluba – a grófnőhöz, édesanyánk csak így említette, a grófnő, valóban, tapasztalt, világot látott, okos asszony, járt már Pozsonyban, Szabadkán és Pesten is – szálnalmat érzek azok iránt, akiket egyetlen évszázad is elrémít, vagy akiknek szeretete nem ér túl egy ország határain, ő azután pompásan értett ahhoz, hogy a nap esetlegességeihez egészen természetes módon kapcsolja kommentárjait, amelyek immár személyesen reánk vonatkoztak, főként rám, okulásomra, épülésemre.

Mutasd magad, mondta az első alkalommal, arcomat hűs, kemény kezébe fogta, jó pofid van, jó kis pofid van. A feledhetetlen kirándulások! A ropogós kenyér meg a nyikorgó elemóziáskosár: zajok, abrosz a fűvön, fehér, zöld – zöld – Az ég, a tenger: sűrű élő réteg, ahol nyüzsög és tovafut az élet... Elámulok, mily csodálatos formájú a sirály és hogyan repül. Hogyan készült ez a repülő hajó? Sudár nővéreim tündököltek a napban, forgatták selyem napernyőiket, megyünk gombászni, kuncogták, hunyorogtam és szédültem a sok, nehéz fénytől, gombászni megyünk, a hosszú, öldöklő bolyongás a remegő, augusztusi árnyak közt – és nem volt ritka, hogy hirtelen lekaptuk fodros ruháink, hogy megfürödjünk a patakban, s miközben mi tomboltunk, kényünk szerint pillanatonként teljes egészünkben átváltozva, vadócokból szelídek – a grófnő, ő magasnyakú, nyár, nyár, fekete, zárt ruhájában változatlanul mintegy őrzött minket, szája körül a ráncolt mosoly mutatta: tisztában van szerepével: s ez olykor talán fáj neki. A grófnő! A parton wolfram sisak, benne merített méz és kátrány. Nénéim majd nyugósek lettek, és beszélni kezdetek szépen és megrendítően az unalomról – hogy semmi sem olyan elviselhetetlen az ember számára, mint a szenvedélyek, ügyes-bajos dolgok, szórakozás, iparkodás nélküli teljes tétlenség. Ilyenkor átérzi semmi voltát, elhagyatottságát, elégtelenségét, függőségét, tehetetlenségét, ürességét. Lelke mélyéről azonnal rátör az unalom, a gyászos hangulat, a szomorúság, a bánat, a bosszúság, a kétségbeesés.

Jó kis pofid van – nem félttem senkitől – én nem tudtam, mi az a félelem – semmi sem olyan értékes, mint ami te vagy másokban, és a többiek tebenned – Fent minden csak egy! Fent minden csak egy! Járásra is kitanítottak, veres selyemszalagot gurítottak nénjéim a kertben, s nekem, mint

keskeny gáton, melyet álnok hullámok ostromlanak kétfelől, kellett végigmennem ezen, ők meg rajongva kiabáltak, még a grófnő is, bravó, Zsófi, nézzétek, milyen ékes a farockája, s hogy rázza a bestéje!

A mámoros zsbongás egyre vadult, forogtunk, táncoltunk, azután kipirultan – tánc és tánc – s ha édesanyám nagy, puha karjában kötöttem ki, engesztelésül is akár, mert úgy paríroztam volt a grófnőnek, ő meghatottan ölelgetett, kicsi szívecském, milyen ruganyos vagy te. De én erre kezem a derekára tettem, nézd csak, örvénylő, telt derekára, kezem a hátára tettem, királynői széles hátára, kezem a hasára tettem, puha gömbölyős hasára, kezem a keblei közé tettem, márvány hatalmas keblei közé – ó, nem – ó, nem, édesanyám, tévedsz, és meglep, hogy tévedsz, húsod fényes és sugárzó, irigyellek tégedet, mert én mindenütt izmot érzek magamban, mintha rágós hús volnék – izmot, csontot – határt, mindenhol határt, határt, határt, te nagy vagy, és szeretlek – ugyan, kicsi szívem, szépen és fiatalosan beszéltél, éretlenül, hasam hájas, látni, derekam tompa, mellem tarisznya, hátam szalonnás, a hátsómat ne is említsük. Édesanyám!

Felöltöttem fehér, suhogó vasárnapi ruhámat, pedig vasárnap nem, az nem volt, s föl a fehér, hús selyembugyit. Az a csönd! Nénéim már nem színlelték az alvást, öltöztek – máskor mennyi csacso-gás, nevetgélés, zihálás, pihegés, birkózás. Lehurrogta, amikor viccelve illegettem magam – várj csak, sziszegték fenyegetően – dehát, édeseim, miért ily kelletlenül? Vajon nem azok toppantak be, kikről annyi színes szó esett és álom? Vajon nem... Testvéreim rám rontottak, és megszagattak – rosszul leszünk ezen ájtatos beszédetől. Várjál csak. Még ne tekintsem bölcsességnek azt, ami csak melankólia, közömbösség, kiábrándultság... Nővéreim vékony karomon térdelve – szitok, szitok.

Egy anya van. Édesanyákon ezüstszegélyes bíborpongyolája, a széles kínai öv, a selyempapucskok, mamusz, fekete ébenhajában a szépséges szivárvány-tolldísz, káprázat, állandó szél, a bécsi csillárok parányi üvegfüggői összekocódnak – szél, szellő, lehelet.

Nem félsz, Zsófi? Ó, anyám, ha mostan őszinteségem minden tapintatlanságával mernék válaszolni, merek, azt mondanám, nem, nem értem kérdéset, hogyan is lehetne félni attól, ami létezik, vajon nem sokkalta félelmetesebb az, ami nincs a nincs, ami van; az van, ami nincs, csitt, csitt, hallgass, buta, komisz lány, hallgass. Hajló-bongó csiklandás ajkunkon, szivárványtolldísz, kacagás és tűzijáték megint. Ah, tais-toi, je ne veux plus!², kiáltja nővérem, anyánk csókol engemet.

d) Az anya, a grófnő és Zsófi nevelése

(1) Milyennek látjuk a leírásokból az anyát, s milyennek látja őt Zsófi?

Mi magyarázhatja a különbséget?

(2) Hol és milyen összefüggésben jelenik meg a regény egyik kulcsszava, a *határ*?

Húzzátok alá! (Melyik idén tanult műben volt ez még sokjelentésű kulcsfogalom?)

(3) Milyen felszólításokat, utasításokat ad az anya Zsófinak, s ezt az utasítást hogyan értelmezi az elbeszélői kommentár?

Az anya magatartása hogyan viszonyul a nővérek magatartásához?

(4) Mit tudunk meg Zsófi nevelődéstörténetéről ebben a részben, miben különbözik a szövegrész időkezelése a korábbiakhoz képest?

(5) Hogyan folytatódik ebben a részben az eseményeknek és az elkövetkezendőknek a nővérek és Zsófi részéről szögesen eltérő értékelése?

Mit vár Zsófi, mit a nővérek? (Illúziók rabja-e Zsófi vagy másról van szó?)

2 Ó, hallgass, nem akarom már! (francia)

(6) Húzzátok alá, hogy hol jelennek meg az eddigi leíró és történetmondó részekhez képest eltérő, szentenciózus-bölcselkedő szövegrészek!

[Az F) feladatot választók alaposabban térjenek majd vissza ezen szentenciákhoz és megszólaltatóik egymáshoz való viszonyulásához!]

(7) Kire, melyik szereplőre utalnak a nővérek a következő mondattal: „Még ne tekintsem bölcsességnek azt, ami csak melankólia, közömbösség, kiábrándultság...”?

Hars szó hirtelen, honnét, sebtiben nem tudni, kintről, bentről, ajtó megül, vagy hogyis, csúfondáros, vékonyka kacaj, de mély hang – nos, nincs, jó, rendben és nagyon jó, hogy nincs, félelem, a kisasszonynak esze ágában sincs, a bornyú miért is félne a vágóhíd előtt – nincs félelem – bár nem épp a kisasszony mondotta, hogy sokkalta félelmetesebb az, ami nincs – megkönnyebbülés gyáva sóhaja, Bolondka, te, hát te vagy az, rémisztgeted az embert, mintha nem volna mindenből elég, figyelmezz éles nyelvedre, nyakatlan nyakadba szólok, vakarcs!

Ki ez, édesanyám? Boldogtalan nyomorult – láthattad kocsiban, ott kucorgott a fuharosod lábainál, a zsákból, igaz, alig lógott ki – egy macskakölkök bizony, kit a folyó felé cipelnek épp – Ő semiben sem hisz. Azt mondja, hogy a csillagok merő kövek, hogy a lámpa nem lámpa; hogy az asztal nem asztal, hogy a gyerek nem gyerek. – Engedetlen magzat. Marjonka, drága, látom, mint rendesen, elveszejtenél szíved szerint már, szólt az, akit az imént drága anyánk Bolondkának nevezett, s kilépett a homály öleléséből – a Lovag.

Sikoltani hát gyorsan, be csúf, gyomrom öklendezve ráng, kéz elnyíló szájra tapasztva – késő – Igen, bölintott a Lovag, igen, Hercegnő – parány emberke, kék matróztrikóban, foltos tornacipőben – lobogó, bolyhos fűzők, kopott, szürkés-kék vászonnadrág – feje vállából nő, fehér pöfeteg gomba – jobb térdén valami éktelen huppanás, mintha ott volna púpos.

Döbbenetem csöndet szül. Kézenfekvő, szólt a szomorú Lovag, meglebegtette a lábát, akár a bohóc, kinek lábában csont: nincs. Kézenfekvő, hercegnő, makacs sérüléssel bajlódom.

Szegény, mondtam, ahogy szokás és gondoltam őszintén – miért szánalom? miért fájdalom? – a Lovag magas homlokán kettős ívben gyűrődött a bőr, együtt haladva a szemöldökkel, pergamen arca, fáradt arca, vékony arca, arca – Nevetett – rossz foga tompán – Hercegnőm, engemet sajnálsz?, silány földönfutót, gyámoltalan zsákbamacskát, akinek a kelleténél több ész és kevesebb tehetséget vagy hatalmat adott az Úristen, kicsiny leány!, dehát nem én vagyok kifehéritve, hevítve és föllobogózva – olcsó nyaklánc sötét kemény reggel, kifehéritve, hevítve és föllobogózva – Kézenfekvő; deli gazdám pedig, áldott legyen a neve egy darabig, amott ül a kormos konyhában, tunkolja a szalonnás tojás maradékait – Te! – megfontolandó, kire pazarold földi fájdalmadat, ne ily méltatlan fajankóra, tartsd meg ezt, érték!, magadnak, meglásd, a zokogás nemcsak hasznos, de szép is. Szép... Féregnek lenni mit jelent?, magának komoran –

Agyalágyult, ütődött, félkegyelmű szegényke, anyánk süvöltés – Ó, szólt a Lovag virág hajnal – Fogd be végre a pofád, így drága anyánk, és akkor a lányka, én: kedves ismeretlen, nem értem, miket beszélsz, s ha érteném, mit elgondolni sem bírok, nem miért, ám láttalak és látlak, láttalak, már tudom, saroglya tövében, hatalmas fuharos-csizmánál gömbölyödve, látlak most, testedben elgyalázottan és sóváran, mindez keserűvé és vádlóvá tesz...

Ugyan, lányka, éretlenséged vakmerővé tesz, gyerek vagy te még, tapasztalatlan, honnan a bátorságod tanácsot adni – Honnan a bátorságod megfigyelni? – ingerült törtség kicsi férfi. Elpirultam, lehet, de el is mosolyodtam, tudtam, nem tévedhetek – valami bennem, ami mondani akarta magát, nekem nem érdem, s a Lovag elcsöndesült, nem, kedvesem, keserű és vádló vagy, nincsen tehát igazad, nem veszed észre az ember jóságát, a világ fényességét, a ragyogást, mellyel mindannyian tündöklünk – Rühes ebek vérzünk a párnán, gyönyörűek vagyunk. Azután csak ügyetlenek és halha-

tatlanok. – Én nem. Én nem hibáztatni akarlak, hanem ifjúságom minden erőjével támaszkodni lenni, ne kérdezd, miért, az erőt éppen az jellemzi, hogy fölöslegben van, a gyöngesség az, ami elegendő, amaz túláradás, forrás, forrongás...

Szóval így, csak úgy, hát ennyire, mi nekem jut, ez hát, a szándék, ez volna ajándékom?, e túlcsoport, habos folyás egy rézüst oldalán, személytelenül ez, mi maradna akárkinek?! – Ne beszélj így, jóember, ne tarts kevélynek, mert azt hiszem, reám szorulhatsz, a Lovag mérgesen toppantott – bizonytalanul már én is, fogadj el, uram, barátodnak, s fogadd ím kis kezem, barátságunkat lám megpecsételhetjük. A Lovag ünnepélyes lett hirtelen, fanyarság és fölényesség hol, bevallom, megijedtem, mert hát nem gondoltam, hogy ennyire fontos volnék, taníts meg arra, mondta a férfi, mi az igazi tisztaság: nem a dolgoktól elszakító vérszegénység, hanem a minden szépségen átható lendület. Nyilatkoztasd ki, mi a valódi szeretet: nem a bűntől való meddő rettegés, hanem az a merész szándék, hogy minden ember vállvetve feszítgeti az élet kapuit... avval kezét nyújtotta parolára, félénken az érintéstől én is, de mielőtt ujjam érte volna övét, fűrgén elkapta – Ostoba liba!, kiáltotta sírva. Elég ebből a gyerekségből, mondta édesanyánk egyszerűen – drága buta Lovag, buta okos Lovag.

e) A Lovag belépője

- (1) Belépésekor hogyan reagál a Lovag Zsófinak a nemlét, a hiány félelmetességéről szóló okfejtésére?
- (2) Mi jellemzi a Lovag/Bolondka és a fuharosok viszonyát, másrészt a fuharosoknak a Lovagot illető terveit a szövegrész szerint? (Figyeljete az állatmetaforára!)
- (3) Mi jellemzi a Lovag külsejét, testét, illetve – az anya, azaz Marjonka szerint – világszemléletét? Mi az utóbbiról Zsófi véleménye?
- (4) Mit fedez fel magában Zsófi a Lovag megjelenésének következtében?
Mit ajánl föl a Lovagnak, s mit kér az tőle? Milyen kapcsolat látszik kialakulni közöttük?
- (5) Írjátok le a Lovag öltözetét! Miben üt el ez az öltözék minden eddigi leírástól?
- (6) Milyen művelődéstörténeti asszociációkat vet föl az újonnan belépő szereplő kettős neve: a Bolondka és a Lovag?
Milyen értelemben lehet buta s milyen értelemben okos a Lovag?

Mi a hétszentség, Marjonka, ez a kravall?! – a fuharos! – arcát homály fedte, fénynek és sötétnek titkos játéka, a konyha erős és bűdös petróleumlámpái, mint két reflektor micsoda fénybe vonták az alakját – villámsújtottan ott – a sziluett sugárzani kezdett, fény, fény, fény, fény és energia a remegő, lángoló élekből szerte, ó, igen, a fuharos szép ember valóban – Hatalmas terpeszbe vetett combja – Vastag tölgy dereka – A bivaly nyak és a vörös, daliás – Izmos fej, igen, látom, látom, ez ő, és – én! én! én! – én vagyok a párja, az övé vagyok, beleszédültem abba, amit láttam, és abba, amire gondol-

tam, eltűnt mellőlem anyánk, ki óvott meleg testével, elenyészett a szegény Lovag, csenevész testét megverten cipelte, beleszédültem az új világosságba – Lovag! – amiről beszéltünk, a világ világossága, csak én vagyok, aki van, s a fuharos és ez a világosság.

Merev áhítatban botlik a láb s a lányka ott tápászkodik, a hideg kövön, az almakosár felborult, a téli almák kocódva széjjel, a sok földgolyó, barna folt marad majd a helyén. Ez a béka az? Hasam hideg – a legsatnyább vagy merev tárgy is mindent szétfeszítő erővel robbanhat széjjel vagy csodásan aktív természetűvé változhatik, ha megadatik az a kiegészítés, amit keres s amire vár. Az érzelmektől határozottan kell majd elszakadnom!!!

Príma, hidd el, príma első osztály, csak légy egészen óvatos, friss, mint a ma szedett eper. – Micsoda eper, karattyoló vénasszony – szétrúgom a zrityódat, mit akarsz télvíz idején eperrel? Vagy valami üvegházi különlegesség, életveg boszorka? Mulier amicta sole! Napfénybe öltözött asszony, jer, ülj ide fürgén – szálldokló nevetése édesanyánknak, szeretem hallgatni: mintha madárraj kélné útra vagy vágna fölfelé csak úgy a levegőbe kiszámíthatatlanul, mondd meg neki, Marjonka, üljön itt a konyhában, várjon csak, és üljön csak. Üljön, mulier amicta sole!

Volt és múlt ez az új, édes, nehéz reggel, Uram, irgalmazz nekem, Uram, irgalmazz nekem. Hideg hátamat a kemencepadkának nyomtam, a sparhert fölött tűszikrák virgonc esője, nagy lábasokat tologattak ide-oda. Megtelt a konyha az emberekkel, az ezüst füsttel – szélebbről a kocsisok, szemét lesütve a Lovag, a fuharosok a dímatlan faasztalt ülték körbe, ónkupáinkból itták ócska lőrénket, bocssátságok meg, jó urak, excusáltak nénjéim, kik csinosak voltak és üdék, de jaj, termésünk pocsékra ment, a nap nem volt kegyes hozzánk, mit ér akkor a verejték és szorgalom, meg a gyökértetvekkel is akadt gondunk elég.

Ezer szerencse, hogy rendelkezésre álltak, Lovag félhangon, hűgaim, szakkönyvek, melyeket derék gazdáim az idők kezdetén jóságukban – Ja, hő, bizony az, fuharosok nevetve bólogattak, bizony tényleg. Erős férfiak, ingükből szalonna- és verejtékszag áramol, szépek, bólintott a Lovag lelkesült, kipirult arcomra, igazad van, leány, szépek, mert nem szorulnak másra, magukat önmagukkal mérik, szépek, mert minden tény szép – mind, ami van! Ez nem lehetséges ilyképp, hiszen szép úgy lehet, ha lehet csúnya. A csúnya az, ami hiányzik, mondta a Lovag. Jó volt mellettem, gizda kis testét félig nekem dűtötte, térdeit felhúzta, önkéntelenül simogatva őket. Igen.

Rőt borok mámorában ezernyi rózsza közt rohan az éj álmába zsisongva az óra, édesanyánk, nővéreim a fuharosok kemény ölében, nagy tenyerük lapátolja őket – kellemes a hangulat, anyánk takarja a fuharost testével, de én tudok mindent, nincs előlem elrejtve semmi. Ezt hiszem. Várok.

Valami kezdett kiválni a konyhai zörejekből, a kacajok és a sercenő tűz zajából, távoli, rossz hang, hosszas vonítás, majd gyors, éles vinnyogás – mindenki bőségesen itt, a kutyaüvöltés őrjöngésbe emelkedett – ezek a mi komondorjaink – mi ez?, fordult ki anyánk ölelésből, mi ez? Mi, odavalósiak, egymásra tekintettünk, szemünkből aggódást olvashattunk ki. Fuharosok mozdulni nem – mi ez?, ismételte édesanyánk – Bátor, bátor asszony – Bátorság! jól hallom? szót hallok: bátorság, mit dunyogsz, Bolondka, vetette oda a fuharos. Remegő válasz, bátor asszony, jaj mi lesz velünk... Rendben, Bolondka, kedveljük, ha beszélsz s ha így, kedveljük, ha te vagy a mi élő lelkiismeretünk, kedveljük, ha elmés vagy és szórakoztató, és azt, ha nem kímélsz minket, ha furdalsz, ostorozol, courage de luxe³!, lám, te megengedheted magadnak, hogy erkölcsös légy, s ennek tiszta szívből örülünk, meg tán nem hiú remény hinni, ránk is hull rólad egy csekélyke örökkévalóság – kedveljük az... izé, a nyakasságotat – nem mintha, mit szemünkre lobbantasz, nem tudnánk, tudjuk, mindennek rendje van azonban, te erre születéssel, mi arra – arcunk mintha ezer apró, fekete tűvel volna átlyuggatva; nem volna azonban szerencsés, ha háládatlanságon érnénk, végtére is itt vagy velünk, zsákodban kucodva, együtt járunk házról házra, fát tessék, szemet tessék, ordítod velünk – és enni kell – fel a függönnyel! csinálhattok bármit, nincs más választás, vagy hinni, vagy tagadni, vagy kételkedni – mindig legyen

3 fényűző bátorság (francia)

egy hátsó gondolatunk, s ennek a világánál ítéljük mindenről, miközben úgy beszélünk, mint a nép – nyugodtan rohanunk a szakadékba is, ha sikerült valamivel eltakarnunk a szemünk elől – tagadni, hinni és okosan kételkedni olyan az embernek, mint lónak a futás.

Jól van hát, szívecském, értjük mi egymást, és a kelleténél jobban nem utálkozunk, fekete szőrös mancsát, mint drága báty, a Lovag vállára tette – ne! nyúlj! hozzám! – sikoltva; a fuharos egykedvűen bölintott: Unatkozom. Kérem a köpenyem.

Lovag magában főhajtás – nyomorúságainkban egyetlen dolog nyújt vigasztalást, a szórakozás, és mégis, ez a mi legnagyobb nyomorúságunk. Mert főleg ez akadályoz meg bennünket abban, hogy magunkkal foglalkozzunk, és sodor észrevétlenül veszünkbe. Nélküle unalomban élnénk, de ez az unalom arra ösztönözné bennünket, hogy valami biztosabb, tartalmasabb módját keressük elűzésének. A szórakozás azonban elmulattat, és észrevétlenül vezet a halálba. Nem tudtak gyógyírt lelteni a halálra, a nyomorúságra, a tudatlanságra. Hogy mégis boldogan élhessenek, azt eszelték ki, hogy nem gondolnak rá.

Povedálj csak, kacska kibic, de jegyezd meg, az embert s a haladást bántani nem hagyom – az ember buja vágyaiban is nagy, mert képes volt rendet teremteni bennük, és a szeretet képére átfőrnálni őket – Marjonka! – fuharosszó!

f) Színeváltozások

(1) Hogyan, milyen alakban mutatkozik meg a fuharos az olvasott rész elején, mi történik ennek hatására Zsófi és a Lovag kezdődő kapcsolatával?

(2) Mi derül ki ebben a részben a fuharosok foglalkozásáról?

Mi a neve Madách *Az ember tragédiája* című drámai költeményében Ádám útitársának, mi a név magyar fordítása?

(3) Hogyan kínálja lányát ebben a részben az anya, akinek Marjonka a neve (a Mária szlávós becéző alakja)?

Miért alkot ezzel éles kontrasztot, hogy a fuharos „mulier amicta sole” (napba öltözött asszony) megszólítással szólítja? Milyen két alakja, szerepe lesz így az anyának?

(4) Hogyan viselkedik és hogyan elmélkedik ebben a részletben a Bolondka, s hogyan definiálja szerepét a fuharos?

A kutyák elhallgattak. Mit csináltatok, gazok? Mit, mit. Mit is? Tették, mintha homályban volnának, fiatal legények, fuharosok, mit is... mit is... incselkedve felmutattak egy szalonnabőrket, megétettük őket, kék, a szalonnabőrke kék. Gyilkosok!, üvöltött anyánk, ocsmány – nosza, nosza, fészkelődtek a fuharosok, anyánk arca vörös folt, homloka kifordulva, szeme párás, ő is sokat ivott, a férfiak nyugtalanul szedelődöztek, nyugi, Marjonka – nevettem én is, átnyalábolták tünde nénéimet meg

anyánkat, hujjogások, rikoztások közepette, mint nagy liszteszsákokkal futottak velük, csapódtak az ajtók – tömb repedt, szállt – erre várt mind, színes lárma, erre, roppant kravall.

Én is. Túl gyorsan történnek a dolgok. Úr, valóban – ó, ó, kishúgom, gúnyolt a Lovag, ültünk ott egyedül, miként a gyerekek, kiket magukra hagynak: mindig. Fáj? – Kérdeztem őt, és kezemet porcgyanús térdére tettem. A Lovag elpirult, engem is forróság öntött el, határtalanul kicsinné lettem, készséggé, simulékonnyá, akárcsak egy kisdéd – a Lovag összetört, koravén, keserű arca, amely mégsem tudta elfödni a tisztaságot – a szépség, amely itt ragyog annak, aki fölismeri – szédültem, szédültek a combjaim és szédült minden izmom, emelkedtem magamban: én vagyok a lehetőség! – de azután zsugorodni kezdtem, rossz, émelyítő, bizonytalan érzés volt – csontomig, tovább – Hátához értünk, jajj, sikoltottam, és erősen markoltam a térdét, túl, onnét is, át, beljebb, mély, mély – Szeretlek.

Adja meg nekem Istenem, hogy mindig meghalljam és másokkal, szinte boldog részegséggel, megéreztessem a dolgok végtelen zenéjét. Csak szerelem képes mozgatni a létezőket. Csönd, fény, fehér, sík, lomb, szél: ez vagyunk. – – – – És váratlanul a félelem – Irtózás és remegés. Meneküljünk!, kiáltottam.

Menekülni? Menekülni hová? És főként, *ki elől?* Ugyan, Zsófi... Elviselhetetlen gyöngeség, rázni kezdtem, csinálj valamit, nyavalyás, sikoltoztam – Csitított, hogyne, hát hogyne, elmenekülünk, itt-hagyunk csapot-papot, vagy bevesszük magunkat az erdőkbe, az erdeinkbe, azt beszélük, majorbéli suhancok már bevették magukat, fölszerelkezünk fustéllyal, husángokkal, nyilakkal és kövekkel, árkot ásunk, viszünk kenyeret és szalonnát, és... és, a Lovag elhallgatott. – Bocsáss meg.

Gyáva vagyok. – Győzést ki említ? Minden kitartás. – Korán be voltam avatva abba a gondolatba, hogy a győzelem a végtelenség értelmében győzelem, a végesség értelmében: szenvedés. Kergekór. Nem a problémák megoldása a nehéz, hanem az, hogy miként vessük fel őket. – Ami igazabb, az napvilágra jut, és ami jobb, az fog bekövetkezni.

Így gondolom, Lovag, iszonyodva érzem, szívemben megfér a szerelem és a gyűlölet. Lovag! Szeretlek. Gyűlöllek. – Veled az igazság, hercegnő, nem a „fáradtaké”, nem is az élvezőké a jövő, hanem a fáradságos küzdelemmel tisztuló, folyton följjebbjutó bátraké, akik számára a jövő a fontos.

Néma, néma – Ha valakinek barátja lett volna az angol király, a lengyel király és a svéd királynő, hitte volna-e, hogy jön még olyan idő, amikor nem lel nyugalomra és menedékre e világon? – Néma – Tudod, az igazság azt követeli, hogy az igazságost kövessük, a szükség meg azt, hogy a legerősebbet. A jog erő nélkül tehetetlen; az erő igazságosság nélkül zsarnoki. Az erőtlen jogrenddel szembe szállnak, mert mindig akadnak gonoszak; a jogtalan erőszakot váddal illetik. Össze kell tehát kapcsolni az igazságosságot az erővel, ezért az igazságot kell erőssé, vagy az erőset igazságossá tennünk. Az igazságosság vitatható, az erő azonban nagyon jól felismerhető és vitathatatlan. Így aztán nem volt rá mód erőt adni az igazságosságnak, mert az erő szembeszállt vele, kijelentvén, hogy ő az igazságos. Mivel nem tudták elérni, hogy ami igazságos, egyúttal erős is legyen, úgy intézték az emberek, hogy az legyen igazságos, ami erős.

Melyik szedett hát rá bennünket? Érzékeink vagy neveltetésünk?

Az ember természettől fogva hiszékeny és hitetlen, félénk és vakmerő. Az ember jellemzése: függés, függetlenségvágy, igény. Az ember állapota: állhatatlanság, unalom, nyugtalanság. – E végtelen térségek örök hallgatása rettegéssel tölt el... Csak egyféle magányosság van... Édesem, édesem.

Félek.

g) Fordulat

(1) A részlet elején újabb fordulat áll be Zsófi (sőt édesanyja) magatartásában, érzelmeiben. Mi okozza ezt a fordulatot? Mi következik a fordulatból?

- (2) Mit lát meg Zsófi a Lovagban? Vajon mi történik a Lovag és Zsófi között?
- (3) Milyen terv születik meg Zsófi a fordulat következtében, mi lesz a terv sorsa és miért?
- (4) A következő kérdőmondat előre- és visszautalóan is értelmezhető: „Melyik szedett hát rá bennünket?”
Melyik esetben mire vonatkozik?
- (5) Mennyiben emlékeztet a Lovag viselkedése Hamlet hercegére?

Mintha nővéreink kiáltása – a csillagok merő kő – rohantam, felrántottam az első folyosói ajtót – ágyak összetolva, széles, dúlt terep, testek furcsán kiforgott tagokkal – én Istenem, micsoda ez? – arcom jeges – mi van? – talán nem ti hívtatok? talán nem a ti forró hangotok csuklott messzi? – takarodj!, kiáltották nővéreim, és édesanyánk a falnak szorítva, a fuharos lenvászon inge térdéig lógál, int, szaporán, Zsófi, menj ki.

Rivall a fuharos, dehogyis se menjen ki! – hogyan mozog itt mindenki? mi ez a ritmus, görcs és rángás? – hogyan beszélnek itt? – hogyan veszik itt a levegőt? – micsoda? micsoda? – anyánk, tárgy, padlóra hullt, ahogy a fuharos ellépett mellőle, rémült hátrálás, nénjéim arca párnájukba temetve bíboran, a fuharos belegabalyodott a gatyájába, ércesen káromkodva előreesett – ránt magával, tárgy, engemet is – lesodor – Bolondka! segíts!

Lábam hasztalan össze – ahogy kalapáccsal vernek bele egy marék zsírba, úgy olvadtam szét – fáj, baromian fáj a fuharos – nehéz hagymaszag belém – mintha szétszakadnék, mintha a belem leszakadnának, mintha a szívem leszakadna a bordáimról, mintha a bordáim felhasadnának – combom csúszós melegség – vékony combjaim egyre vékonyodnak, Istenem, milyen ragyogásról volt szó, csak, csak fekete vér.

A Lovag őrjöngve rárontott a fuharosra, az hátracsapott, félresöpörte, medve ahogy az ebeket, csiba, te, verd csak a hátamat, vered az éket, verd csak, ravasz Bolondka. A Lovag feltápáskodott, áll, fejem hátravetve, látjuk egymást, nem bírok semmit földézni – Sír, sikoltva sír, nem tudok! nem tudok! Csinálni! Nem! A zsebéből előkapja hamar a kékes szalonnabőr, rágja, rágja, mint egy állatka – eszeveszett vágta körbe-körbe – Szája körül hab – Elhullt.

El vagyok takarva; egyszer még hallottam anyánkat jajveszékélni, ne sápiíts, Marjonka, no, a fuharos hangja kellemesen mély s nyugodt, ugyan hát csak jobb így... a családban... no... hozz húst!, Marjonka, húst, húst hozz!

Magam talán középre állok. Talán este van. Talán alkonyat. Egy bizonyos: későre jár. Egyedül vagyok. Lüktetek. Kint a sötétben fenyegető villámlással lángok lobognak; ég a pajta. A tanúk nélkül dolgozó pokol. Holtan dermednek reményeink, a csillagok. Az ablakok kiverve, az üres keretek ideoda lengenek, fekete pernyét ver be a szél. A sparthertban azért ég a tűz. A konyhaasztal felborult, csirkecsontok szanaszéjjel. Nincs kutya a csonthoz. Combom a plédhez ragadt, belülről fázom, nyílt seb vagyok, bűdös vagyok, csatornaszagú, szét vagyok, vigy el, Uram, olyan magányba is, ahová magamtól sose merészkedtem volna.

Jól van. Fölkecmergek, rossz, fazékba vizet teszek melegedni. Az ágy alól kirángatom a lavórt, csikorog a padlódeszkán. Körömmel kaparom a zománcot hosszasan... Homokkal sikálom, homokkal sikálom.

Kocsi kanyarodik, ők, kavargva, nevetgélve tódulnak be. Enyhe hányhatnékom van, mi lesz velünk? Egymás szavába vágznak, az állatok! felgyújtották a pajtát! Üsse kő, nevet édesanyám, úgyis üres

volt. Kicsit még részegek vagy nagyon fáradtak. Arcuk poros, mint a lapulevelek. Drágáim, mondom félhangosan.

Csivitelnek, nevetgélnek, mint a gépek. Én szereztem sót, kiált anyánk. Ó, bohóckodnak jó néném, miként hát furfangos asszony, talpraesettségenek mi az ára, valami élvezeg extra? Nem, nem, lelketlen perszónák, csak tudni hová! hogy mit, mikor, hová... egy kis kocsislegényt kellett helyre raknom... És helyére rakta, asszonyanyám?! Láthatjátok...

Azt hiszik, ezek, azt hiszik, ők a minden, hogy mindent lehet. Nem. Bizony!, így néném, úgy elmartam a tökét, beleződült ótvaros fuharos, két marokkal! bődülve csapott volna, mondtam, ez a legfrissebb párizsi módi... Nálam ez nem vált be, mert eleve jólesett neki. Talán heresérve volt szegénynek! Szegény, szegény. – Azt hiszem, édesanyáméknak jó életük lesz. Végül néném így szól: És nem élveztünk el! Nem! Bugrisok, azt hiszik, de nem, *nem élveztem el*, azt hiszik, mindent.

A tél növekszik. Egy magányos farkas jött le a faluba. Felém fordulnak, jól van hát, Zsófi, meg vagyunk elégedve veled, láttuk, helyén a szíved, s kezdetnek, főleg hogy vég, nevetnek, Bolondka megteszi, és kellemetlenkedő cselvetéseitől sem kell tartanunk többé.

Szerettem, mondom. Úgy tehát, kiáltják a sudár lányok, úgy, szeretted, így mondd, szereti, hitetlenkedve néznek egymásra, egy fuharos bolondját szereti... Te örült! hát nem láttad, kik ezek?! Nem láttad, mit csinálnak! Ilyenekkel adod össze magad?! Cafka, rongy áruló, fenyegetőn közelednek, tört rántanak, pusztulj, Zsófi, meg kell halnod, az árulónak halnia kell. Kezdeném fohászom, néném visszasedültek vihogva ágyaikra, a foltos sárga pillangóplédre, birkózva hempergőznek, zihálnak, foguk villan. Te!

Édesanyám meleg vizet hozott meg egy bögre tejet. Terítsetek. Ágyazzatok. Rakjátok meg a kályhát. Eresszétek szabadon a kutyákat.

Nincs. Ülök a lavórban. Kapargatom, ahogy előbb a zománcot, a vérdarabokat. Az én vérem ez. Az öblítés nem fáj. Túl vagyunk rajta megint, lihegik mámorosan néném. Túl, túl, drágáim, mondja édesanyánk, nehéz, öreg kezével fejemet simogatja, túl, és van só, krumpli és petrezselyem. Elkezdenk szívből nevetni.

A regényben szó szerinti vagy torzított formában *Teilhard de Chardin*-, *Søren Kierkegaard*-, *Blaise Pascal*-, *Pilinszky János*-, *Rainer Maria Rilke*-, *Szűcs Géza*-idézetek vannak.

h) Az orgia és ami utána következik

(1) Mi mindentől válnak egyértelműen ellenszenvessé az elbeszélés befejezésében, sőt már előző részében a kezdetben nem feltétlenül taszító fuharosok?

Mi az, ami nem egyszerűen az „üzletmenet” része?

(2) Hogyan teljesül be Bolondka sorsa, mi lesz a szerepe Zsófi szüzességének elvesztésében, s mi történik vele utána?

Hogyan utal vissza a nemi erőszakban betöltött szerepe arra a korábbi szövegrészre, ahol a fuharos körvonalazza a Lovag szerepét?

Melyik szó utal vissza az erőszaktételben a szöveg első két részének (főképp a második rész utolsó mondatainak) fénymetaforáira?

(3) A „regényt” átszövő fény- és tűzmetaforák milyen torzított, pervertált formában vannak jelen a mű befejezésében?

Milyen képi motívum áll a fény, ragyogás ellentétéként a testi egyesülés rajzában?

- (4) A nővérek melyik mondata jelzi azt, hogy a kiszolgáltatottság talán mégsem teljes? Mi az, amit a fuharosok sem uralnak?
Milyen politikai mellékjelentés tulajdonítható esetleg ennek az elsődlegesen szexuális jelentésű megállapításnak?
- (5) Milyen stílusosan elütő, esetleg logikailag illesztetlen mondatok érzékeltetik a szövegben, hogy – itt is – jelöletlen idézetek sora található benne?
- (6) Mely szavak jelzik, hogy ami történt, az nem egyszeri történés (illetve csak Zsófi szempontjából az), hanem mitikus újramegtörténés?
- (7) Tragikusnak érzitek-e a regény befejezését? Indokoljátok válaszotokat!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) (1) Az indításból egyértelmű, hogy az elbeszélő örömtelen s alighanem régóta várta a fuharosok érkezését. A nővérek rettenetes arca és az elbeszélő erre reagáló értetlen kérdése jelzi, hogy a nővérek máshogy viszonyulnak a fuharosok érkezéséhez, valamit tudnak, amit az elbeszélő nem tud.
- (2) Az elbeszélő a nővérek húga vagy öccse lehet. Beszédmódja inkább húgra enged következtetni.
- (3) A fuharosok szétverik a hajnalt, fényt és hangot hoznak a negatívan jellemzett (szakadt, szürke, nyítt) korábbi állapotba, a „törékeny és üres” csendbe.
- b) (1) Spaletták mögött, feltehetően vidéki – pusztaközépen álló – udvarházban, amelyet kutyák őriznek. Téli reggel van, csatakos virradat. A vasalt pántú kerekas faszekerek, a fagyott sár, a zord magtárak, a kocsisok 19. századi vagy még korábbi tájra engednek következtetni.
- (2) A fuharosok a zárt, kutyákkal és spalettákkal őrzött udvarházhoz nagy, nyitott térségről látszanak érkezni. A fuharosok erősek, férfiasak („Combjuk daliás, a nadrág csak szűk lehet”), vonzóak; testük „tárgy”, azaz talán szilárd és biztos, megkérdőjelezhetetlen állagú. Ugyanakkor nem „barátságatlanok” az elbeszélő szerint. A „nyikhaj kocsisokkal” való szembeállítás felnöveli, mitizálja a fuharosokat. A „mint a hegyek” is mitizál, de a kutyák láncainak „örök” jelzője is többet sejtet mindennapos történelmének.
- (3) „Éket ver belém a fény.” Ez a mondat is előkészíti a fuharosok behatolásának szexuális jelentésszintjét. A mondat a legelső bekezdés nyitóképét is metaforikus-szexuális jelentéssel kezdi feltölteni, különösen miután az éppen elemzett részben többször említődnek a testek, a combok.
- (4) Az elbeszélő reneteg értetlenkedő és szemrehányó kérdést intéz nővéreihez, akik szerint nem az elvárt módon viszonyulnak a fuharosok érkezéséhez. Például a csendet akarják őrizni, az időt állítanak meg, amikor arra szólítják föl húgukat, hogy szorítsa combjai közé, csavarja szoknyájába az ébresztőórát.
- (5) Egyéni válaszok.
- c) (1) A csontos, inas, izmos szűzlány irigyli szép, forró, puha és pihés hasú nővéreit. Hisz úgy gondolja: „[n]énéim szépek, akit szeretek, szép”.
- (2) A nővérek alighanem prostituáltak. Reggeli kikészítésük és testük esti állapota erre utal.
- (3) Egyéni válaszok. Talán Zsófi, a kislány csak a kiteljesedett-beteljesedett nőiséget látja, s annak megalázó, meggyalázott oldaláról nem akar tudomást venni. Nem tesz különbsé-

get a pusztán testi és a testi-lelki kapcsolat között: a férfihiányban összemosisodik előtte a kettő. A hiányból fakadó vágy csak a hiányt látja rossznak, a megvalósulás változatai között nem tesz különbséget.

- d) (1) A leírásokból és önjellemzésből az anyát kövérnek, festettnek, elhasználtak, szétesőnek látjuk az anya szerint „ruganyos” Zsófihoz képest. A különbség az eltérő nézőpontból fakad: Zsófi számára a zártság, a szüzesség, a keménység olyan negatívum, amihez képest minden állapot szebb és nőiesebb. (Egyébként ebben a leírásban emlékeztet az anya először bordélyházi madame-ra.)
- (2) „én mindenütt izmot érzek magamban, mintha rágós hús volnék – izmot, csontot – határt, mindenhol határt, határt, határt” – mondja Zsófi. A határ a szüzesség, a gyermekkor és a felnőttkor határa. Bár ugyanebben a szövegrészben a grófnő országhatárokat és időhatárokat is emleget. Nyitottság és zártság a „regény” térszerkezetének és (az idézetek révén) poétikai szerkezetének is kulcskérdése. Ottlik Géza *Iskola a határon* című regénye óhatatlanul felmerül a *Fuharosok* olvasása közben.
- (3) A felszólítások: „vegyél friss bugyit!”, illetve „Mosdj, mondotta, a többi megy magától, és nevelésem számára befejeződött.” Eszerint az anya tudatosan készítette föl lányát a fuharosok látogatására, a szüzesség elvesztésére, a „munkába állásra”. Az anya itt a nővérekkel ellentétben nem óvja, bírálja, csitítja, illetve visszafogja lányát, hanem mintegy „felszolgálja”.
- (4) Megtudjuk, hogy nővé, eladó lánnyá (prostituálttá?) nevelődésében a grófnő játszott meghatározó szerepet. Itt visszatekintő elbeszéléssel találkozunk, afféle filmes flashbackkel, amelyben gyermek- és lánykori kirándulások, járási-farrázási gyakorlatok villannak föl. Kérdés, hogy amikor Zsófi riszálni tanul, tudja-e, mire készítik föl. Egyszerűen a női szerepre, a nagy Ő-vel való találkozásra vagy a prostitúcióra. Itt mintha Zsófi kevesebbet értene, mint amit elmond.
- (5) Zsófi itt szemrehányást tesz nővéreinek fanyalgásuk miatt. Szavai szerint álma beteljesülését, a férfi megjelenését, asszonyisága kiteljesülését várja a fuharosoktól: „azok toppantak be, kikerült annyi színes szó esett és álom”. A szöveg nem dönti el egyértelműen, hogy Zsófikának tudatlanságból fakadó illúziói vannak vagy bármiféle női beteljesülést jobbnak tart, mint a hiányt, az ürességet.
- (6) Először (a „Mutasd magad” kezdetű bekezdés végén) a nővérek beszélnek – Pascalt idézve – az unalomról és a szórakozásról. Később, a szövegrész utolsó bekezdésében Zsófi medítál arról, hogy minden létezőnél félelmetesebb az, ami nincs.
- (7) A mondatot az anya magatartásának, gondolkodásmódjának értékelésére mondják a nővérek – elítélőleg. Ebből a Zsófinak mondott mondatból és a nincsről mint legrosszabbról szóló meditációból arra is következtethetünk, hogy talán Zsófi sem olyan naiv és illúziókban élő, mint egyes értelmezők gondolják.
- e) (1) Kiforgatja, szétszedi Zsófi szavait, s figyelmezteti, hogy az áldozati bárány szerepe vár rá, hogy a lánynak nagyon is oka van a félelemre.
- (2) A Lovag/Bolondka a fuharosok lábánál zsákban kucorgó szolgál, akit mint fölösleges macskakölyköt idővel tulajdonosai vízbe fognak fojtani. Tehát az illúziótlan áldozat figyelmezteti a szerinte magát illúziókba ringató, „fellobogózott” áldozatot, Zsófikát eljövendő sorsára.
- (3) A Lovag apró és csúnya, térdéből hiányzik a csont. (Ez alighanem az impotencia jelképe.) Ugyanakkor magas, ráncos homloka van. Marjonka, az anya szerint a Bolondka baja a hitetlenség. Zsófi szerint alávetett helyzete és testi elgyalázottsága az oka – indokolatlanul – keserű és vádló szavainak, világ iránti bizalmatlanságának.

- (4) Zsófi a Lovag megjelenésének következtében felfedezi, hogy benne feleslegben van az erő, s hogy adni lenne képes. Úgy érzi, hogy túlsordulásából részesülhetne a Lovag, aki-ről azt feltételezi, hogy rászorul, vele egészülhet ki. Kis kezét, barátságát ajánlja föl, s ez fordulat az eddig csak befogadásra készülő Zsófi-ban. A Lovagot sem hagyja hidegen az ajánlat, kilép rezignációjából: azt kéri Zsófitól, hogy nyilatkoztassa ki, „mi a valódi szeretet”. Baráti-szerelmi (?) kézfogásukat csak az anya közbelépése hiúsítja meg.
- (5) A Lovag – kékcsíkos – matróztrikót, „foltos tornacipőt” és „szürkés-kék vászonnadrágot”, azaz farmert visel! Az eddigi 18–19. századi tárgyi elemekkel ellentétben tehát a 20. század második felére, hetvenes éveire jellemző diák- vagy független értelmiségi ruházatot.
- (6) A Bolondka az udvari bolondokra emlékeztet, s a Lovag kétségkívül a fuharosoknak az udvari bolondja. Az udvari bolond Shakespeare műveiben is független szellemiségű, a hatalomnak odamondogató figura. A Lovag talán Don Quijotét idézi, a spanyol regényhős valóságidegenségét. Másfelől lehet(ne) Zsófi-ka lovagja is – talán. A buta-okos lovag okosan érvel, de buta, hisz ügyefogyott, szerencsétlen figura, aki az eszével nem tud mit kezdeni.
- f) (1) „A bivaly nyak és a vörös, daliás – Izmos fej, igen.” Emellett káromkodik, és sziluettje fényt áraszt. A fuharos végtelenül férfias és egyúttal ördögszerű. Fényében elenyészik a Lovag, elfeledkezik róla Zsófi-ka. Igaz, hogy a fuharos fényében Zsófi pedig a világ világosságának érzékeli magát, ami Krisztus-szimbólumként is értelmezhető, ráadásul ezután úgy azonosítja magát, ahogy az Ótestamentum Istene: „a világ világossága, csak én vagyok, aki van”. Az ördögi fuharos fényében a szimbólumok furcsa kavargásában, torzított egymásra vetítésében tehát a kijelölt áldozati bárány egy pillanatra Krisztussá válik. (?)
- (2) A fuharosokról itt kiderül, hogy tüzelőt („fát tessék, szemet tessék”) hozó fuvarosok. Madách drámájában az ördög neve Lucifer, azaz 'fényhozó'.
- (3) Marjonka friss eperként kínálja a fuharosnak a lányát. Ez a bordélyházi madame szerep furcsán ötvöződik a megszólításból feltáruló Mária-szereppel. A kontraszt: az anya egyfelől bordélyházi madame, egy kupleráj üzemeltetője, másfelől az apokalipszis, a Jelenések könyvének Szűz Máriája, Napba öltözött asszonya.
- (4) Bolondka először dicsőíti a fuharosok szépségét és erejét, és visszaesik saját csonkaságának önsajnáló hangsúlyozásába. Visszhangozza Zsófi-nak azt a korábban általa vitatott gondolatát, hogy az a félelmetes, a csúnya, ami nincs, ami hiányzik. Azaz hogy a fuharosok önállósága a szép, és az ő másra szorulása, kiegészülésre várása nem érdemel figyelmet. A kutyák halálüvöltését hallva egy pillanatra mintha ellenállásra biztatná az anyát, megdicséri bátorságát. Erre azonban a fuharos helyére teszi, alárendeltségébe kényszeríti vissza őt, megfogalmazza, hogy szerepe csupán a fuharosok – engedélyezett – belső bírálata, lelkiismeretének elevenen tartása, amit azonban csak addig játszhat, amíg azok engedik. Erre a Lovag visszavonul a rezignációba, az unalmat űző és a halált feledtető szórakozásról szóló – pascali – meditációba.
- g) (1–2) A kutyák meggyilkolása mind az anya, mind leánya érzelmeit a fuharosok ellen fordítja. Zsófi-ka felfedezi a Lovag szépségét és porcgyanús térdét megfogva szerelmet vall neki. A *határ* szó és a dolgok végtelen zenéjének pátosza, illetve a négy gondolatjel testi egyesülést sejtet. A porcgyanús térd emlegetése, a térdben való elmerülés képe, illetve a gondolatjeleket megelőző és követő szavak azonban inkább csak erős lelki, de beteljesületlen – bár Zsófi vágyait felforrósító – testi kapcsolatra utalnak. (Szilasi László irodalomtudós azonban például ezt is másképpen értelmezi. Vajon a diákok hogy gondolják?)

- (3) A menekülés (a leányszöktetés) terve születik meg, azonban a józan és gyáva Lovag ebben nem partner.
- (4) „Melyik szedett hát rá bennünket?” A nyilvánvalóbb válasz a mondatra a következő: „Érzékeink vagy neveltetésünk?” A kérdés azonban visszafelé is érvényes lehet: az igazság vagy az erő szedett-e rá bennünket?
- (5) A Lovag – Hamlethez hasonlóan – a cselekvés helyett az elmélkedést választja. Részben azért, mert neki sincs a helyzetnek megfelelő tevőleges válasza. Nem gondolja, hogy az igazság érvényesíthető, illetve érvényesítéséhez neki megfelelő eszközök állnának a rendelkezésére. Az emberlét lényegét a függésben, azaz a kiszolgáltatottságban látja.
- h) (1) Feleslegesen megölik a kutyákat, felgyújtják a pajtát. Másfelől a nőket is gyengédség nélkül, erőszakkal teszik magukévá.
- (2) Bolondka Zsófi segélykiáltására elkezd ütni a fuharost, de ezzel nem megakadályozza az erőszakot, hanem eszközévé válik annak: a fuharos hátát verve elősegíti annak erőszakos behatolását. Ebben az eszközszerepben beteljesül, amit a fuharos arról mond, hogy a Lovag szembenállása, bírálata része az ő tervüknek, az ő jó közérzetüket szolgálja. Az elkeseredett Bolondka öngyilkos lesz: eszik a kutyáknak készített, mérgezett kékes szalonnabőröből. Végül nem úgy hal meg, mint egy fölösleges macskakölk, hanem mint egy kutya.
- A korábbi fénymetaforákra a fuharosnak Zsófi megerősökölése közben elmondott „verd csak a hátamat, vered az éket, verd csak, ravasz Bolondka” felszólítása utal vissza, hiszen korábban az *ék* szó sokszor kapcsolódott össze a sötétségbe behatoló fény motívumával.
- (3) „Istenem, milyen *ragyogásról* volt szó, csak, csak *fekete vér*.” Ragyogás helyett a testi egyesülés eredménye a fekete vér. A csendet, szürkéséget felszámoló fény helyett a felgyújtott pajta fényét látjuk.
- (4) A nővérek azzal büszkélkednek, hogy nem élveztek el. Ez lehet valamiféle sztoikus belső szabadság leszállított jelölője, az elnyomóval való nem azonosulás, ha tetszik, a hagyományos magyar passzív rezisztencia egyfajta jelképe.
- (5) A legfeltűnőbb példa talán az „Eresszétek szabadon a kutyákat. Nincs.” Tudniillik a kutyákat a fuharosok megölték, de Pilinszky idézett verse erről persze nem tudhat, a *Brontë* című vers utolsó, a *Fuharosok*ban egészében, csak sorokra tördelés nélkül idézett szakasza így szól:
- Terítsetek.
Ágyazzatok.
Rakjátok meg a kályhát.
Eresszétek szabadon a kutyákat.
- Hasonlóan észrevehető talán a *Végkifejlet* című Pilinszky-háromsoros áttördelt idézése: „Magam talán középre állok. Talán este van. Talán alkonyat. Egy bizonyos: későre jár.” Ugyanis sem a középre állás gesztusa nem következik a *Fuharosok* eddigi szövegéből, sem az nem kérdéses, hogy az alkonyaton már túl vagyunk. A kimért, töredezett tónus sem jellemző az eddigi Zsófi-ra. A *Tanuk nélkül* című korai Pilinszky-vers helyesírási korrigált és önálló mondatként tagmondata viszont alighanem feltűnés nélkül illeszkedik az „ég a pajta” tagmondat után: „ég a pajta. A tanúk nélkül dolgozó pokol.”
- (6) „Túl vagyunk rajta *megint*, lihegik mámorosan néném. Túl, túl, drágáim, mondja édesanyánk.”
- (7) Egyéni válaszok lehetségesek. De a zárás bensőségessége, a szívből nevetés, illetve maga a mitikus ismétlődés is megkérdőjelezi a tragikus értékszerkezet egyértelműségét.

3. lépés: 5. feladat

T/5.

68. oldal

25 PERC

10 perc csoportmunka, 3x5 perc közzététel

Tanári instrukciók

- A szakaszos olvasás után az A), a B) és a C) szakértői csoportok tagjai üljenek össze négy-hatfős csoportokba (létszámtól függően több azonos jelű csoport is alakulhat), és oldják meg a nekik kínált feladatsorokat, majd tartsanak körülbelül ötperces beszámolót.
- Mivel a feladatok nem egyforma hosszúak, a C) feladat keretes bevezetőjét és esetleg a) feladatát a másik két csoport tagjai is olvassák el!

Kiemelt készségek, képességek: idő- és téviszonyok azonosítása és értelmezése, motívumértelmezés, az idézéstechnika és az idézetek szerepének értelmezése

Célcsoport – differenciálás: az előzőleg választott szempont szerint

Munkaformák: csoportmunka, frontális közzététel és megbeszélés

Módszerek, eljárások: mozaik, tanári kalauz, kettéosztott napló

5. Az előzőleg választott szempontok szerint alkossatok csoportokat, és oldjátok meg a feladatokat!

A) Tér és idő

- Hol játszódik a jelen idejű történet?
- A grófnő tapasztalatainak emlegetése kapcsán milyen tágabb környezet sejtik fel?
- A konkrét helyszínek próbáljatok meg allegorikus-jelképes jelentést is adni!
- Mikor és mennyi idő alatt játszódik le a történet?
Mi az, ami az idő zártságát, linearitását megkérdőjelezi a műben?
Milyen tárgyi elemek teszik időben tágassá, illetve elhelyezhetetlenné a történetet? (Figyeljetek a ruházatra és a fényforrásokra például!)

B) Fény és sötétség

- Mit jelent a szöveg elején Zsófi számára a sötétség, a szürkesség, s mit a spalettákon át beáradó fény?
- Hogyan kapcsolódik munkakörileg és hogyan szimbolikus értelemben a fuharosokhoz a fény?
- Az anyához hogyan kapcsolódik a napfény motívuma?
Milyen jelentést tulajdoníthatunk ennek a fuharosok által használt megszólításnak?

- d) Hogyan kapcsolódik Zsófi alakjához a fény?
Miért ambivalens ez a kapcsolat?
Mit vár, amikor fényt vár?
Mikor és minek hatására válik maga is fénné, világossággá?
- e) Milyen összefüggésben emlegetik a fuharosok – franciául – a fény és a Lovag közötti kapcsolatot?
Mennyire vehető komolyan ez a kiszólás?
- f) Hogyan torzul el, hogyan pervertálódik a regény végére a fény motívuma?
Mi mindennek fénye, tüze ez a regényvégi fény és tűz?

C) Az idézetek szerepe

ESTERHÁZY ÉS A POSZTMODERN

Esterházy írásmódjának egyik legalapvetőbb sajátossága az idézetek, többnyire jelöletlen vendég-szövegek alkalmazása. Többek között e miatt a köztudott és mutatott szövegköziség miatt szokták írásmódját a posztmodern irodalommal kapcsolatba hozni. Más kérdés, hogy a posztmodernnel szintén összefüggésbe hozott centrumnélküliség, értékviszonylagosság, a jelentés rögzíthetlensége, a stílusok és műfajok, magas és alacsony irodalom keveredése, a műalkotás zártságának feladása, a textus megnyitása a végtelen jelentésadás folyamatának, illetve az erős önreflexivitás Esterházy különböző műveiben különböző mértékben van jelen.

A *Fuharosok* az életmű egyik legzártabbnak tűnő darabja, az önreflexivitás szinte egyáltalán nem érvényesül benne, stílusa is egységesebbnek hat, mint sok más Esterházy-szövegé. Ugyanakkor az idézetek itt is jelentős szerepet játszanak, és a történet és a jelentés zártsága sem minden értelmező szerint jellemző a műre. Maga a REGÉNY műfajmegjelölés egy 45 vagy 11 oldalas szövegben természetesen a hagyományos műfajmeghatározások posztmodern provokációjaként hat.

Az 1950-ben született író a vendégszövegek alkalmazása mellett több művében is kimozdítja a hagyományos, lineáris olvasásmódot a rendes kerékvágásból: a *Termelési regény* című kettős könyvében például a rövidebb első és a jegyzeteket tartalmazó, jóval hosszabb második rész között oda-vissza kell, illetve lehet lapozni, *A szív segédigéi* című műve olvasásakor pedig a laptükör felső és alsó részében folyó szöveg között az olvasó teremthet kapcsolatokat.

A kritika a korai pályaszakasz főműveként az említett *Termelési regényt*, a második pályaszakasz összegzéseként a *Fuharosokat* és *A szív segédigéit* is tartalmazó *Bevezetés a szépirodalomba* című könyvet (1986), míg az azóta született munkák közül a 2000-ben megjelent újabb kettősregényt, a *Harmonia Caelestist* tartja számon.

- a) Olvasd el Marianna D. Birnbaum *Esterházy-kalauzán*ak alábbi részletét!
Húzd alá a számodra érdekes, elgondolkodtató részeket, és fűzz hozzájuk reflexiót, megjegyzést a kettéosztott napló jobb oszlopában!
Beszéljétek meg reflexióitokat a csoportban!

MDB: Fontos-e, érdekes-e egyáltalán, hogy a kritikus vagy az olvasó azonosítsa a vendégszövegeket az írásaiban? A visszatérő vendégszövegek leginkább a *Bevezetésben* tűnnek fel. Akarja, hogy felismerjék őket? Fontos ez a teljes szöveg számára?

EP: Kapásból azt mondanám, hogy nem. Más kérdés az, hogy aki semmit nem tud azonosítani, az nyilván olyan koordináták közt mozog, vagy olyan referenciákkal bír, hogy az egész intenciójáról is lemarad. Gondolom, hogy aki jól tudja olvasni a könyveimet, az *per def.* néhány dolgot azonosítani fog. [...] Nekem a hatás az érdekes. Az, hogy a szöveg testében egy idegen test van. Most egyfelől igaz, hogy ezek hasonulnak a szöveghez...

MDB: Vagyis belesimulnak a szövegbe...

EP: Egyfelől. Másfelől azonban mégiscsak idegen marad. Következésképpen *valami billegés támad a szövegben*. No most ez a billegés vagy remegés nagyon fontos. Ezt hozza az idézet; egy idézet hiába simul bele egy szövegbe, mert ha simul, ha nem simul, nem simul. Az abban meglévő irányok, melyek ugyan kiszabadítva a környezetből csak úgy-ahogy működnek – azok az irányok azért nem egészen ugyanazok, mint a szövegben meglévő irányok. Tehát valami feszültség támad. Az, aki soha semmit nem vesz észre, az ebből a remegésből sem vesz észre semmit – ami nekem fontos volna, vagy ami nekem egyedül fontos ebben az egészben.

MDB: Aki a remegésből nem vesz észre semmit, vagy aki nem ismert fel semmilyen szöveget, az úgyis leteszi Magát a második oldalnál.

EP: Hát ebben lehet reménykedni...

MDB: Viszont az olvasó számára, aki észreveszi ezt a remegést a szövegben, a szöveg hirtelen megváltozik. Előre és visszafelé még egyszer funkcionál, mert *a vendégszöveg, akár a hold, udvart teremt maga körül, és rásugároz a Maga szövegére*.

EP: Itt persze az is van, hogyha felismeri, hogy kicsoda, hogy ki kicsoda, akkor annak a sugárzása is működni kezd, akié a szöveg. Ez nem biztos, hogy megfelel az intenciómnak, mert én valóban szövegből kiragadva használok, tehát a legotrombábban vagy a legordenáréban, gyakorlatiasan... Emlékszem, hogy Camus-nál van egy éjszaka – és nem érdekel engem akkor egzisztencializmus, se előre, se hátra, se barátság... nekem az a szél seperzte, szél csiszolta égbolt kell, és... akkor van is aztán ez az égbolt...

MDB: Hát van is többször, és így derül ki, hogy ugyanaz a vendégszöveg más és más szövegbe beágyazva mást jelent, mást evokál.

EP: Aki azt tudja, hogy ez Camus, vagy előbb-utóbb megtalálja, az akkor... hogy úgy mondjam, kollaborál. Azt nem tudom olykor, hogy az nekem jó-e vagy sem... mert van, hogy túlkollaborál. A *Fuharok*ban a „vérző ebek a párnán” szerepel. Akiben nagyon él Pilinszky, az itt nagyon *megbotlik*.

MDB: Persze hogy nagyobbakat botlik, mint egy idegen olvasó, aki fordításban olvassa, és nem ismeri Pilinszkyt.

EP: ...Részint mint egy idegen olvasó, részint annál is nagyobbat botlik, mint én szeretném. Azaz nemigen tudom, hogy mit szeretnék. Tulajdonképpen népdalként használom én ezeket. Ha nem így volna, tehát ha számítanék Pilinszky külön kisugárzására, akkor nem fordulhatna elő, hogy olyan iszonyatosan rossz és bűnös írókat is citálok, mint akiket citálok.

b) A regény vége után a következő megjegyzést olvashatjuk:

„A regényben szó szerinti vagy torzított formában *Teilhard de Chardin*-, *Søren Kierkegaard*-, *Blaise Pascal*-, *Pilinszky János*-, *Rainer Maria Rilke*-, *Szőcs Géza*-idézetek vannak.”

Az első három szerző bölcsele, mégpedig erősen vallásos-keresztény szemléletű bölcsele, igaz, inkább a kereső-újító-botránykeltő, mintsem a tanítást megmerevítő teológusok-filozófusok fajtájából. A második három szerző költő, közülük Pilinszkyról szintén köztudott, hogy gondolkodásmódjára meghatározó módon hatott a holokauszt élményén kívül a keresztény gondolkodásmód.

- Ha tudjuk, hogy az első három szerző szentenciózus fogalmazásmódú bölcsele, tippeljenek, hogy mely szövegek származhatnak tőlük, s mit adnak hozzá az alakok jellemzéséhez!

c) A regény tele van Pilinszky-idézetekkel. Közülük néhány:

„a lámpa nem lámpa; hogy az asztal nem asztal, hogy a gyerek nem gyerek” – átirat a *Költemény* című versből.

„Féregnek lenni mit jelent?” – idézet a *Meghatározás* című versből. Ezekkel az idézetekkel lép be a mű világába a Lovag. (Később az ő szellemi arcát Pascalnak az unalomról és a függésről szóló szentenciái, illetve egy részben torzított Rilke-idézet segít kirajzolni: „Győzést ki említ? Minden kitartás”.)

„Unatkozom. Kérem a köpenyem.” – idézet a *Sztavrogin elköszön* című versből, itt a fuharos mondja.

A mű befejező részében felszaporodnak a Pilinszky-idézetek:

„Terítsetek. Ágyazzatok. Rakjátok meg a kályhát. Eresszétek szabadon a kuttyákat.” – a *Brontë* című vers utolsó négy sora egy sorba tördelve.

„Magam talán középre állok. Talán este van. Talán alkonyat. Egy bizonyos: későre jár.” – a *Végki-fejlet* című Pilinszky-háromsoros áttördelt idézése.

„A tanúk nélkül dolgozó pokol.” – A *Tanúk nélkül* című, korai Pilinszky-vers helyesírásiilag korrigált és önálló mondattá tett tagmondata.

- Milyen hatása van a Pilinszky-idézeteknek?
Hogyan helyezi át térben és időben az egyszeri történetet az idézetek e sorozata?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

- Egy pusztaság közepén álló falusi udvarházban, tanyán.
- Pozsony, Szabadka és Pest emlegetése a Trianon előtti Magyarországot idézi. Ugyanakkor a grófnő megjegyzése ezt a tágító szűkítést is kétségbe vonja.

- c) Az újból és újból lerohant, megszállott, de megszállásait, feldúlásait túlélő hely lehet akár Magyarország is vagy más kelet-közép-európai kisország. „Szűz Mária országa”, ahol Marjonka, a madame az ország hagyományos védőszentje. Másfelől ha amit látunk, az a „tanúk nélkül dolgozó pokol”, akkor a történet helyszíne – merészen fogalmazva – a földi pokol, az apokalipszis nem eljövendő, hanem örök és ittlévő jelene. A Pilinszky-idézetek egyik szerepe, hogy a „valós” helyszínt a pokol és a jelen idejű, éppen történő apokalipszis mellékjelenítésével ruházzák föl.
- d) A történet télen hajnaltól késő estig zajlik, de az ismétlődő megtörténésre való utalások („megint”, a nővérek vélhetően hasonló története) jelzik, hogy nem pusztán lineáris, hanem mitikus időről-időtleniségről van szó. A régimódi kocsi és a Lovag tornacipője és farmerje más-más korokra vall. A petróleumlámpa és a reflektor emlegetése abban a jelenetben, amelyben a fuharos fényzőnben áll, szintén elbizonytalanítja az időt.

B)

- a) Az unalom, a terméketlen gyermekkor, a szürkeség végét. A nőiség beteljesülését, testi és lelki szerelmet, az álmok megvalósulását. Megnyílást a világra, a világ termékenyítő beeresztését.
- b) A fuharosok szent és tűzifát, azaz tüzet és fényt szállítanak. Fényhozók a szó közvetlen és ördögi-luciferi jelentésében egyaránt.
- c) A fuharos kétszer is „mulier amicta sole”-nek szólítja, egyszer megadja a Máriának kijáró attribútum magyar fordítását, a „Napba öltözött asszonyt” is. Az anya ezek szerint egyszerre kuplerájt vezető madame, aki saját lányait bocsátja áruba és Szűz Mária. Ez a deformált Szűz Mária egyébként nem precedens nélküli a magyar vagy a világirodalomban. Ha egyszer a János jelenései (a jelen időben zajló apokalipszis) korábban történik Zsófi és a fuharosok regénymítosza, abba nagyon is belefér az apokalipszis napba öltözött asszonyának torzított alakja.
- d) Zsófi az egyik jelenetben magát a világ világosságának nevezi. Ez a krisztusi attribútum illik mind Zsófi áldozati bárány-szerepéhez (amit a Lovag emleget vele kapcsolatban), mind ahhoz, hogy édesanyja deformált Mária-figura. Az ő számára a fény a szeretet, a szerelem fénye, amit azonban ördögi fényforrás (a fuharos) gyújt meg benne. Zsófi tehát a hamis fényből részesül, azt félreérti, s annak megcsalatott áldozata lesz. Legalábbis egy lehetséges értelmezés szerint.
- e) A fuharosok kétszer is emlegetik a courage de luxe-ot, a fényűző bátorságot a Lovaggal kapcsolatban. Mindkétszer enyhe lenézéssel és iróniával. Pedig Bolondka – miközben magát joggal gyávának érzi – többször is megpróbál a bátorság fényűzésével élni. Csak a túlerővel szemben gyenge.
- f) A szerelem ragyogásából fekete vér, a hajnal és a fuharosok fényéből a felgyújtott pajta pokoltüze lesz. A szürkeséget és a csontos, inas női határt áttörő fényék pedig csupa-csupa fájdalom lesz.

C)

- a) egyéni
- b) Az unalomról és szórakozásról szóló Pascal-idézetek, „A szeretet mozgatja a létezőket” – az Aquinói Szent Tamásra visszamenő Teilhard de Chardin-idézet, amelyet Zsófi mond, akár csak a többi filozófiai szentencia az egyszerű erőszak-történet szereplőinek mélyebb szellemi arcát, világnézeti pozícióját segít kirajzolni. A szöveg archaikus stilizációja, irodalmiassága, emelt dikciója miatt talán ezek a szentenciák nem hatnak egészen idegen testként a műben.

- c) A Pilinszky-idézetek – különösen a mű zárlatában – felerősítik a mű mitikus időtlenségét. Azt, hogy tere nem pusztán egy vidéki udvarház, hanem az e világi és jelen idejű apokaliptikus helyszíne, a nem másvilágként, hanem e világi létezésünk helyszíneként elképzelendő pokol.

REFLEKTÁLÁS

4. lépés: 6. feladat

T/6. 73. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy az aprólékos elemzés után a diákok summázó értelmezések közül válasszanak, s esetleg ezeket egészítsék ki saját érveikkel. Választásukat és érveiket vitassák meg párban. Az egyes értelmezések népszerűségéről egyszerű kézfeltartással statisztika készíthető.
- A b) feladat erősen javasolt, a c) csak szorgalmi.

Kiemelt készségek, képességek: általánosító értelmezések összevetése olvasói tapasztalatokkal

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, páros, majd frontális

Módszerek, eljárások: választás értelmezések summázatai közül

6. A regény olvasatai

- a) Olvasd el az alábbi értelmezéseket, és válaszd ki a számodra legmeggyőzőbb(ek)et! Ezeket vitasd meg pároddal, érvelj mellettük!

I. Rituális jelentés

A regény beavatástörténet, amelyben Zsófi a beavatandó. A beavatás itt felnőtté válás, melynek kitüntetett eleme a szüzesség elvesztése. Ugyanakkor ez a *beavatástörténet meggyalázástörténet* alakul. Amibe a beavatandó beavatódik, az a világ ősi rendje, azonban ez a rend és az emberi természet nem otthonos és az ember elképzeléseihez illő, hanem „káosz és kiismerhetetlenség”. (Balassa Péter)

II. Lélektani jelentés

A beavatás során a beavatandó – szerelemmel, testiséggel, emberi kapcsolatokkal kapcsolatos – illúziói elvesznek. Ráadásul szembesül a kamaszlány gyakori választási dilemmájával: a szép és az okos férfi közötti választás dilemmájával. (Az utóbbi elem Szörényi László gondolata.)

III. Nemzeti-történelmi jelentésszint

„A beavatás a nagy meggyalázássá fordul, egy hely idegen megszállásává.” (Balassa Péter) Ebben az értelemben az ismétlődő behatolás, megszállás és lepusztítás a magyar történelem mitikussá növelt allegóriája. Ebben a kontextusban a nővérek el nem élvezése a klasszikus magyar passzív

rezisztencia allegorikus megfelelője. Az idegen hatalom leigázhat, de belső azonosulásunkat nem érheti el. (Balassa Péter, Szegedy-Maszák Mihály és Szörényi László nyomán)

IV. Politikai jelentésszint

A regény hatalom és értelmiség viszonyáról szól többek között. (Szörényi László) A hatalmat a fuharosok, az ellenük hiába lázongó és végül eszközként használt értelmiségit a Lovag képviseli.

V. Bölcséleti-embertani jelentésszint

A regény igazság és erő (Szegedy-Maszák Mihály) viszonyáról és az ember eredendő kiszolgáltatottságáról, függő voltáról szól.

b) Regény és mítosz

Az alábbi táblázatba írjátok be, hogy a *Fuharosokat* szövegében, stílusában, cselekményében, alakjaiban, időkezelésében stb. mi rokonítja a regénnyel s mi a mítosszal!

A FUHAROSOK REGÉNY ANNYIBAN, HOGY...	A MÍTOSZRA EMLÉKEZTET ABBAN, HOGY...

c) Szorgalmi feladat

A *Bevezetés a szépirodalomba* című kötetben a *Fuharosokat* egy olyan – a regényre nyíllal visszamutató – Kosztolányi-rekonstrukció követi, amely a *Paulina* című novella gépírásos, alighanem németből Esterházy által visszafordított változata. A gépírásos szöveg mellett kicsiben láthatóak a novella német kiadásának és eredeti magyar szövegének lapjai is.

Ez az eredetiség kérdésével és az irodalom szövegszerűségével, nyelviségével való játék erősen jellemző az idéző íróra. Most azonban a játéknak csak a *Fuharosok* globális értelmezéséhez való kapcsolódására térjünk ki!

Olvasd el a Kosztolányi-rekonstrukciót!

Miben rokonítható a *Paulina* a *Fuharosokkal*? Milyen ellentétpárok jelennek meg mindkét írásban, kinek feleltethető meg *Paulina*, kinek az éjjeli őrség, a katonák?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a) egyéni

b)

A FUHAROSOK REGÉNY ANNYIBAN, HOGY...	A MÍTOSZRA EMLÉKEZTET ABBAN, HOGY...
<ul style="list-style-type: none"> – ezt a műfajmegjelölést viseli – sok regényhez hasonlóan ez is a szív poézisének és a viszonyok prózájának összeütközéséről, a főhős csalódásáról, illúzióvesztéséről szól – a regény rövid terjedelme ellenére teljes nevelődéstörténetet ad a grófnővel töltött idők flashbackszerű visszatekintésének segítségével – a szövegben valóságos idő- és helymegjelölések, realista részletrajzok is találhatók 	<ul style="list-style-type: none"> – az egyszeri történet állandó ismétlődésére, örök visszatérésére, a mítosz „hajdan és újra” idejére utal – a szereplők nem csupán személyek, hanem örök tulajdonságok, archetípusok, transzcendens erők megtestesítői is (pl. anyaság, ártatlanság, erőszak, gyengeség)

- c) A *Paulina* is erőszak történet, ahol a hatalom áldozata lesz az igazság és az ártatlanság. Paulina Zsófiival, az éjjeli őrség, a katonák a fuharosokkal rokoníthatók. A sztoikus bölcselő és a költő beszélgetése rokonítható a *Fuharosok* értelmező szentenciáival. A bölcs rezignációja talán megfeleltethető a Lovag székszisének és rezignációjának. A Kosztolányi-szöveg kontextusként való szerepeltetése megerősíti a novella allegorikus értelmezéseit, például a hatalom és igazság vagy az erő és igazság szembenállásáról szólót.

5. lépés: 7. feladat

T/7.

74. oldal

Házi feladat

Tanári instrukciók

A feladat célja, hogy az allegorizáló értelmezések kritikájával szembesüljenek a tanulók. Mérlegeljék a kritika kritikájának igazságát és a szöveg tényeit némileg önkényesen kezelő retorikai műveleteit. A cél a provokatív szöveg hatására önálló vélemény megfogalmazása.

Kiemelt készségek, képességek: kritikus olvasás, érvelő-vitázó szóbeli vagy írásbeli szöveg alkotása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat: vázlatírás vagy vitairat írása

7. Az előző feladatban szereplő allegorikus olvasatokat erősen vitatja Szilasi László.

- a) Olvasd el 1998-as tanulmányának részleteit!
- b) Mivel értesz egyet a szövegből, mivel nem?
Véleményed vagy ötperces hozzászólás vázlatában vagy egyoldalas vitairatban fejtsd ki!

[...] A szöveg pillanatnyilag forgalomban lévő értelmezései szerint a *Fuharosok* elsősorban egy erőszakos defloráció története. Régről ismerős poszt-mitikus, pseudo-rituális beavatás-story, amely jellemzően allegorikus (Szörényi) vagy románcos (Szegedy-Maszák) elbeszélésmódban jeleníti meg magát. Ezt az alaptörténetet egészíti ki és szövi át a Lovagnak és a Fuharosnak az értelmiségi és a Hatalom (Szörényi), az igazság és az erő (Szegedy-Maszák), a szellem és a hatalom (Imre), valamint a szó és a tett (Balassa) szembenálló princípiumainak egyértelmű és nyilvánvaló kimenetelű harcaként értett elhúzódó összecsapása. A *Fuharosnál* ott van minden, amiből mindenki ért s ami előtt mindenki meghajol (igazság, szerelem, pénz és hatalom), a *Lovagnak* semmi ilyesmije nincsen, csak szavai vannak – egyáltalán nem meglepő tehát, hogy alulmarad az egyenlőtlen küzdelemben, s hogy a történet tulajdonképpen az ő halálával ér tragikus véget.

[...]

Első pillantásra valóban nehéz úgy látni, hogy a gyenge és intelligens Lovag meg az erős és otromba Fuharos harcából nem az utóbbi kerül ki győztesen. Ám – bár sokan és joggal figyelmeztettek a talán túlságosan is kínálkozó allegorikus jelentésekre és ezek fenyegető veszélyeire – a szöveg közvetlen formában tulajdonképpen sehol nem támasztja alá sem a Lovag = értelmiségi, igazság, szellem, szó, illetve Fuharos = Hatalom, erő, hatalom, tett azonosságokat, sem azok szembeállítását, s főként nem hierarchikus oppozíciójukat.

Keveset beszélnek róla, hiszen nyilvánvaló, és valóban kétségtelennek is tűnik, hogy mindez alapvetően maga a rút és a szép szembenállása. Míg a Lovag tulajdonképpen egy gyomorforgatóan csúf (24.) kripli – teste csenevész (31.), gyöngye és parányi, nyaka nincs, feje hatalmas, térdben púpos (25.) –, addig a fuharosok (valahogy úgy, ahogy Mészöly Miklósnak a mottóm által megidézett Család-áradásában a muslincák: izzadságszaguk fojtogató, bosszantó módon mégsem kellemetlen), nos, a fuharosok roppantmód szexisek. Nyugodtak, mint a hegyek (8., 47.), testük szálfá, combjuk daliás (9., 30.), fenségesek (10.), delik (26.), hatalmasak (27., 30.) és nagyon szépek (30., 34.). [Az oldalszámok itt az 1983-as versszerűen tördelt szövegre utalnak.]

Arról azonban szerintem nem nagyon lehet szó, hogy a csúf és a szép szembeállítását egyben az értelmiségi és a Hatalom alá-fölérendelt viszonyát is leképezné. Ennek az allegorízisnek alighanem elsősorban a fuharosból a 'bátorság' szó hallatán kirobbanó monológ (35–37.) képezhetné az alapját. A fuharos (végtelen iróniával) a beszélő ember, az elmés szórakoztató, az élő lelkiismeret, a nyakas ostorozó és a két lábon járó erkölcsi mérce szerepét kínálja fel a Lovagnak, egyben azonban (vésztől komorsággal) közösségükre figyelmezteti, mihez tartás végett pedig alázatra és háládatosságra inti. A felkínált szerepben valóban nem nehéz észrevenni az udvari bolond pozícióját – ami azonban, ha jól meggondoljuk, tulajdonképpen nem is olyan csekély hatalom. Ha tetszik, történelmileg is az udvari bolondé volt az első olyan intézményesített helyezettetés, amely – a népi kultúra mindenkor hierarchiaellenes, karneváli jellegét hordozva – ellene szegült a felülről jövő, átlátható hatalom világos képzetének, s mindig bizonytalan helyzetével előrevetette a hatalom újabb, szövedék-jellegű szerveződésének korszakát. A fuharos – szándékaival alighanem ellentétben – éppen a Lovag udvari bolonddá minősítésével nyirbálja meg saját hatalmának kizárólagosságát. Hatalom nem kizárólag felülről jöhet, és nem mindig elnyomó jellegű. A Hatalom minden lyukból, a bolondlyukból is előbújhat. És elő is bújjik.

Az igazság az erő ellen? A csúf és a szép kisarkított ellentétéből – valamiféle harmónia vagy erő-egyensúly érdekében – talán valóban az a remény és olvasói elvárás következik, hogy a fuharosok cserében legyenek ostobák, a nyers erőnek köze nem lehet az igazsághoz, a Lovag meg persze legyen bölcs: ha gyenge is, az igazság birtokosa. Ám a szöveg ezt az igényt nem elégíti ki. A Lovagról kizárólag saját maga állítja, hogy neki „a kelleténél több eszt [...] adott az Úristen” (26.), mások szerint agyalágyult, ütődött és félkegyelmű (26.), Bolondka is a neve, a fuharosok viszont (igazolódni látszó önjellemzésük szerint) mindent tudnak, amit a Lovag (36.): megértik egymást és alárendeltjüket (9., 37.). Ha van, a baj éppen az, hogy a fuharosok nem csúnyák, nem is szépek és buták, hanem szépek és okosak is egyben – és még szóba is állnak mindenkivel, és ráadásul nagyon erősek. Az igazság és az erő oppozíciójának lehetőségét nem egy rejtett, de önmagában is sokszólamú pozíció (mint például az udvari bolondé) bontja le, hanem explicit teoretikus értekezés. Az értekezés konklúziója unalomig ismert: „Mivel nem tudták elérni, hogy ami igazságos, egyúttal erős is legyen, úgy intézték az emberek, hogy az legyen igazságos, ami erős.” (44.) Az értekezés maga azt sugallja, hogy ez az eljárás, az igazság kárára, az erő diadalmas cselfogása volt. A szöveg következő mondatát azonban nem szokás idézni. „Melyik szedett hát rá bennünket?” (uo.) Egyáltalán nem vagyok bizonyos benne, hogy ez a nyitva hagyott kérdés kizárólag az azt követő mondatra („Érzékeink vagy neveltetésünk?” uo.) vonatkozik.

A szellem és a hatalom szembeállítását szintén kissé elietettnak tűnik. A Lovagról szintén kizárólag csak sajátmaga állítja, hogy neki „a kelleténél [...] kevesebb [...] hatalmat adott az Úristen” (26.), a fuharosok viszont, bár nagyon sok tekintetben hatalmasok és valóban sok mindent felforgatnak, hangsúlyozottan nem mindent. Én a magam részéről mindenestre elhiszem Zsófi nővéreinek, hogy nem élveztek el. Az kétségtelen, hogy például a Lovag belépője valóban nem nélkülözi a szellemet. „[S]okkalta félelmetesebb az, ami nincs” – mondja Zsófia (22.), s a sokat idézett kijelentést a Lovag azonnal példásan dekonstruálja: „nos, nincs, jó, rendben és nagyon jó, hogy nincs, félelem, a kisasszonnak esze ágában sincs, a bornyú miért is félne a vágóhíd előtt – nincs félelem – bár nem épp a kisasszony mondotta, hogy sokkalta félelmetesebb az, ami nincs –” (23.). Nem hatalom ez? Az pedig, hogy – ezzel szemben – a fuharosokban egyáltalán ne volna szellem, az egész egyszerűen nem áll: műveltségük és tájékozottságuk, beszédük filozófiai mélysége, idézetességre való hajlandóságuk (egyébként érdekelne: a szereplők tudják-e, hogy idéznek?), nos, mindez egyáltalán nem marad el állítólagos ellenfelükétől. Sőt: hatalmuk elsősorban éppen ebben áll. (Néha talán kissé közönségesek. Ki nem szarja le.)

Végül pedig a Lovag–Fuharos szembenállás szó és tett opozíciójaként történő újraértése már csak azért is mélyen problematikus, mert ez a valóban hihetetlenül tömör szöveg mindvégig kínosan ügyel rá, hogy e fontos szereplők azonos mértékben legyenek jelen mindkét területen. Szavaik azonos súlyáról már volt szó. A tettek tekintetében, kétségtelen, sokat nyom a latban, hogy a központi jelentőségűnek vélt cselekedetet, Zsófi deflorálását egy emlékezetes jelenetben, a Fuharos hajtja végre. Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt azt hangsúlyoznám, ami az egész szövegből a legközismertebb: nem egyedül hajtja végre. „A lovag őrjöngve rárontott a fuharosra, az hátracsapott, félresöpörte, medve ahogy az ebeket, csiba, te, verd csak a hátamat, verd az éket, verd csak, ravasz Bolondka.” (47.) A fuharos itt szó szerint pótlék, pótszer, eszköz, tárgy – itt is, mint oly sokszor másutt. Ha pedig elfogadjuk, hogy a szöveg elején ezt a jelenetet előlegezi meg az „[é]ket ver belém a fény „-szerkezet (10.), akkor a Lovag itt (mint éket) felhasználván őt, egyben azonosul is a Fuharossal, hiszen megszerezte eddigi legfőbb attribútumát (a fényt). [...]

(Szilasi László: *Zsófia szüzessége*. In: *A Kopereczky-effektus*)

4. TANDORI DEZSŐ KÖLTÉSZETE

2 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1–2. feladat

T/1–2. 77. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A kétórás modul alkalmas lehet egy kortárs irodalmi tétel kidolgozására. Ezt szolgálja a rövid portré az elején, az életmű irodalomtörténetileg legjelentősebbnek tartott első két kötetének feldolgozása és a műelemző esszé írása.
- Az 1. feladat célja a várakozás felkeltése és a címértelmezések megelőlegezése a hozzájuk kapcsolódó asszociációk által.
- A 2. feladattal annak megértését készítjük elő, hogy a költő első két kötete milyen tematikus és szerepelvárásokhoz képest mutat majd föl új eredményeket (ennek vizsgálata a következő feladat egyik szempontja lesz).

Kiemelt készségek, képességek: fantázia, tanult tudás felidézése, mozgósítása, kulturális kódok használata

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros munka

Módszerek, eljárások: címmeditáció, pókhálóábra

A következő két tanórán TANDORI DEZSŐ néhány versét fogjuk megközelíteni, amelyek főleg első két kötetéből, a Töredék Hamletnek (1968) és az Egy talált tárgy megtisztítása (1973) címűből valók. Az életmű azóta hatalmasra növekedett. A folyóiratokban és kötetekben megjelenő versek mellett az alábbi vonalakban jelezhetnénk főbb irányait.

Feleségével hosszú évekig gondoztak otthonukban fészükéből kiesett verebeket és más kismadarakat. A rájuk bízott kicsiny lények iránti figyelem és felelősség, a mindennapok ismétlődő tennivalói és kis kalandjai, majd az elvesztésük miatti fájdalom versekben és regényekben egyaránt megjelenik (A meghívás fennáll, 1979, Sár és vér és játék, 1983, És megint messze szállnak – visszaemlékezés, 1997).

Tándori világának egyik meghatározó örömforrása és alkotási elve A JÁTÉK. A madárkákhoz hasonlóan szelíd figyelemmel és humorral szemlélt játék mackók (például a Medvék minden mennyiségben című gyermekvers kötetében, 1977). A sakk, a kártya és a gombfoci. Gombfoci-regényeiben madaraival, mackóival és odaképzelt focistákkal népesíti be vízivárosi otthonának teraszát. Lejátssza az egész bajnokságot, tabellákat vezet, esélyeket latolgat. Ebben a maga teremtette

világban idézi fel a játék izgalmát, csalódásait és lelkesítő pillanatait: egész komolyságát és örömet (Nagy Gombfocikönyv. A Liverpool a Vízivárosban, 1980, Új Nagy Gombfocikönyv. A Liverpool (És A Többiek!) Ismét a Vízivárosban! 1994). A madárkák halála után a lóverseny lett Tandori egyik új szenvedélye. Verseiben az olvasó számára ismeretlen nevű lovak és zsokéék küzdelme, a szárguldás, a fogadás, az angliai utazások magánya újra szinte saját világot teremtenek. Tandori saját világainak felirata a számára oly kedves Rilke sora lehetne: „az erősebb lét közelében”. Vagyis akár mackókról vagy verebekről, akár gombfociról vagy lóversenyről van szó, mindenben mintha egy erősebb, igazibb lét közelsége érződne.

Életművének másik kulcsa A NYOMOZÁS. Nat Roid álnéven krimiket ír, melyekben példaképe, Raymond Chandler nyomán megteremtí saját nyomozó-alteregőit. Ezek a bonyolult, fordulatos kalandregények gengszterek és maffiózók között, egy elképzelt Kaliforniában játszódnak. A detektívtrénetek nemesebb hagyományát folytatva céljuk nem a bűnöző elfogása, hanem a múlt megértése (Nat Roid: Nem szeretném, ha fáznál! 1980, Túl jól fest holtan, 1981, Azt te csak hiszed, bébi!, 1982 stb.). Tandori verseiben is örömet leli a többértelmű kihagyásokban és elhallgatásban. Ezek gyakran ismeretelméleti kérdések költészeti megfogalmazásai, a végső dolgok megismerésére vagy hétköznapi titkok megértésére tett kísérletek.

Tandori művészete minden újító szándéka mellett folyamatos kapcsolatot ápol mestereivel. Gimnáziumi magyartanára NEMES NAGY ÁGNES volt. Több szép vallomása van mestereivel való személyes találkozásairól és mindarról, amit tőlük kapott. Elsősorban az ÚJHOLDAS ÍRÓNEMZEDÉKRŐL van szó, vagyis azokról, akik a háború után az Újhold című szépirodalmi folyóiratban (1946–48) publikáltak, és itt alakult ki életre szóló szakmai és nemzedéki összetartozásuk. Nemes Nagy Ágnes mellett PILINSZKY JÁNOS, KÁLNOKY LÁSZLÓ, JÉKELY ZOLTÁN, VAS ISTVÁN és MÁNDY IVÁN hatására gondolunk. Messzebbre tekintve KOSZTOLÁNYI és SZÉP ERNŐ, RILKE, KAFKA és BECKETT hatása a legerősebb Tandori verseiben. A folyton megújuló életmű mögött egy folyton olvasó elme áll. Írásai MOTTÓK, UTALÁSOK és RÁJÁTSZÁS formájában eleven kapcsolat tartanak olvasmányaival. Az életműnek ehhez az oldalához kapcsolódnak az elmélyült TANULMÁNYKÖTETEK (pl. A zsalu sarokvasa, 1979, Az erősebb lét közelében, 1981) és a lenyűgöző mennyiségű és igényű MŰFORDÍTÓI MUNKA, elsősorban német nyelvből.

Végül a Tandori-életműnek RAJZOK, KÉPZŐMŰVÉSZETI ALKOTÁSOK is részei. Költőként is érdeklő a festészet. Feltételes megálló című kötetében (1983) festményekről ír verseket egy képzeletbeli kiállítás vezetőjeként, máshol saját ars poeticáját írja meg PAUL KLEE svájci festő képeihez kapcsolódva. Kortárs művészekkel kölcsönösen inspirálják egymást, pl. a festő KORNIS DEZSŐvel vagy a zeneszerző LIGETI GYÖRGGYel és KURTÁG GYÖRGGYel.

Ez a lenyűgözően nagy életmű tehát sokféleképpen megközelíthető. Forrásvidéke az első két verseskötetben van: innen kezdjük az ismerkedést. Ezt nem az indokolja, hogy a későbbi Tandori-verseket ezek nélkül ne lehetne megérteni, hanem inkább az, hogy ezek gyakoroltak leginkább hatást kortárs költészetünk posztmodern törekvéseire.

1. Mit ígér az első két kötet címe?

- a) Írjátok le, milyen verseket és milyen verseskötetet vártok a címek alapján! (Milyen asszociációkat kelt bennetek a két cím?)

TÖREDÉK HAMLETNEK

EGY TALÁLT TÁRGY MEGTISZTÍTÁSA

- b) Milyen várakozást kelthet az olvasóban, ha a második kötet címét utalásként olvassa József Attila *Eszmélet* című versére?

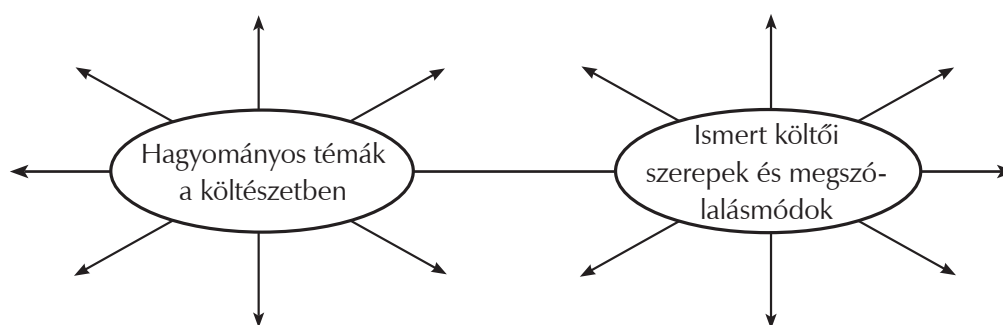
„Az meglett ember, akinek | szívében nincs se anyja, apja, | ki tudja, hogy az életet | halálra ráadásul kapja | s mint talált tárgyat visszaadja | bármikor – ezért őrzi meg, [...]”?

2. Miről szól a vers? Hogyan szólal meg a költő?

Mindenkiben élnek tapasztalatok és elvárások azzal kapcsolatban, hogyan és miről szólnak a költők verseikben. Másként szól például a *Szózatban* Vörösmarty, a *Nekünk mohács kell*-ben Ady vagy *A Dunánál* című versében József Attila. Mégis hasonlóságot jelent az, hogy a nemzet létkérdéseiről egy közösség felelős tagjaként beszélnek. Egy-egy szemléletváltást jelentő, új költészet éppen ezekben az ismert témákban és megszólalásmódokban hoz valami újszerűt.

Milyen tanult ismereteitek és olvasói tapasztalataitok vannak erről?

Készítsetek kettős pókhálóábrát!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/1.

Az első kötet címében a *töredék* a versek formájára, a teljességigény és a töredékes létélmény kettősségére utal. *Hamlet*ben is megvolt ez a konfliktus, hozzá kapcsolódnak a tisztaság elvesztésének, a haláltudatnak motívumai, ill. a versek bölcséleti igénye. A dedikálásban a hódolás gesztusa is megvan, és előhozhat egy rejtett reneszánsz réteget a kötetből: az *Hommage* nyargaló lovasában, a *Két oltárban*, a *Vivaldi-versben*, a *Preludium* és ötsorosban és a *Macabre*-ban.

A talált tárgy *Hamlethez* képest sokkal esetlegesebb, a hozzá kapcsolt megtisztítás viszont cselekvőbb és talán sikeresebb tevékenységet ígér a töredéknél. Felveti a kérdést, hogy vajon mi lehet a talált tárgy. A József Attila-utalás az élethez kapcsolja ezt a tárgyat, s afelé indíthatja az olvasót, hogy ennek a visszaadni megőrzött tárgynak, az életnek a megtisztítását várja a versektől. *Hamlet* és az *Eszmélet* együtt pedig a felnőtté válás, a számvetés gondolatát adják kulcsként az első két kötethez. A talált tárgy értelmezésére később visszatérünk.

T/2.

A KÖLTÉSZET HAGYOMÁNYOS TÉMÁJA például a barátság, a szerelem, a táj, a természet, Isten, az elmúlás, a politika vagy maga a költészet.

A KÖLTŐ HAGYOMÁNYOS SZEREPE, MEGSZÓLALÁSA például: a költő mint tanító-bölcselkedő, mint látnok (vatesz), mint szónok, mint álarcos-szerepjátszó, mint vallomástevő, visszaemlékező, mint magánember + az önmegszólító vershelyzet (a lírai én önmagához szól).

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 3. feladat

T/3. 79. oldal
25 PERC

Tanári instrukciók

A tanulók olvassák el magukban a verseket, majd osszák el a csoporton belül a szempontokat, és ki-ki vizsgálja meg a szövegeket a választott szempontból (15 perc). Ezután osszák meg egymással munkájuk eredményét a csoportban (10 perc). Olvasói benyomásaik megosztására persze végig van lehetőségük.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, tanult ismeretek felidézése, mozgósítása, kulturális kódok és stílusregiszterek közötti tájékozódás, értelmezés

Célcsoport – differenciálás: minimum 4 fős heterogén csoportok, amelyekben lehetőleg legyen két jobban olvasó, irodalmilag fogékonyabb tanuló is, hogy a csoportmegbeszélés igazán hatékony lehessen

Munkaformák: csoportmunka, azon belül egyéni munka

Módszerek, eljárások: mozaik, olvasás, jegyzetkészítés, megbeszélés

3. Az első két kötet versei

- Olvassátok el a *Töredék Hamletnek* és az *Egy talált tárgy megtisztítása* néhány versét!
- A csoporton belül osszátok el a négy megfigyelési szempontot, majd a választott szempontból ki-ki vizsgálja meg a verseket!
- Beszélgétek meg egymással, amit tapasztaltatok!

TÖREDÉK HAMLETNEK

(1968)

MINDEN HOGY KITÁGULT...

Minden hogy kitágult, mióta
elmozdulhatok nézéseem mögül.
Nem fedi el többé képeivel
azt, aminek már nevet sem adok,
amibe már csak hanyattbukhatok.
Áthullok eszméletemen.
Állandóan következem.

ELENGED...

Elenged, és érintései tűnt
nyomaiból mégegyszer megteremt:
úgy, ahogyan az ő számára megszűnsz.
Mintha egy gyümölcs húsa zsugorodna,
elhúzódva a héjtól, befelé.

Mije maradhatsz? annak, ami már
nem is a rajtad át való menekvést,
de a legbelső pontot keresi,

ami belőled még elérhető,
hol sugározni kezdhet, mert egyetlen,
s csak önmagához ér, ami övé –:

Égbolt kerül közéd s közé. De ha
nem az ő égbolton túljaja
maradsz még így is, mi vagy? – ahol a
nem-mulás szíve hirtelen
kihagy? anyaghiba? – miben?

A TÉKOZLÓ

Hogy vissza ne térhess sosem,
el sem hagyhatod teljesen.
Őrzöl belőle valamit,
és továbbszökni kényszerít.

EGY SEM

Aki elveszti egészét,
megleli részeit.

Őrzöd pár töredékét,
idegen egészeit.

EGY TALÁLT TÁRGY MEGTISZTÍTÁSA

(1973)

A DAMASZKUSZI ÚT

Most, mikor ugyanúgy, mint mindig,
legfőbb ideje, hogy.

TÖREDÉK HAMLETNEK

– ily egyetlenné el-nem-gondolás
tehet csak. Minden megközelítés már
önmagától tűnékeny; mérték,
melyet mindig saját
változása teremt meg; oly síp,
mely csak saját hangjára szól –

Ó, te állhatatlan odaadás,
te, kit már egy porszemnyi át-nem-szítált idő
megül halálosan –

KOAN I.

Tőled távolabb-e?
Hozzád közelebb-e?
Tőled se, hozzád se.
Távol se, közel se.¹

MEGRITKULSZ...

Megritkulsz. Távolságaid
elszédülnek, s nem nyernek vissza többé.
Létezésed szélcsendje voltál.
Belenged tűntödet.

VÁLTOZATOK HOMOKÓRÁRA

*„A leg, a legbb – nincs!
De a leg, a legbb sincs.”*

Rögtön előbb, utóbb.
És aztán elkezdünk ugyanott, ugyanonnan,
elkezdünk ugyanoda; mert
aminek meg kell lennie,
el kell maradnia,
legjobb, ha itt van
bennünk, ott van
kívülünk. Csak
mi vagyunk, akik
meglennénk sehol nélkül,
semmikor nélkül.

1 koan: eredetileg zen buddhista mondás, amely olyan ellentmondást, rejtvényt tartalmaz, amely racionális úton nem oldható fel, csak intuitív gondolkodással, meditációban

HORROR

akkor inkább
el
gat-getek

Rémületemben

LES ADIEUX²

Milyen rég láttam!
Azt hiszem, kezdek rá hasonlítani –
(Ő már alighanem
valaki másra.)

„A szembeállítások, azonosítások:
körbeforgatott útjelzőtáblák;
különösen végzetesek
a mindig egyhelyben maradóra.”

KANT-EMLÉKZAJ

A fűnyírógép (odakint)
Villanyborotvám (odabent)³

HOGY KI NE JÖJJÜNK A GYAKORLATBÓL

Lesz vigasz
Lösz vögösz
Lasz vagasz
Lisz vigisz
Lusz vugusz

A PUSZTA LÉTIGE SZOMORÚSÁGA

Szerettem volna, ha úgy van.
Nem volt úgy.
Kértem: legyen úgy.
Úgy lett.

A) Utalás és rájátszás

- (1) Keress irodalmi, kulturális utalásokat a versekben! (Melyek azok, amelyekben a cím tartalmaz ilyet, és ezzel irányítja az értelmezést?)
- (2) Válaszd ki az egyik utalást, és értelmezd szerepét a vers értelmezésében!

B) Én, Te, Ő

- (1) Keresd meg a versekben és húzd alá más-más színnel mindazt, ami az ÉN-re, a TE-re és az Ő-re vonatkozik!
- (2) Írd a versek mellé, milyen nyelvtani személy jelenik meg bennük! (Melyek azok, ahol ez megállapíthatatlan?)
- (3) Válaszd ki az egyik verset, és értelmezd a benne megjelenő nyelvtani személyek viszonyát!

C) Hiányok

- (1) A versek egyik legfeltűnőbb szövegalkotó eleme A HIÁNY.
Vizsgáld meg egyet ebből a szempontból: milyen hiányok jellemzik?
Milyen hatással van rád ez?

2 Les adieux: a búcsú (franciául). Többek között Beethoven egyik zongoraszonátájának és egy Chopin-keringőnek a címe.

3 Immanuel Kant szállóigévé vált mondata így hangzik: „Két dolog tölti el lelkemet annál újabb és annál növekvőbb tisztelettel és csodálattal, minél többször és tartósabban foglalkozik vele gondolkodásom: a csillagos ég felettem és az erkölcsi törvény bennem.” (A gyakorlati ész kritikájából)

(2) Milyen értelmezési lehetőségeket rejtenek a versbéli hiányok?

D) Hagyományos szerepek és témák

(1) Keresd a versekben néhányat a költészet hagyományos szerepeiből és témáiból!

(2) Vizsgáld meg egyet ebből a szempontból: milyen alakváltozatban jelennek meg benne az ismert szerepek és témák?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A) *A tékozló* a tékozló fiú példázatára utal (Lukács 15.11-32). Az *Egy sem* egyrészt a *Kocsi-út az éjszakában* Adyjára és a modernség „minden egész eltörött” élményére utalhat, másrészt Weöres Sándor költészetének egyik kulcsmotívumára (Weöresnek szól a második kötetben a *Vízjel W. S.-nak* című darab). A *Koan I.* a zen buddhista tantörténetek világát idézi, *A damaszkuszi út* a pálfordulást (Apostolok cselekedetei 9.1-9). A *Változatok homokórára* a haláltáncok egyik kellékére, az elmúlás attribútumára utal. A *Hogy ki ne jöjjünk a gyakorlatból* a „lesz vigasz” evangéliumi biztatását („Boldogok, akik sírnak: mert ők megvigasztaltatnak.” Máté 5.4) mossa át Las Vegas nevetésébe-sírásába. A két kötet cím utalásos jellegéről már beszéltünk. (A *Minden hogy kitágult...* című vers Brueghel *Vakok* című képét juttathatja eszünkbe.)
- B) A *Minden hogy kitágult...* az ÉN–Ő, az *Elenged...* a TE–Ő viszonyában szól az én és Isten, a Lét vagy a Világ viszonyáról. A *tékozló* is Istennel, az Apával vagy a múlttal stb. való viszonyt ragadja meg. Az *Elenged...*, *A tékozló*, az *Egy sem*, a *Megritkulsz...* önmegszólító versek. A *Koan I.*-ben ezek a nyelvtani viszonyok kétféleképpen foghatók fel: „Tőled távolabb vagyok-e?”, ill. „Tőled távolabb van-e ő?” Én és te viszonyaiban megragadhatatlan *A damaszkuszi út* és a *Hogy ki ne jöjjünk a gyakorlatból*. A *Változatok homokórára* nyelvtani személye a MI, a *Horror* és *A puszta létige szomorúsága* pedig én-versek. A *Kant-émlékszabvány* fölött, hogy van ugyan én (*villanyborotvám*), de nincs helye (*odakint... odabent*).
- C) Az idézett versekben a hiány részben transzcendens-egzisztenciális hiányokat, részben nyelvi-kompozíciós hiányokat jelent. Az első három vers Isten-hiányával, lét- és értelemszomjával Pilinszky *Apokrifjében*, Nemes Nagy Ágnes *Ekhnáton*-versében találkozhattak tanítványaink. A biztonság, az otthonosság, az egész hiánya jellemzi *A tékozlót* és az *Egy sem*-et. A *Töredék Hamletnek* címében utal a forma töredékességére (a három gondolatjel), melyet csak kiemel az 1. és 7. sor rímélése, mert a távoli rím nagy ívű egész lehetőségére utal. A *Megritkulsz...*-ban a *Minden hogy kitágult...*-ra emlékeztető léthiány és halálfélelem van. A második kötet verseiben az értelemadó nyelvi összefüggések hiánya tűnik föl. *A damaszkuszi útból* és a *Változatokból* hiányoznak a tartalmas szavak: a névmások, határozószók, névutók és kötőszók pontos keretéből a lényeg hiányzik. A *Horror* mondata nem tudni, minek a következtetése, az igekötő és a képzőpár közül hiányzik az ige, a *Rémületemben* mondatlanilag indokolatlan kiemelést kap a sorkihagyással és a nagy kezdőbetűvel. A *Hogy ki ne jöjjünk a gyakorlatból* vigasztígérének minden összefüggése hiányzik, a hangalak játékos elváltoztatása az értelem elromlását, hiányát hozza. *A puszta létige szomorúsága* és a *Les adieux* összefüggései szintén hiányosak: mit szerettem volna? kitől kértem és hogy lett? s ez az egész miért szomorú? ki az, akit régen láttam? miért van a második szakasz idézőjelben? miért végzetes egy útjelzőtábla az egyhelyben maradóra? hogy kapcsolódik ez a fenti találkozáshoz? ki beszél ezekben a versekben?
- D) Tandori első két kötet a hagyományos témákkal és megszólalásokkal való küzdelemről, az ezekben való kételyről tanúskodik. Az első kötet idézett verseiben leginkább az istenkere-

sés és létértelmezés törekvését látjuk a József Attilától és Pilinszkytól ismerős önmegszólító formában. Az olyan emberi viszonyok, mint a szülő–gyermek kapcsolat, a barátság vagy a szerelem beleolvasható ugyan egyes versekbe (pl. *A tékozló* vagy *Koan I.*), de egészen absztrakt-általános formában vannak megragadva. A természet, a politika hiányzik: s mindent egybevetve a versek tematikája nem könnyen ragadható meg máskor működő – legalábbis az irodalomtanításban használt – fogalmainkkal. A második kötetben viszont fölerősödik a játék, a humor szerepe, és a nyelv, a kifejezhetőség lehetőségeinek kérdése: ezek a versek tehát közvetve a költészetről magáról szólnak. Ha nem is programszerűen, ars poeticaként.

3. lépés: 4. feladat

T/4.

83. oldal

10 PERC

Elhagyható feladat

Tanári instrukciók

- Ebben a feladatban az elolvasott szemelvények alapján próbáljuk összehasonlítani a két kötetet.
- Ha nem marad rá idő, mert fontosabb az óra utolsó 10 percét még az önálló értelmezésre fordítani, akkor eltekinthetünk tőle. (Az otthoni munkának feladható 6. feladat is erre irányul.) Természetesen a két kötet kapcsolatai nem annyira fontosak, hogy ezzel tanítványainkat terheljük. Mégis: közben olyan fogalmakat kell használnunk, amelyek a versek megközelítésében, értelmezésében is segítenek.

Kiemelt készségek, képességek: az olvasói tapasztalatok reflektálása, összehasonlítás

Célcsoport – differenciálás: a két kötet összehasonlítását azoknak feltétlenül ajánljuk (egyéni, otthoni munkaként), akik érettségi tételül választják ezt a témát

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: halmazábra

4. A két kötet összehasonlítása

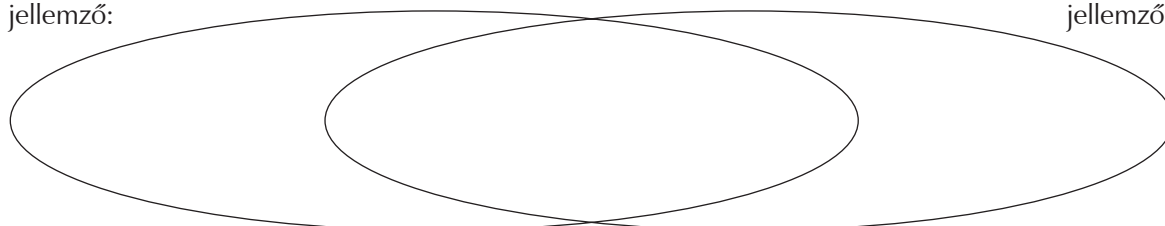
Próbáljatok hasonlóságokat és különbségeket megfogalmazni a két kötet versei között!

Segítségül megadunk néhány fogalmat, ezeket helyezétek el a halmazábrában, de folytathatjátok is a sort:

Tragikum, töredékesség, játékosság, nyelvi poénok, rejtvénytűzés, a cím fontossága, a hagyományos szerepek/témák bizonytalansága, irónia, tömörség, hétköznapiság, véletlenszerűség.

A *Töredék Hamletnek verseire*
jellemző:

Az *Egy talált tárgy megtisztítása* verseire
jellemző:

4. lépés: 5–8. feladat

T/5.

83. oldal

15 PERC

A közzétételre a következő óra elején
Házi és szorgalmi feladatok

Tanári instrukciók

- Az órán megbeszélte rövid versek alkalmat adnak az önálló versértelmezés gyakorlására. Ezt a versek kétszeri végigolvasása, a saját szempont gondozása és a megbeszélés is előkészítette. A versek rejtvényyszerűsége, provokatív jellege is kedvet ébreszthet tanítványainkban az írásra. A sokféleségben mindenki találhat neki tetszőt.
- Azt a lehetőséget is engedjük meg, hogy az eredeti nyomán valami hasonlót (hasonlóan érdekeset) írjon, aki tud.
- Hívjuk fel a figyelmet a 6. (szorgalmi) feladat tanulmányrészletére. Aki nem végzi el otthon ezt a feladatot, annak is ajánljuk a tanulmányrészlet elolvasását a versértelmezés elkészítéséhez segítségül.
- A közzététel a tanár számára is visszajelzést jelent. A 2. órát kezdjük az elemzések kitűzésével, s adjunk 15 percet a tanulóknak arra, hogy elolvassák egymás elemzéseit közül azokat, amelyek érdeklik őket, kérdéseket tegyenek fel egymásnak, vitatkozhassanak.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, az önálló gondolkodás és a csoportos megbeszélés eredményeinek felhasználása, írásbeli kifejezőképesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: házi feladat: önálló versértelmezés írása, közzététele

Eszközök: az elemzések kitűzésére szolgáló felület és gyurmaragasztó

5. Házi feladat – Önálló versértelmezés

Válassz magadnak egyet az órán olvasott versekből, és írd róla 6-8 soros önálló értelmezést!

- Használd föl benne mindazt, amit közösen megbeszéltek!
- Munkád lehet komoly műelemzés, de a Tandoritól sem idegen humoros, játékos paródia is.
- Elemzésed írólapra készítsd, majd a teremben kitűzve oszd meg a többiekkel!

T/6.

83. oldal

Tanári instrukciók

A tanulmány értelmezését a 4. feladat készítette elő. Szükség esetén mondjuk el tanítványainknak, hogy az összehasonlítás és szempontjai nem öncélúak: segítenek az egyes darabok értelmezésében, továbbá segítenek belátni az első két kötet jelentőségét költészetünk fejlődésében.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, a saját olvasói tapasztalatok és a szakirodalmi szöveg megállapításainak egyeztetése, egy lehetséges olvasat ellenőrzése és elsajátítása, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: ezt a feladatot is azoknak ajánljuk, akik érettségi tételnek választják Tandorit

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: szakirodalom-olvasás, szorgalmi feladat

6. Szorgalmi feladat

Olvasd el az alábbi tanulmányrészletet, és vedd össze a 3. feladatban végzett munkátok eredményével!

„Röviden összefoglalva az első és a második kötet különbségét, amely egyúttal az újabb magyar líra nagy változásának jele (megvalósulása vagy akár kiindulópontja): míg az első kötet a nyelv és a »segítségével«, »általa« kifejezendő világ szigorú szolidaritását⁴, elválaszthatatlan egymáshoz rendeltségét tételezi, addig a második kötet azt sugallja, hogy a »kifejezés« nemcsak szabadon alakítható, csonkolható és bővíthető, hanem éppen a nyelv (és a nyelvi megformálás) az, ami figyelemre elsősorban érdemes. A nyelv tehát többé nem a tárgyhoz maradéktalanul illeszkedő eszköz; nem az a költői feladat, hogy a legtömörebb és legtalálóbbs megformálásra találjunk rá, hanem hogy teret engedjünk a nyelv szeszélyeinek, működését vizsgáljuk, reflektálunk a kimondhatatlanság-kimondhatóság és a nyelv különös kapcsolatára. Immár nem nyilvánvaló, hogy a megtalált vagy kiküzdött nyelvi megformálásnak magát a nyelvet is meg kell hajlítania, különös alakzatokba kell rendeznie (egy konzervatívabb befogadás számára: kifacsarnia, megerőszakolnia, eltorzítania) – tehát, hogy ez volna a kifejezés egyetlen és elkerülhetetlen módja. Kérdéssé válik, székepszis⁵ tárgya lesz mind a kifejezés szigorúsága, pontossága, végső enigmatikussága⁶, mind pedig az a kifejezni vágyott tartalom, ami e beszédmód gondos kimunkálását megköveteli.”

(Kálmán C. György: *A részek győzelme a józan egész fölött.*

In: *A magyar irodalom történetei.* Szerk. Szegedy-Maszák Mihály, Bp., 2007, III. kötet, 663. oldal)

4 szolidaritás: összetartozás

5 székepszis: kétely

6 enigma: rejtvény, enigmatikusság: rejtvénytyszerűség

- a) Olvasd újra a fenti Tandori-verseket, és példázd a tanulmány megállapításait!
- b) Fogalmazd meg két sorban, miben látja a tanulmány szerzője a két kötet különbségének lényegét és költészettörténeti jelentőségét!
- c) Ha nem került sor a 4. feladatra, akkor most a tanulmányrészlet segítségével végezd el önállóan!
- d) A versek és a tanulmányrészlet olvasása után értelmezd újra a második kötet címét: *Egy talált tárgy megtisztítása*. Milyen jelentései lehetnek a talált tárgynak és a hozzá kapcsolódó megtisztításnak?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)–c) egyéni

- d) Az első feladatban József Attila *Eszmélet* című versére való utalásként fogtuk fel a címet. A hagyományos szerepek és témák vizsgálata és a tanulmányrészlet két másik értelmezésre vezetheti rá a tanulókat. A talált tárgy lehet a *nyelv*, melynek kifejezési korlátaival és lehetőségeivel foglalkoznak a versek. És lehet a *költészet* maga, mely a manírrá vált megszólalásmódotól megtisztítva újszerű lehetőségekre nyílik ki.

T/7.

84. oldal

Tanári instrukciók

- Ez a feladat a visszatekintést és előretekintést is szolgálja, illetve megismertet két képzőművészeti irányzattal, amelyek tantárgyunk szempontjából kevésbé jelentősek. A MINIMAL ART és a KONCEPT ART fogalmát mégis fontosnak tartjuk, hogy tanítványaink megértsék belőle: az avantgárd nem ért véget Kassáknál. Érdekes kísérletei velünk élnek, hívószavaival gyakran találkozik, aki kiállításokról, koncertekről olvas.
- Az OBJEKTÍV LÍRA visszakapcsol Babbitshoz és Tandori közvetlen mestereihez. A POSZTMODERN pedig inkább Tandori újításainak következményeként érdekes azoknál, akiknek már ő volt a mesterük.
- A feladatot szorgalmiként kínáljuk fel.

Kiemelt készségek, képességek: tanult ismeretek felidézése és alkalmazása, internet-használat, érdeklődés és tájékozódás a kortárs művészetekben

Célcsoport – differenciálás: művészettörténeti érdeklődésű tanítványainknak, ill. megint csak azoknak, akik érettségi tételükön dolgoznak

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: kutatómunka, jegyzetkészítés

7. Szorgalmi feladat

Eddigi tanulmányaid és önálló keresgélés, gondolkodás után fogalmazd meg a Tandori-versek kapcsolatát az alábbi négy művészeti törekvéssel!

- a) **OBJEKTÍV KÖLTÉSZET** (tárgyiasság, személytelenség)
A Babitsról, Pilinszkyról, Nemes Nagy Ágnesről és Weöres Sándorról szóló tanulmányaidban találkozhattál ezzel a kifejezéssel. Mi ennek a törekvésnek a lényege, s milyen nyomait látod Tandori Dezső versein?
- b) Tandori eleven kapcsolatot tart a kortárs képzőművészet AVANTGÁRD irányzataival. A hatvanas–hetvenes évek fordulóján két irányzat befolyásolhatta szemléletét. Olvass utánuk például a www.artportal.hu lexikonjában, és foglald össze a lényegüket! Fogalmazd meg, milyen hatásukat látod a versekben!

MINIMAL ART (minimális művészet)

KONCEPT ART (konceptuális művészet)

- c) Végül a versek és Kálmán C. György tanulmányrészlete alapján fogalmazd meg, hogyan jelennek meg a későbbi POSZTMODERN SZÖVEGIRODALOM sajátosságai az olvasott versekben!

T/8.

85. oldal

Tanári instrukciók

- A feladat kötelező: célja, hogy előkészítse a következő órai csoportmunkát, amelyben az itt megadott szempontok alapján már egy önálló műelemző esszé megírásán kezdenek dolgozni a tanulók.
- A házi feladat az, hogy otthon olvassák el a három lehetőséget, a hozzájuk kapcsolódó verseket, és válasszanak közülük. Hangsúlyozzuk, hogy az elemzési szempontok kidolgozására csak a következő órai csoportmunkában kerül majd sor, otthon csak a témát kell kiválasztani. Szóljunk, hogy aki a sakkverseket választja, az sakk-készletről is gondoskodjon a következő órára (csoportonként elég lesz egy, érdemes a tanulóknak előre egyeztetni, hogy ki hozza be).

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, önreflexió (saját képességek és célok belátása)

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat, olvasás, tanári kalauz

8. Házi feladat – Műelemző esszé előkészítése

Olvasd el a három feladatot, illetve a bennük szereplő verseket!

Válaszd ki az egyiket, amellyel szívesen foglalkoznál majd az órán, illetve írnál róla a megadott szempontok segítségével önálló műelemzést! (Még nem kell a szempontokat kidolgoznod, csak választanod.)

A) Versek a *Töredék Hamletnek* vagy az *Egy talált tárgy megtisztítása* kötetből

- Az órán megkezdett utakon közelítsd meg és értelmezd az egyik kötet verseit!
- Összegezd a versek hasonló vonásait, majd emeld ki a különbségeket!
- Miért teszi próbára a hagyományosabb verseket szerető olvasót ezeknek a verseknek az értelmezése?
- Végül értelmezd egyenként a verseket!

B) Három sakkvers⁷

A BETLEHEMI ISTÁLLÓBÓL EGY KIS JÓSZÁG KINÉZ

Hc3

TÁJ KÉT FIGURÁVAL

Hh6

Hg4

Hf6

Hh7

c5 Hg5

c6 He6

c7 Hd8

c8H

A GYALOG LÉPÉSÉNEK JELÖLHETETLENSÉGE OSZTATLAN MEZŐN

7 A rövidítések feloldása: a számozott sakktablán a világos bábukat azon az oldalon állítjuk fel, amelyen balról jobbra indul az ábécé és alulról fölfelé a mezők számozása. A betű és a szám együtt egy mezőt jelölhet. A betű és a szám előtt a bábu rövidítése áll: a H huszárt (lovat) jelent. Ha nincs rövidítés a mező jelölése előtt, akkor ez gyalogot (parasztot) jelöl. A vers utolsó sorában c8H azt jelenti: a paraszt a 8. sorra érve – részben a játékszabály értelmében, részben a játékos döntése következtében – huszár lett. A játékleírásokban páronként írják le a lépéseket, vagyis a két lépésből az első mindig a világost, a második a sötétet jelöli. E versekben nem egyértelmű tehát a bábuk színe. Ha a *Táj két figurával*-t olvassuk, sorról sorra és ne oszlopról oszlopra haladjunk!

- a) Vegyél elő egy sakk-készletet, és próbáld eljátszani a verseket!
- b) Értelmezd a cím jelentőségét, cím és szöveg viszonyát ezekben a versekben!
- c) Mennyiben fogható fel a három alkotást képversként?
- d) Fogd fel a *Táj két figurával*-t történetként!
Milyen érdekes mozzanatok, titkokat rejt ez a történet?
Milyen lehetőségek vannak benne?
Írd meg a történetet rövid elbeszélés formájában!
- e) Milyen ismeretelméleti kérdéseket vet fel *A gyalog lépésének jelölhetetlensége*...?
- f) Versek-e ezek szerinted? Mennyiben nem azok, s mennyiben azok?
A befogadó értelmezői munkája mennyiben hasonlít ahhoz, amit egy hagyományos értelemben vett vers befogadásakor végzünk?
- g) Ha már elővetted a sakktáblát, képzelj el egy saját sakktörténetet, írd sakkverset!

C) Ars poetica egy nagy festő képe felett

1976823/A₂ – ELŐSZÓ PAUL KLEE⁸-HEZ

Itt most mindjárt pillantást vethetünk
egy festő életére.
És nem kell döntenünk:
érdekes-e vagy érdektelen a személye.
Nem lelkesedhetünk, nem is legyinthetünk.
Majdnem úgy teszünk, mint ha semmit sem teszünk,
de nem azért, mert „nem tehetünk”,
sőt, az ilyesmiről épp megfeledkezünk,
és: „történik velünk”.
Itt majd egy textúra⁹
s nem valamiféle textus¹⁰ jegyében emlékezünk Klee úrra.
Ez a könyv: ennyi.
Itt nem valahonnan valamerre fogunk menni,
bár egy élet rajza is kirajzolódik;
de hát a rajz rajzolódva a legvalódibb.
Itt minden úgy: adódik.
S ha e bevezetőből netalán az adódna,
hogy itt a dolgoknak van bizonyos módja,
mondjuk meg gyorsan: ha van, hát – valamennyi.

8 Paul Klee [paul klé] svájci festő (1879–1940)

9 textúra: szövet, mintázat, térbeli elrendeződés

10 textus: szöveg (A két szó etimológiája – ahogy a magyarban is – rokon egymással. Megkülönböztetésükben itt szerepet játszhat az, hogy a *textúra* anyagszerűbb, így jobban kapcsolódik Klee művészetéhez. A *textus* pedig – mivel így hívják a misén felolvasott részletet a Szentírásból – szentségre, tapasztalaton felültre, normativitásra utalhat. Ez – a vers szerint – idegen Klee művészetétől.)

Ritkaság, hogy a megszokottról
 ilyen természetesen mondatnak le minket.
 De hát itt nincs „ott, hol”,
 csak egy – nevezzük így – tekintet.
 Minden annyira pontos.
 És ami fontos,
 az is, csak: ∞-szeres.
 Itt minden mindent „erez”;
 és ha a „Villa R.”-ről van szó: R-ez;
 és hogy milyen eredetű
 egy képen egy betű...?
 Itt, történetesen, R-edetű.
 S ami az arányokat illeti:
 minden szellős, minden szoros,
 de ez a szoros azt is jelenti: -szeres,
 ami nem a szertelen ellentéte,
 csak azt kéri: ne tegyünk számot elébe.
 Hogy: hány-.
 És közben Klee úr (aki: kicsoda?)
 mintha táblázaton és listán
 számolhatna be (ezt merészeli), minek mi a sora.
 Mintha ez az egész nem lenne más, mint: iskola.
 De nem preparátumokkal¹¹,
 kitömött állatokkal;
 és nem is országhatárokat átlépő
 pedagógiai hajlamokkal;
 hiszen minden átlépés: sértő.
 Ezért neki mintha mindig minden épp ott lenne,
 anélkül, hogy bármit mímelné;
 anélkül, hogy csorbát ejtene a világ állapotán,
 mely neki legfeljebb: kocsány;
 és a levél tovább-tagozódása
 bizonyítja: nem kell itt soha másra
 gondolni, itt-re és átváltozás-ra.
 Önmagukkal-azonosabb e dolgok „istene”.
 Itt, bár évszámokat látunk, semmi se letűnt;
 arányrendszer fogad, de nem „távolodunk”,
 nem „közeledünk”;
 és az idő sem az a kizökkenő-
 -fajta; csak annyira nem „tünevező”
 – vagy épp annyira az? –, ami kitölti,
 hogy ragaszkodás helyett mindjárt maga továbbölti,
 mintha lenne időn-kívülje,
 (egy fenyőnek? egy botanikus kertnek?)
 vagy akkor is ottmaradhatna vele,
 ha már más kezd bele, más valami.

11 preparátum: szemléltetés végett tartósított állat, növény, ill. szervei

Itt ha a labirintusok magukba kevernek,
csak azt teszik, amik. Azonosulnak.
És ha egy nézés erejéig „elmegyünk labirintusnak”,
még nem nagy híja ez szokásos *modusunknak*¹².
„Legyünk őszinték”: annyi minden untat,
és olyan jó, ha valaki szórakoztat.
Már ezt egy bizonyos szinten felül értem;
és nem is vulgárisan, „Klee úr érdekében”.
Mert, bár semmi sem érdektelen,
nincs érdeke sem
e világnak;
ha törvénye van, azon bárki könnyen átláthat,
de hát ezt is akarja Klee:
odatartja a kis Én (e nagy paradoxon) elé
a folt- s vonalmezőt:
„Hát hol van itt az én-te-mi-ti-ők”?
kérdézi őt.
Ugye, nem is veszélyes,
ha az ő-ből én lesz és az én-ből ő lesz?
És mikroszkóp-mód hajol le minden szeszélyhez,
amit törvénynek nem kötelességből érez;
s ha érez is: nem sokszorosíthatónak.
Nem „minősít” semmit jónak,
de nem is kifogásol,
nem „akar”, amikor csinál valamit abból a forgácsból,
amit az érzékszervek hasítanak.
Beáztatja feltétlenítő szerébe;
átbocsátja magán tényfékező gépe;
kész az „anyag” –
És abba is hagyhatjuk, ennyi erővel.
Minden csak idézőjel.

- a) Mit jelölhet a címben megjelenő szám? Milyen hatása, üzenete lehet ennek?
- b) Milyen szerepbe bújik itt a vers beszélője? Milyen közvetítéssel szól a művészet kérdéseiről?
- c) Mi jellemző stílusára, hanghordozására?
- d) Ez a vers néhány évvel a *Talált tárgy* megjelenése után készült, és a *Még így sem* című kötetben (1978) jelent meg. Milyen változásokon mehetett át Tandori költészete a *Talált tárgy* verseihez képest?
- e) Olvasd ars poeticaként a verset, és fogalmazd meg pontokba szedve: mit szeret Klee festményeiben a beszélő? Mit vár tehát a művésztől, saját költészetétől is? (Az egyes pontokhoz kapcsolód a vers megfelelő sorait!)

12 modus: mód, mérték. A filozófiában: a dolgok megnyilvánulásának módja, esetleges, felszíni tulajdonságaik a lényeggel szemben.

f) Milyen irodalmi-kulturális utalásokat fedezel fel az alábbi sorokban? Értelmezd őket!

„és az idő sem az a kizökkenő- | -fajta;...”

„Mert, bár semmi sem érdektelen, | nincs érdeke sem | e világnak;”

g) Keres albumokban vagy az interneten olyan, további Klee-festményeket, amelyekre találónak érzed a vers jellemzését!

Paul Klee: *Villa R* (1919)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

B) A sakkvers értelmezései olvashatók Fogarassy Mikós és Veres András könyvében, több értelmezést is összefoglal könyvében Bedecs László (Bedecs, 2006, 82–93. oldal).

C) A Klee-képekhez írt vers ars poetica. Egyszerre szól a műalkotásról és a befogadói magatartásról. Saját művészetével szemben is támasztott igényeit a vers alapján így összegezzük: A koncepció, a „mögöttes tartalmak” elrejtése: nem kell firtatni, inkább hagyni, hogy „történjék velünk”, ahogy „adódik”.

A műalkotás sajátos és pontos tekintet. Nem a világ megszokott látványát adja. Mintha téren és időn kívül létezne. Úgy ábrázol, hogy minél kevésbé essen csorba a dolgok rendjén, úgy tanít, hogy ne kövessen el „határátlépést”.

Magasrendű szórakozást nyújt. Tanítás és szórakoztatás így egymás mellett Horatius *Ars poetica*jára utal („Mindig tetszeni vagy használni akarnak a költők, vagy szépet s hasznost jól egybekeverve beszélni.” Levelek, II. könyv 3. 333–334. sor, Kőrösi Imre fordítása).

„és az idő sem az a kizökkenő-fajta”: a *Hamlet*-utalás („Kizökkent az Idő...”) a tragikumtól való távolságtartást jelzi.

„nincs érdeke sem e világnak”: Klee képeinek világáról van szó. Ezek a sorok a kanti esztétika gondolatára utalnak: szép az, ami érdek nélkül tetszik.

Labirintusszerű, mégis átlátható világ, melynek befogadója az eltévedés és a törvény megtalálásának élményét is megélheti, miközben önmagához érkezik el.

Nem ítélkezik jóban és rosszban, csak áttereszti a világot saját tekintetén, „tényfékező gépén”.

Az alkotás végeredményben elválaszthatatlan a személyes látásmódtól és élettől. (Noha gyakran éppen ezt a személyeset problematizálja.)

(A Klee-vers előképe lehet Vas István *Velazquez Vénusza* című verse. Az is egy festmény leírásába bújtatott ars poetica, mely hangvételében is rokon. Felismeréseiben persze egészen más.)

(Ez az értelmezés felhasználja Madocsai László elemzését: Irodalom a középiskolák 12. osztálya számára. Bp., 2005, 313. old.)

JELENTÉSTEREMTÉS

5. lépés: 9–10. feladat

T/9–10. 90. oldal

30 PERC

Tanári instrukciók

- Miután egymás rövid verselemzéseit (5. feladat) megnézték és megvitatták a tanulók, üljenek le párban vagy négyfős csoportokban egymással azok, akik a 8. feladat azonos témáját választották. 30 percet kapnak arra, hogy a megírandó műelemző esszé szempontjait közösen kidolgozzák, átbeszéljék. Megbeszélnek ötleteiket, az értelmezés lehetőségeit, esetleg az írásmű logikáját, felépítését. A tanár intenzíven segítse a munkát, járjon körbe, adjon ötletet, segítséget, ahol szükséges.
- Az esszét végleges formájában otthon kell elkészíteniük a tanulóknak, ez egyben felkészülés az érettségi írásbeli vizsgára. Az elkészült esszéket szedjük be és értékeljük.

Kiemelt készségek, képességek: analízis, szintézis, súlyozás, döntés, kooperáció; szövegalkotás

Célcsoport – differenciálás: választott feladat szerint

Munkaformák: páros vagy csoportmunka, egyéni

Módszerek, eljárások: ötletbörze, anyaggyűjtés, vázlatkészítés (pl. gondolkodástérképpel), megbeszélés, jegyzetkészítés; esszéírás

Eszközök: néhány sakk-készlet

9. Keressetek közösen válaszokat, megoldásokat a választott témához kapcsolódó kérdésekre, feladatokra, osszátok meg egymással saját ötleteiteket, szempontjaitokat!

Írjatok közösen vázlatot egy elkészítendő műelemzéshez!

10. A közösen megbeszéltek felhasználásával írd kb. 40 soros elemző esszét választott témádról!

REFLEKTÁLÁS

6. lépés: 11. feladat

T/11.

90. oldal

Szorgalmi feladat

Tanári instrukciók

- Kálmán C. György már idézett tanulmánya hívja fel a figyelmet a három kötet egybevetésének lehetőségeire. Ez alkalmat ad a *Talált tárggyal* való alaposabb megismerkedésre és Petri vagy Oravecz olvasására: igazi kihívás lehet tanítványainknak.
- A feladatot az segítheti, ha lehetőség van tanár és diák folyamatos konzultációjára, beszélgetéseire.

Kiemelt készségek, képességek: önálló olvasás és tájékozódás, tanult ismeretek felhasználása, analogikus és kritikai gondolkodás képessége

Célcsoport – differenciálás: legérdeklődőbb tanítványainknak, akik önállóan is szívesen és sokat olvasnak verseket

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: szorgalmi feladat: a kötetek beszerzése, olvasás, összevetés

11. Tandori–Petri–Oravecz (Csak érdeklődőknek!)

Tandori Dezső második kötetével közel egy időben látott napvilágot két jelentős verseskötet. Mindkettő fiatal költőtől, pályájuk elejéről: Petri György *Magyarázatok M. számára* (1971) és Oravecz Imre *Héj* című kötete (1972).

- Mélyedj el az *Egy talált tárgy megtisztítása* című kötet verseiben, majd olvasd hozzá az egyik pályatárs, Petri György vagy Oravecz Imre első kötetét! (Akár mindkettőét.)
- Keresd meg a számodra legkiemelkedőbbnek látszó verseket!
- Keress kapcsolódási pontokat a kötetek poétikája, törekvései között!
- Végül foglald össze, miben látsz hasonlóságot és különbséget a verseskötetek között!

5. A LÍRAI POSZTMODERN VÁLTOZATAI

TÓTH KRISZTINA ÉS PARTI NAGY LAJOS

3 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

– JELENTÉSTEREMTÉS

T/1.

91. oldal

30 PERC

Tanári instrukciók

- A két Tóth Krisztina-verset párban dolgozzák fel a tanulók, úgy, hogy a párosok egyik része az egyik verssel [A] feladatsor], a másik része a másikkal [B] feladatsor] foglalkozik.
- A munka elemi feltétele, hogy a tanulók olvassák el otthon előre mindkét verset, ill. a feladatsorokban szereplő további (Petri- és Juhász Gyula-) verseket is! A páros munkát ugyanis páros megosztás-közzététel követi majd négyes csoportokban, ahol a párosok egymásnak adják át a versek elemzése során megszerzett tudásokat, és ehhez szükséges, hogy az adott vers(ek)kel az órán nem foglalkozó páros már valamilyen szinten ismerje a szóban forgó vers(ek)et.
- A feladat kiosztása így történhet választás alapján: azok üljenek össze egy párba, akik ugyanazzal a verssel szeretnének foglalkozni. Arra azonban ügyeljen a tanár, hogy arányosan válasszák a tanulók a két verset.
- Az a) feladat mindkét csoportnál a ráhangolódási feladat, ezt követi a jelentésteremtés fázisa.
- Az *árnyékember* című vers elemzésével célunk a tanulók megismertetése egy egyszerre alanyi hangoltságú és ugyanakkor a lírai beszéd stilizáltságát megszüntető, a vers zártságát, szerkesztettségét fellazító, egyfajta alkalmiság felé elmozdító versvilággal.
- Az *Óda az ötvenes férfiakhoz* elemzésének célja, hogy egy a nemi szerepekhez és a költészeti hagyományhoz való egyszerre ironikus és – a lírai hagyomány vonatkozásában – tisztelettudó viszony lehetőségét szemléltessük. Cél továbbá a műfaji kódok felelevenítése, a konvenciók tudatosítása és a konvencióktól történő elmozdulás értelmezése.
- A tanár kövesse szorosan nyomon és segítse a párosok munkáját. A következő óra elején lesz még lehetőség frontális tisztázásra, kiegészítésre.

Kiemelt készségek, képességek: történeti érzék, különbségtétel, viszonyítás, nyelvi érzékenység, elemzőkészség, asszociációs készség, az intertextualitásra való érzékenység

Célcsoport – differenciálás: versválasztás szerint

Munkaformák: páros [A/a, k] és B/a) egyéni]

Módszerek, eljárások: pókhálóábra, címmeditáció, tanári kalauz, szemponttáblázat

Eszközök: *Mitológiai lexikon* vagy bármelyik görög mitológia

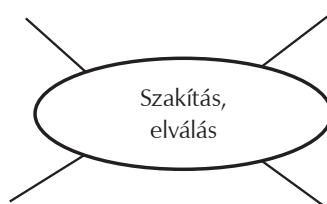
A következőkben kortárs magyar versek olvasása és értelmezése során kerülünk közelebb a posztmodern irodalom néhány jellegzetességéhez: a sajátos nyelvhasználathoz, a nyelvi-kulturális hagyományokkal kialakított kapcsolathoz, az egységes műalkotáshoz fűződő posztmodern viszonyuláshoz, nyelvhasználatok, beszédmódok, stiláris regiszterek keveréséhez, a kulturális hierarchiák (tömeg- és magaskultúra) elbizonytalanításának kérdéséhez.

1. Két Tóth Krisztina-vers

Dolgozzatok párokban a két vershez tartozó – A), illetve B) – feladatsorral!

A) párosok

- a) Milyen képzeteket társítasz a szakítás, illetve az elválás szavakhoz?
1-2 perces egyéni gondolkodás után beszélj meg pároddal asszociációidat!

- b) Olvassátok el az alábbi verset!

TÓTH KRISZTINA: AZ ÁRNYÉKEMBER

Elég necces labdákat küldesz, édes.
Ez az Adrienn például nem jön át
Így névre jó, csak testközelben éles,
mindezt nem azért mondom, csakúgy: nahát.
Elállt végre – beszéljünk erről inkább –,
abbamaradt a többnapos eső.
Maradjunk annyiban, hogy ez még
nem volna baj, csak nem túl jóleső.
Jutott más is az éjszaka eszembe:
hogy a bólogató halogénlámpa,
itt kéne légy, hogy te is lásd, ha szembe
állok kicsit az elveszett cicára
hasonlít, ahogy a fejét tartja.
Míg néztem, kikísérleteztem,
egy kétarcú embert a falra,
egyik kezem a másik kezemben,
– ez nyilván nem fog összejönni újból –
de én a helyedben vigyáznék magadra –,
szóval egy kétarcú ember újból,
mintha imádkoznék, a falra,
hajnalban aztán hívott valaki, de téves,
az is lehet, hogy az a kétarcú ember,
hát van-e egy árnyéknak hangja, édes,
és mit csináljak a két szabad kezemmel?

- c) Mit tudunk meg a versből a lírai alanyról (a beszélőről) és a megszólítottól, egymáshoz fűződő viszonyukról, történetükről?
- d) Hagyomány és szokatlanság
Töltsétek ki a táblázatot!

A VERS	HAGYOMÁNYOS	SZOKATLAN
TEMATIKÁJA		
BESZÉDMÓDJA		
STÍLUSA		
SZERKEZETI JELLEMZŐI		

- e) Hogyan, milyen eszközökkel imitálja a vers az előbeszédserűséget?
Keressetek példákat a vers szövegéből!
- f) Széttartás és egység
Gyűjtsétek össze, hányszor, mikor vált témát a vers, hogyan kommentálja megszólalásait a lírai alany!

Melyek azok a jegyek, amelyek mégis egységesnek mutatják a verset?

- g) Milyen viszonyban van egymással ez a két idézet: „beszéljünk erről inkább” és „itt kéne légy, hogy te is lásd”?
- h) Milyen összefüggést láttok a vers beszédhelyzete és hangvétele, illetve a versszerűséget kikezdő eljárások: a közbevetések, eltérítések használata között?
- i) Mire vonatkozhat még – kézenfekvő jelentésén túl – a vers címe?
- j) Hogyan változik a vers hangneme, milyen megszólalásmódokat tudtok elkülöníteni?
Hol válik a hangvétel emeltté?

Készítsetek szerkezeti vázlatot a versről e szempont alapján!

HANGNEM	A VERS SZERKEZETI EGYSÉGEI

- k) Az alábbi kérdések mindegyikének elolvasása után válassz ki kettőt-hármat, és azok segítségével írd 3-5 mondatot a versről!
Olvassátok fel pároddal egymásnak és vitassátok meg gondolataitokat!
- (1) Hogyan kapcsolják össze az árnyékember történetét a megszólított távollétével az „ez nyilván nem fog összejönni újból, de én a helyedben vigyáznék magamra” és a „hát van-e egy árnyéknak hangja, édes” verssorok?

- (2) Mi a közös az árnyékember „kikísérletezésében” és a versírásban mint kísérletben? Tekinthető-e az árnyékember a költészet metaforájának?
Melyik görög mítosz beszél a költészet megelevenítő, a halált is legyőző szerepéről?
Mi történik a halottakkal a görög mitológiai elképzelés szerint?
- (3) Mi az, ami a múlt megidézését lehetségesnek mutatja a beszélő számára?
Mi az, ami lehetségesnek mutatja, hogy ami elveszett, valamiképpen mégis meglegyen, mi adja a jelen és a múlt felcserélhetőségének illúzióját?
- (4) Hogyan kapcsolódik össze a kedves jelenléte a halogénlámpa mozgása által megidézett cicával?
Hogyan kapcsolható a halogénlámpa az árnyékember megalkotásához?
Kövesd végig a felcserélések, azonosítások sorát! Melyik metaforikus, melyik metonimikus alapú?
- (5) Mi a jelentősége annak, hogy a megidézés éjszaka történik, a téves telefon hajnalban érkezik?
Milyen metaforikus jelentést kapnak a napszakok a versben?
- l) Most olvassátok el Petri György versét! (A versben szereplő Vas István, Pilinszky János, Kálnoky László a Petri előtti generáció költői.)

PETRI GYÖRGY: „ESZMÉK ÉS TÁNCLEMEZEK”

És Vas Istvánból mi maradt?
Már úgy értem, hogy a művein kívül,
de most éppen nem a műveiről
szólnék. Hová és mivé lett az az emberi alak?
Amit szeretünk, a szellem égésterméke, a testi salak?
Mértéktartó, mondhatni szabatos
vigasszal szolgált Isten szolgája, a pap.

De mihez kezdjek e vigasszal én, a hitetlen?
akinek csak egy élete van, ez az egyetlen, egyetlen,
ez a köves, sáros, süppedékes, göröngyös út,
aminek a végén az ember egy gödörbe jut,
illetőleg az „embert” előbb avatott kezek bedeszklázzák,
elkészítik neki az ő végső házat,
rang és vagyon szerint, kinek milyen adódik,
kaphat egyszerű fenyőt
vagy bronzot vagy ébent vagy éppen mahagónit.

És így abban sem hihetek, hogy „odafenn
találkozunk”; énnekem mínusz 270°C a menny.
A mű, az persze, fennmarad, no igen.
De Vele, aki vörösbort ivott, szivarozott,
a „büdös életben” soha, s a még büdösebb halálban sem találkozok,
pedig, jaj, hány ostobán elmaradt
találkozásunk fantom-fájdalma sajog,
ahogyan fájni tudnak a régen amputált végtagok!

De mindegy. Meg kell szokni, egyre több
 lesz csak a Nélküled, a Nélkülük,
 eltemettük hiszen Pilinszkyt, Kálnoky,
 néhányan még élőködünk álnokul itt
 – mert a túl- avagy továbbélés számomra jó ideje
 a vastagbőrű pófátlanság egy neme
 (a fenti szójáték – könnyen lehet – Neked nem tetszene)
 – de hát ez az egész vers fals, disszonáns gyászzene:
 hangok igyekeznek hangzani – nem Neked.
 Te nem vagy már. Csak úgy, magamnak, akárkinek.
 Forognak egy őrült *hangraforgón* forognak
 kopott eszmék, barázdahibás tánclemezek.

- m) Hol derül ki, hogy kihez szól a vers? Hol hangzik el a versben az egyetlen megszólítás?
 Mennyiben szólítható meg a beszélő szerint a megszólított?
- n) Idézzétek föl Orpheusz és Eurydiké mítoszáat! (Ha nem ismeritek a mítoszt, nézzetek utána a szakkönyvekben.)
 Hogyan kapcsolódik a mítosz Petri verséhez? Mi lehet a vers utolsó előtti sorában a forgás („*hangraforgón forognak*”) szerepe?
- o) Hogyan értelmezi át ugyanezt, a költészet megidéző erejéről szóló mítoszt a Tóth Krisztina-vers árnyékember-története?
- p) A fenti válaszok ismeretében töltsétek ki a táblázatot!

EREDETI MÍTOSZ CSELEKMÉNYELEME	PETRI GYÖRGY VERZIÓJA	TÓTH KRISZTINA VERZIÓJA	AZ ELTÉRÉSEK ÉRTELMEZÉSE
A SZERELMES HALÁLA			
A KÖLTŐI ERŐVEL TÖRTÉNŐ FELTÁMASZTÁS KÍSÉRLETE			
EURYDIKÉ ELINDUL FELFELÉ AZ ALVILÁGBÓL ORPHEUSZ UTÁN			
ORPHEUSZ VISSZAPILLANT, EURDYKÉ ELTŰNIK			

- q) A művészet lehetőségeiről, lehetséges szerepéről
- (1) Értelmezzétek a mítosz átírásának kontextusában a „mit csináljak a két szabad kezemmel” zárósort!

- (2) Milyen hasonlóságokat, párhuzamokat láttok Tóth Krisztina versének mítoszkezelése, nyelvkezelése és a versszerűséggel folytatott játékaik között?
Hogyan jellemeznétek a versnek a mítoszi és költészeti hagyományhoz fűződő viszonyát?
- r) Mi a közös a Tóth Krisztina- és a Petri-vers stilisztikai eljárásaiban, nyelv és költészetszemléletében, a műalkotás eszményéhez fűződő viszonyában, illetve mítoszkritikájában? Mik az eltérések?
- s) Foglaltok össze a magatok számára az elemzés során megfogalmazódott legfontosabb gondolatokat!
Készítsetek kulcsszavakból elérési útvonalat, melynek segítségével a másik verssel foglalkozó párosnak át tudjátok adni saját tudásotokat!

B) párosok

- a) Milyen elvárásokat kelt benned ez a cím: *Óda az ötvenes férfiakhoz*?
Mit gondolsz, miről fog szólni a cím alapján a vers, és milyen lesz a hangneme?
1-2 perc egyéni gondolkodás után beszéljétek meg pároddal ötleteiteket!
- b) Olvassátok el az alábbi verset!

Tóth Krisztina: ÓDA AZ ÖTVENES FÉRFIAKHOZ

Hol vagytok ó, ti drága szerelmes férfiak,
és hol van, hol van az írógépetek:
hulló hajszállal és korpával volt tele
a billentyűk között – milyen sötétben kattog a szívetek,
hogyan ez a vége most vagy ez a zúgó csend
az út fele?
Néztem háttal a tükörben a
fenekem, mit mondjak, nem a régi,
mégis iszonyúan kívánlak, bárki légy,
mindig te vagy csak,
te drága, negyvenéves férfi, aki lassan
ötven leszel, a hátad érzi,
elég rendesen őszülsz, és
ha mosolyogsz, látni
hogyan a szemfogaid rohadnak.
Remegett a kezem, amikor eljöttél és
a konyhában a kenyeret kentem.
Remegett a kezed és később
a hangod is a telefonban.
Mert benne élsz te minden ronda
nyakkendőűben, egész átbökött
életemben, minden légüres
szerelemben, lakásban,
a lépcsőházban, a szagokban.

Az ötvenéves férfi mint
 lehullott nyárfalomb az úton,
 avar, mely lassan gyullad és kékes füsttel ég,
 de felsugárzik titkosan, mint kertben őszi tűz,
 és láthatatlan van jelen,
 álomban bányalég.

- c) Mennyiben teljesíti a vers a cím műfajmegjelölésébe (óda) rejtett ígéretét?
 Hogyan imitálja a verskezdet az óda műfajának konvencióit? Hogyan ironizálnának később ezek a konvenciók?
 Még milyen műfaji konvencióra, illetve konkrét műre való rájátszást ismertek fel az első sorokban?
- d) A vers több ponton utal Juhász Gyula (1883–1937) *Anna örök* című versére, a magyar szerelmi költészet népszerű darabjára.
 Olvassátok el a verset!

JUHÁSZ GYULA: ANNA ÖRÖK

Az évek jöttek, mentek, elmaradtál
 Emlékeimből lassan, elfakult
 Arcképed a szívemben, elmosódott
 A vállaidnak íve, elsuhant
 A hangod és én nem mentem utánad
 Az élet egyre mélyebb erdejében.
 Ma már nyugodtan ejtem a neved ki,
 Ma már nem reszketek tekintetedre,
 Ma már tudom, hogy egy voltál a sokból,
 Hogy ifjúság bolondság, ó de mégis,
 Ne hidd szívem, hogy ez hiába volt,
 És hogy egészen elmúlt, ó ne hidd!
 Mert benne élsz te minden félrecsúszott
 Nyakkendőmben és elvett szavamban
 És minden eltévesztett köszönésben
 És minden összetépett levelemben,
 És egész elhibázott életemben
 Élsz és uralkodol örökkön, Amen.

(1916)

- e) Húzzátok alá Tóth Krisztina versében a Juhász Gyula-versből átemelt részeket!
- f) A szerelem és az idő
- (1) Milyen Juhász Gyula versében a szerelem és az idő viszonya?
 Hogyan változik ez a viszony a versen belül?

- (2) A megszólító vagy a megszólított kerül ki az időből a vers tanúsága szerint? Milyen következményekkel, milyen előnyökkel, milyen hátránnyal jár „kilépni az időből”? Értelmezzétek ebből a szempontból Ady Endre híres verssorait: „Meg akarlak tartani Téged, / ezért választom örödü / a megszépítő messzeséget”!
- g) Hogyan vélekedik Tóth Krisztina verse ugyanerről a kérdésről?
- (1) Miért nem lehet itt a nő „örök”?
Hogyan változik meg maga a vershelyzet, ki a távollévő másik, ki a beszélő?
- (2) Hogyan jelenik meg a „megszépítő messzeség” távlata a versben?
Hogyan vitatkozik a szöveg ezzel az elképzeléssel?
- (3) Milyen következményekkel jár a szerepcsere, hogy a megszólítottból megszólító lesz?
Hogyan változtatja meg a nő és a férfi versben megjelenő alakját ez a váltás?
- (4) Mit gondol a vers az Ady-sorról, lehetségesnek tartja-e az idő múlásával számot vető szerelmi érzést?
- (5) Mely sorok, milyen párhuzamosság helyezi egy időbe és térbe a megszólítót és a megszólítottat is?
Hogyan néz ki megszólító és megszólított idő- és térbeli viszonya a Juhász Gyula-versben?
- (7) Nézzétek végig a vers metaforarendszerét! Milyen toposzokra ismertek rá?
- (8) Hogyan kapcsolódik a toposzok által kirajzolt metaforikus tér az előbbi kérdésekhez?
Mit tudunk meg a versből az őszi tűz jellemzőiről?
- (9) Hogyan kapcsolódik az ősz motívuma – túl metaforikus jelentésén – az idősödéshez?
- h) Ki lehet, kik lehetnek a vers megszólítottjai? Bizonyítsátok a szövegből!
- i) Ha több férfihoz tapadó emlékképekről van szó, hogyan vitatkozik ez az elképzelés a Juhász Gyula-verssel?
Mi lehet az összefüggés a vers időszerkezete és az egyetlen, igazi férfi beazonosíthatatlansága között?
- j) Milyen nyelvi megoldások közelítik a költői megszólalást egy hagyományos verseszményhez, milyen megoldások távolítják tőle?
- k) Az írógép
- (1) Mire utal, hogyan értelmezhető a vers „írógép” motívuma?
Mit sejtet, mit árul el az írógép a szóban forgó férfiakról?
- (2) Ki az a férfi, kik azok a „szerelmes férfiak”, akikről már láttuk, hogy biztosan megszólítja, megidézi őket és szemléletüket a vers?

- (3) Hogyan, milyen metonimikus kapcsolódással rendeli egymáshoz az írógép és a szív motívumait a szöveg, hogyan ágyazza bele az írógép motívumát a vers szövetébe?
- l) Válasszátok ki a szerintetek legmegfelelőbb jelzőket a férfiakhoz, illetve a hagyományhoz fűződő viszony jellemzésére! Választásotokat indokoljátok is a táblázatban!

szemtelen, kíméletlen, agresszív, elnéző, fölényes, elfogódott, áhítatos, tisztelettudó, erősen kötődő, független

	A VÁLASZTÁS ÉS INDOKLÁSA
FÉRFIAKHOZ FŰZŐDŐ VISZONY	
KÖLTÉSZETI HAGYOMÁNYHOZ FŰZŐDŐ VISZONY	

- m) Milyen következtetések vonhatóak le a táblázat eredményeiből, hogyan látja a vers a férfiak szerepét a költészeti hagyomány kialakításában?
- n) Hogyan viszonyul ehhez a hagyományhoz a szöveg? Leírható-e hozzáállása elfogadásként vagy megtagadásként?
- o) Foglaljátok össze a magatok számára az elemzés során megfogalmazódott legfontosabb gondolatokat! Készítsetek kulcsszavakból elérési útvonalat, melynek segítségével a másik verssel foglalkozó párosnak át tudjátok adni saját tudásotokat!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A)
d)

A VERS	HAGYOMÁNYOS	SZOKATLAN
TEMATIKÁJA	véget érő szerelem, a másik hiánya	
BESZÉD-MÓDJA	alanyiség, megszólítás, érzelmesség, elégikus hangvétel, a lírai alannal való azonosulás, a beleélő versolvasás lehetőségének fenntartása	
STÍLUSA		alulstilizált, depoétizált, szlengszerű megszólalás
SZERKEZETI JELLEMZŐI		állandó közbevetések, megszakítások, önkomentárok, az egységes vers szét-tördelése

- e) Pl.: „Elég necces labdákat küldesz, édes”, „Ez az Adrienn például nem jön át”, „Így névre jó, csak testközelben éles”, „ez még nem volna baj, csak nem túl jóleső”

- f) Széttartás: „mindezt nem azért mondom, csakúgy: nahát”, „beszéljünk erről inkább”, „maradjunk annyiban”, „jutott más is az éjszaka eszembe”, „ez nyilván nem fog összejönni újból” „szóval” stb. és a gyakori sorátlépések (enjambement).
Egység: Páros rímek és a verseleji, versvégi, keretező megszólítás, üdvözlés és búcsúzás („Elég necces labdákat küldesz, édes”, „hát lehet egy árnyéknak hangja, édes”), elégikus intonáció.
- g) Világos, hogy azzal, aki nincs jelen, nem lehet beszélgetni, a beszélgetés képzetben zajlik, a hiány beszéde, a megidézés, felidézés a célja.
- h) A távoli kedvessel történő beszélgetés „csevegő” hangvétele kísérlet arra, hogy a beszélgetést természetesnek, a beszélgetést lehetségesnek mutassa, az állandó kitérítések ugyanakkor jelzik, hogy egy szerelem múltja nem tehető jelené, a múlt versben sem megszólítható, hogy az árnyékoknak nincsen hangjuk.
- i) Az árnyékember egyszerre utal a falra vetített ábrára és az egykori szerelmesre, a „de én a helyedben vigyáznék magamra” sor és a telefon megszólalásához fűzött remény össze is kapcsolja őket, így a „hát van egy árnyéknak hangja, édes” sor már nyilván egyszerre vonatkozik mindkettejükre, a távollévő egykori kedves is néma árnyék már.
- j) Az elején az élőnyelvi, szándékosan igénytelen („nem túl jóleső”) stíluselemek dominálnak, később egyre kevésbé, a vers vége kifejezetten emeltté válik, a lassú emelkedés előkészíti, hitelessé teszi a vers pátoszát.
Szerkezeti vázlat:
1. az első 4 sor: kissé szlengbe hajlóan élőnyelvi
2. a második 4 sor: kicsit visszaszorul, a vége felé erőteljesebben jelen van („ez még nem volna baj, de nem túl jóleső”)
3. lassú, meg-megszakított emelkedés egészen az utolsó előtti sorig, a zárlat aztán önironikus és lemondó
- k) Az árnyékember kikísérletezése megidézési kísérlet, „mágia” („de én a helyedben vigyáznék magadra”), az árnyékember kikísérletezésének tehát ugyanaz a célja, mint a versnek, a visszahozás, az a remény élteti őket, hogy a múlt megvan valahol, valamilyen formában, és a költői szólítás segítségével visszahozható. Ezt, múlt és jelen felcserélhetőségének reményét látszik igazolni a halogénlámpa búrájának mozgása, ami az elveszett cica fejtartására emlékeztet, ennek a lámpának a fényében vetül a falra az árnyékember képe később. Egy metaforikus (halogénlámpa búrája és az elveszett cica fejtartása közti hasonlóság) és egy metonimikus (a fény érintkezése az árnyékemberrel) alapú felcserélés „építi fel” a múltat. Nem véletlen, hogy itt hangzik el a versben az „itt kéne légy” szintagma. A megidézés este zajlik, a felsejlő árnyak napszakában („jutott más is az éjszaka eszembe”), a téves telefon „hajnalban” érkezik, amikor oszlik a homály, lelepleződnek az illúziók. Az, hogy az árnyék nem válik újra emberré, a költészet lehetőségeit mutatva utal a görög mitológiára (a halottak árnyá lesznek a Hádészban), Orpheusz és Eurydiké mítoszára, ennyiben az árnyékember kudarca a költészet kudarca is. Talán ebben az értelemben is kétarcú az árnyékember, felidéz, de mégse.
- m) Rögtön a szöveg elején megtudjuk, hogy a vers Vas Istvánról szól, de egészen a végéig nem szól Vas Istvánhoz. A gyászbeszédnek a halottat megszólító hagyományát elutasítja, és amikor az utolsó sorokban először megszólítja, azt egy nyomatékosan hangsúlytalan helyen, zárójelben teszi, szabadkozva egy Vas költői ízlésétől felthetően idegen szójáték miatt, aztán úgy szólítja meg, hogy közben tagadja megszólíthatóságát, bármilyen értelemben vett túllétét, létét („nem Neked / Te nem vagy már”). A vers úgy szólít meg, hogy a megszólítás gesztusában tagadja a megszólítás lehetőségét.
- n) Petri verse is egy halott megidézésének kudarcos kísérlete, a vers beszélője végig elutasítja a megfordulást, azt, hogy odaforduljon Vas árnyéka, emléke felé, hogy megszólítsa, végig gya-

nakodva kezeli a megszólítás lehetőségét, csak a vers vége felé fordul meg, és Vas árnyalakja („Te nem vagy már”) azonnal el is oszlik. Ezt a forgást írja bele a versbe a barázdahibás tánclemez forgása, amelyen megakad a tű, ezért egy helyben forog, nem jut előbbre, forgása céltalan.

- o) Az árnyá válás, a halál szakítássá lesz, a költői erővel történő feltámasztás az árnyékember falra vetítésével való játék lesz, a feltámadás a várt telefonhívásra cserélődik, a megidézéssel feltámasztás sikertelenségét pedig a hívás téves volta igazolja. A mítoszt ironikus megidézése, bagatellizálása mégsem érvényteleníti, hanem csak áthangolja, aktualizálja, elmondhatóvá teszi.

p)

EREDETI MÍTOSZ CSELEKMÉNYELEME	PETRI GYÖRGY VERZIÓJA	TÓTH KRISZTINA VERZIÓJA	AZ ELTÉRÉSEK ÉRTELMEZÉSE
A SZERELMES HALÁLA	Mester halála	Szakítás a szerelmessel	Tóth Krisztina kiterjeszti a mítosz értelmét, ami véget ér, az a múltba hanyatlik, árnyá válik, ha nem is halnak meg a szereplők.
A KÖLTŐI ERŐVEL TÖRTÉNŐ FELTÁMASZTÁS KÍSÉRLETE	A gyászköltészet megidéző erejébe vetett hit és kétely egyszerre	Az árnyékember falra vetítése	Petri nem poétikus, nem stilizált, a költészet iránt általában szkeptikus Orpheusz („a mű az, persze fennmarad, no igen / De Vele, aki vörösbört ivott, szivarozott, / a bűdös életben soha, s a még bűdösebb halálban sem találkozok”). Tóth Krisztina játékosan teszi a mitológiát, szelíden ironizál vele.
EURYDIKÉ ELINDUL FELFELÉ AZ ALVILÁGBÓL ORPHEUSZ UTÁN	A lírai alany megkísérli megszólítani Mesterét	Megcsörren a telefon hajnalban	Valamiféle hit maradékai a költészet lehetőségeiben, abban, hogy a múlt valahol, valahogy, a lélek valamiféle alvilágában jelen van és előhívható.
ORPHEUSZ VISSZAPILLANT, EURDYKÉ ELTŰNIK	A megszólítás tagadja, visszavonja önmagát	A hívás tévesnek bizonyul	Illúzióvesztés: maga a hátránézés, az illúzió komolyan vétele, a megszólítás lehetőségébe vetett hit vezet az illúzió eltűnéséhez, a költészet csak illúziót ad, senkit nem képes feltámasztani, ezért nem szabad hátránézni. A téves hívás ugyanezt a tapasztalatot önironikus fájdalommal szólaltatja meg.

- q) (1) Az árnyékember falra vetítése kudarcot vallott, mi hát az értelme a művészi tevékenységnek? A kezek széttárását, a lemondást is eszünkbe idézheti a sor, a múltunk egy részének meghalását követő tehetetlen, céltalan ürességet.
- (2) A mítoszt és a költői nyelvhasználat tradicionális paneleit, csakúgy, mint a zárt műalkotás eszményét, ironikusan kezeli, ez azonban nem szembenállást jelent, hanem ráutaltságot egy hagyományra, amire nem egységes egészként tekintünk, hanem konvenciók tárházaként, elemek készleteként. Ezekből lehet „kirakni” a verset.
- r) Depoétizált nyelvhasználat („a bűdös életben soha, s a még bűdösebb halálban sem találkozok”, „mert a túl- avagy továbbélés számomra jó ideje / a vastagbőrű pofátlanság egy neme”), a mítoszt mindketten továbbírják, illetve úgy értelmezik (az eredeti erre ad lehetőséget), hogy a hátranézés nem az Alvilágból a földi fények felé tartó kedves, hanem az illúzió elvesztése csak, a zárt műalkotással szemben is ezért szkeptikusak.
- Petri lírai énje a mű helyett az eleven testet választaná, Vas személyét, a kurzívval szedett *mű* a szó másik jelentését (nem igazi) is mozgásba hozza, a műalkotásokra vonatkoztatja, Tóth Krisztinánál pedig a versszerűséget az állandó közbevetések, eltérítések kezdik ki.

B)

- c) Emelkedett megszólítás az elején: „Hol vagytok, ó, ti drága szerelmes férfiak,;” az ódai hangvétel megjelenik a Juhász Gyula-allúzióban is és a Vas István versére utaló záróképekben. Ezzel alkot ironikus kontrasztot az írógép billentyűi közé hulló korpa, a fogak rothadása, az elnyűtt derék, a már kevésbé feszes fenék stb.
- Az első két sor Villonra (*Ballada tűnt idők lovagjairól*) játszik rá, és a középkori vanitas-irodalom *ubi sunt* formulájára.
- f) (1) Először úgy tűnik, a szerelem éppen úgy, mint bármi más, alá van vetve az idő hatalmának, a vers végére azonban „mégis” legyőzi az időt, a szerelem és annak tárgya felülemelkedik az elmúláson, örökké válik.
- (2) A lírai alany elhagyja szerelmesét az élet egyre mélyebb sűrűjében, megöregszik, eltelik vele az élet, míg a megszólított, „Anna örök”, Anna mozdulatlan az időben.
- Ennek az örök ifjúságnak a következménye a jelenlét hiánya lesz, a „megszépítő messzeség” távlat, az, hogy nem hús-vér ember lesz immár, hanem vértelen ideál.
- g) A nő válik beszélővé, aki beszél, az szükségképpen jelen van, az időben van, tehát szükségképpen öregszik is. A megszépítő messzeség távlatát tehát visszavonja a vers, megjelenik a test és annak csúnyulása, öregedése, mintegy visszatolakszik a megszépítő messzeségből. Egy ismétlődés is utal rá, hogy a lírai én (a megszépítő messzeségből visszabeszélő nő) és a megszólított egyidejűek: „Remegett a kezem, amikor eljöttél és / a konyhában a kenyeret kentem / remegett a kezed és később a hangod is a telefonban”. A régi költők maguk mindig a jelenben, múzsáik a múltban voltak.
- Út, ősz, tűz, életút, élet, idősödés, szerelem toposzai, az őszi tűz, az idősödő emberek szerelme „lassan gyullad”, de „felsugárzik titkosan”.
- Az ősz másik jelentésében is megjelenik a szövegben, bekapcsolódik a metaforarendszerbe: „elég rendesen őszülsz”. A test mint öregedő test megjelenése az ideálkép helyén a testi vágy megjelenését is magával hozza, a vallomás kimondottan szexuális jellegűvé válik: „Néztem háttal a tükörben a / fenekem, mit mondjak, nem a régi / mégis iszonyúan kívánlak, bárki légy, / mindig te vagy csak, / te drága, negyvenéves férfi”.
- h) Lehet egy férfi, de lehet több, bárki(k). Többes szám, „bárki légy”, ugyanakkor személyes emlékképek azt sejtetnék, konkrét személy.

- i) Az emlékezésben talán emberhez nem is biztosan köthető, talán egymásba mosódó gesztusok, szavak, helyszínek, szagok élnek, a korpa az írógép billentyűzetében stb., nem időből kimetszett, mozdulatlan, maradéktalanul megőrzött alak, nem az „egyetlen nő”, „egyetlen férfi” hiánytalanul megőrződött képe.
- j) A költészet régi, elkoptatott toposzainak használata, ugyanakkor a köznyelvi fordulatok versbe emelése (Pl.: „mit mondjak, nem a régi, mégis iszonyúan kívánlak”), a szerelmes beszéd stilizáló pátoszának kikezdése.
- k) Az írógép alighanem a vers által megszólított költőkre utal metonimikusan, akiket a vers megszólít, akikkel vitatkozik, ők azok a „drága, szerelmes férfiak”, akik eltolták a múlt megszépítő messzeségébe múzsájukat, aki most visszatért-visszaszól. „Milyen sötétben kattog a szívetek” és az írógép kattogása összekapcsolódik.
- l) egyéni
- m) A férfiakhoz és a költészeti hagyományhoz fűződő viszony is egyszerre szemtelen és szeretet-, ill. tisztelettel, a költészeti hagyomány férfiak keze munkájaként jelenik meg a versben.
- n) A hagyományhoz való viszony még ebben a viszonylag könnyen átlátható versben is sokkal bonyolultabb és ellentmondásosabb annál, semhogy vagy elfogadásként, vagy elutasításként lehessen meghatározni, így volt ez az előző Tóth Krisztina-versben is.

Rendre kettősségeket figyelhetünk meg: képek, toposzok, köznyelvi fordulatok, költőelődök mondatainak ironizálása, variálása, az ódai hang imitálása és ironizálása jellemzi egyrészt a szöveget, másrészt épp ez az átírás teszi lehetővé, hogy a lírai alany hangot kapjon, jelen legyen és szerelmet vallhasson. A posztmodern ráhagyatkozik a hagyományra, nem meghaladja, hanem játéktérnek tekinti, nem látja egységesnek, kombinációs lehetőségek végtelen és meghaladhatatlan tárházaként érti, nem az áhítat időn kívüli tárgyaként kezeli, hanem időbeliként, folyton újraértelmezendőként, átírhatóként.

2. lépés: 2. feladat

T/2. 104. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók: Alakuljanak négyfős csoportok egy-egy A) és B) párosból. A tanulók a felvázolt elérési útvonal alapján tanítsák meg egymásnak, amire a páros munka során jutottak.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, előadókészség, érvelés, a másokra való odafigyelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pár/csoport

Módszerek, eljárások: reciproktanítás

2. Tanítsátok egymást!

Üljön össze egy-egy A) és B) páros, és foglalják össze egymás számára a versekkel való foglalkozás legfontosabb eredményeit!

A másik páros tegyen fel tisztázó kérdéseket, vitatkozzon, fogalmazza meg saját véleményét!

REFLEKTÁLÁS

3. lépés: 3–4. feladat

T/3–4. 104. oldal
10–15 PERC

Tanári instrukciók

- Itt, az első óra végén adjuk fel házi feladatnak a Vas István-verssel való összevetés vázlatának megírását, de elég csak a 3. óra elejére elkészíteni, erre hívjuk fel a tanulók figyelmét!
- A második óra elején szánjunk 10-15 percet az előző órai munka problémás pontjainak, tisztázatlan kérdéseinek megbeszélésére. Itt van lehetőség tanári súlyozásra, lényegkiemelésre. Ez segítheti a tanulókat a házi feladat kidolgozásában is.

Kiemelt készségek, képességek: elemzési készség, összehasonlítás, vázlatpontokba tömörítés; kérdések megfogalmazásának képessége

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, frontális

Módszerek, eljárások: házi feladat: vázlatírás; eszmecsere, megbeszélés

3. Házi feladat

Készíts vázlatot az alábbi szempontok segítségével egy összehasonlító elemzéshez, majd dolgozd ki az egyik vázlatpontot részletesen 6-8 mondatban!

- Hasonlítsd össze egy másik „szerelmes férfi”, Vas István – Tóth Krisztina költeménye által szintén többször megidézett – versét a Tóth-verssel szerelem-, idő- és nyelvfelfogásuk alapján!
- Figyelj a vers időszerkezetére, metaforikus szembeállításaira, az ódai hagyomány versbeli működésére!
- Milyen más tapasztalata jelenik meg a versben az idő romboló munkájának az öregedésen kívül?
Milyen módon jelenik meg a női test a versben?
- Mennyiben viszonyul másként Tóth Krisztina szövege Vas István, illetve Juhász Gyula verséhez?

VAS ISTVÁN: ÓDA A TEGNAPI ASSZONYOKHOZ

De szépek vagytok, tegnapi asszonyok!
Hamvadó szemetekben még néha felragyog
A régi büszkeség, amivel az első szeretőt
Vállaltatok papák-mamáék, a világ vádja előtt,
Nem sütöttétek le a szemeteket, ahogy illett akkoriban
És nem bujtattátok a szempillák fátylába démonian,

Ti először itt mifelénk, ti válogatott kevesek,
 Akikben az örök nőiség új hitté lelkesedett,
 A mi hitünk ké, mely szemetekbe süttött, csalatatlán, fiatalon,
 És a ti nézésekéből is a Remény, a Forradalom
 Hivott bennünket, az ébredő, felszított Vággyal egy –
 Ó, micsoda förtelmeket látott később a szemetek,
 Micsoda rettegéseket, micsoda mocskot, hány halált,
 Hány börtönön át őrizte nekünk megváltó mosolyát,
 Mögötte hány holt férfi enyész, hány otthon füstölög,
 De ma is hogy tud ragyogni még a romjaitok között,
 És fiatalok boldog feje fölött ha összenéz szemünk,
 Ma is, mint rég volt, vagy rég se volt, tudással telve ölelkezünk.

És utcán vagy hangversenyen, ha feltűntök, szembe velem,
 A fejetek fölvetését már messziről megismerem,
 Mert ilyet nem tudnak semmimód az édesek, a maiak,
 A macskatekintetű puhák, a sejtelmesek, a démoniak,
 A szemükbe hulló hajúak, a lankatag idegbabák,
 Ahogy ti értettétek vívni a szerelem párbaját,
 És az ősbuja bajvívásnak új értelmű kedvet adott
 A tiszta, nagy homlok, a hátrasimult, gretagarbós hajatok,
 Ahogy irodában is tudtatok ülni, és állni a műhelyekben,
 És tudtatok várni keményen, hívőn, hitetően, töretlen,
 A hegytetőn folszegett fejjel megállni a hajnali szélben,
 Az ágyban az új gyönyörökkel szembenézni merészen,
 És tisztán a szennyben, a vészben, ti erősek, ti szépek!

Még ma is a tömegben megismerem, ha ti léptek,
 Mert izmos lábatok ma is ruganyos még, ma se csoszog.
 Mert ma is a jövőbe léptek, ti tegnapi asszonyok,
 Mint amikor a lábatok föl, föl a csúcs felé
 Kapaszkodott, tar ágakon átragyogó nap elé,
 Vagy a lejtőn lefelé nagyokat szökellve rohant,
 Vagy sílécen egyensúlyozott az ormótlan bakancs,
 Mely kedvesebb volt a szívemnek, mint most a tűsarok
 S hogy tündöklött a lábatok, ti tegnapi asszonyok,
 Mikor a Dunán, alkonyi fényben, a gurulópadoson
 a deszkának feszült a hosszú szárkapocs izom,
 És mennyiféle fáradtság gyűlt össze a lábatokban,
 S hol mindenütt járt a lábatok, micsoda sarakban, táborokban,
 És fáradt lábatokkal is hogyan karoltatok –
 Az erőtök is micsoda gyönyör volt, ti tegnapi asszonyok!

És hányunkat karoltatok, ti tegnapi asszonyok?
 Milyen szomorú társaság, ha visszagondolok!
 Mindegyitekhez micsoda szeretők tartoztak, micsoda férjek,
 Kik innen-onnan, amíg lehetett, hozzátok visszatértek!

Társaim, hova tűntetek, ti tegnapi férfiak?
 Milyen sírok temettek el, milyen börtönfalak?
 Milyen vesztőhely várt titeket, miféle új gyalázatú tűz?
 Miféle titkos kapcsolat az, mely minket összefűz?
 Nekem testvérem mind, aki titeket szeretett,
 Ti tegnapi, bátor asszonyok, mind, aki veletek
 Akart új életbe kezdeni, nem ahogy adatott:
 Ahogy ti tudtátok élni a szépet, ti tegnapi asszonyok.
 Csak értetek volt szép a kalandos, kurta átmenet,
 Mert szebben éltünk, mi tegnapiak, mint ahogy lehetett.

Ezért hiszem, hogy a föld alá nagyobb kincs soha nem jutott,
 Mint amikor lekerülnek oda a ti csontjaitok,
 A tatár koponyák, a buksi fejek, vagy a különös keletiek,
 A lábszárcsontok, a csodatudó ujjak, csigolyák, perecek.
 S aki közületek oda rég lekerült, mikor virágban állt,
 Azóta átragyogtatott idefönt minden homályt,
 S a szépségből, a tegnapiból, nem tudom, mi maradt,
 De felsugárzik titkosan, mint földalatti nap.

- Vázlat:
- Egy vázlatpont részletes kidolgozása:

4. Beszéljétek meg közösen a két Tóth Krisztina-verssel kapcsolatban tisztázatlanul maradt kérdéseiteket!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/3.

A Vas István verssel való összevetéshez:

Tömeget szólít meg, de nem a maga, hanem egy nemzedék nevében, nem akarja, nem tudja kimenteni az időből a „tegnapi asszonyokat”, ugyanakkor a vers hangvétele nosztalgikus, időszerezete az értékes múltat szembeállítja a dekadens jelennel, a mindennek ellenében megőrzött „örök nőiséget” ünnepli, képhasználata is az idő legyőzését beszéli el a fény és a homály metaforikus szembeállításával: „hamvadó szemetekben még néha felragyog az a régi büszkeség”. Ennek a fénymetaforikának a kifutása a zárókép: „de felsugárzik titkosan, mint földalatti nap”. Az idő (a versben döntően a történelmi idő) legyőzésének lehetősége valamelyest, „titkosan” még a halál is erőt vehet. A nő ugyanakkor kimozdul az időn kívül álló ideál szerepéből ebben a versben is: „akikben az örök nőiség új hitté lelkesedett”, „a megszépítő messzeség” aszimmetriája helyett létrejön egyfajta kölcsönösség: „a mi hitünké, mely szemetekbe süttöttsalátlan, fiatalon / s a ti nézésekéből is a Remény, a Forradalom / hívott bennünket”.

Ez a vers is az időben változó, eleven női testet állítja a testetlen ideál helyébe, a test vágját, fiatal erejét és öregedését, mozdulatait: „s a ti nézésekéből is a Remény, a Forradalom / hívott bennünket, a felszított vággyal egy”, „ahogy Ti értették vívni a szerelem párbaját / S az ősbuja bajjívásnak új értelmű kedvet adott / a tiszta, nagy homlok, a hátrasimult gretagarbos

hajatok”, „az ágyban az új gyönyörökkel szembenézni merészen”, „S hogy tündöklött a lábaitok, ti tegnapi asszonyok, / Mikor a Dunán, alkonyi fényben, a gurulópadoson / A deszkának feszült a hosszú szárkapocs izom”. A vers egész hangvétele emelkedettebb, ódaibb Tóth Krisztina versénél, Vas verse sajátos átmenetet képez a Juhász Gyula-féle hagyomány és a Tóth-vers között.

Juhász Gyula versével távolságtartóbban bánik a Tóth-szöveg, álláspontját Juhász versével szemben fogalmazza meg voltaképpen, egy tradíció reprezentatív verseként kezelve a népszerű költeményt, Vas versének képeit azonban mintegy újraalkotja a szöveg emelkedett zárlatában. (Földalatti nap, kertben őszi tűz, a homályból, az elmúlásból feltörő, az elmúlást mégis legyőző fény-élet.)

RÁHANGOLÓDÁS

4. lépés: 5. feladat

T/5. 106. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- A modul további részében Parti Nagy Lajos költészetével foglalkozunk.
- A *Löncsölő kislányt* feltétlenül a tanár olvassa föl. Ha az osztály egy része vagy egésze nem ismeri a *Pancsoló kislány* c. slágert (ami valószínű, letölthető az internetről, vigyük be az órára).
- A vers a Parti Nagy-poétika jellegzetes elemeit (stílusregiszterek keverése, magas és alacsony művészet összevegyítése, nyelvváltozatok töredékeinek egymásmellettsége) hordozza, ugyanakkor könnyen érthető és szórakoztató, alkalmas felvezetés.
- A sláger meghallgatása és a Parti Nagy-vers 1-2 versszakának esetleges eléneklése után a kérdéseket párban válaszolják meg a tanulók, majd 2-3 percben frontálisan is beszéljük meg a válaszokat.

Kiemelt készségek, képességek: az intertextualitás különböző jelenségeinek azonosítása és értelmezése, nyelvi érzékenység, kritikai gondolkodás, ritmusérzék

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális, páros, frontális

Módszerek, eljárások: tanári kalauz

Eszközök: a *Pancsoló kislány* c. sláger valamilyen hordozón, meghallgatható formában

5. Parti Nagy Lajos: Löncsölő kislány

Olvassátok, hallgassátok az alábbi verset, majd párban válaszoljátok meg a szövegre vonatkozó kérdéseket!

PARTI NAGY LAJOS: LÖNCSÖLŐ KISLÁNY

(Négy strand évszak Balla Zsófiának)

„...az élet úgyis szívószál...”

Ha végre itt a Vasz és rügyre rügy tapos,
s az ajkunk föl-le jár, mint Barbie-villamos,
ne légy oly bambi már, ma light a Pep, szívem,
a flingemre nincs szavam, csak fújom és megszivem...

Jajjj, úgy élvezem én az élet,
ottan annyira wash and go,
annyi fitnesset látok-hallok,
és még hambi is kapható.

Ha végre itt a Nyár az vadi high nekem,
ölelj magadhoz, ó hatalmas Bigmac-em,
s míg fullig ér a száj a boldogság lecsöpp,
ájlávtól égsz az ajkamon, te extra ingyen ketchup...

Jajjj, úgy élvezem én az élet,
minden annyira fess and jó,
annyi fitnesset látok-hallok,
és még hambi is kapható.

Ha végre itt az Ősz, a nagy pizzériás,
deresh fején halas, meg sonkás és tojás,
az elmúlás szele már épp beten neki,
De Red Bull mindig csúcsszuper, és vígan megkergeti.

Jajjj, úgy élvezem én az élet,
ottan annyira fresh and go,
annyi fitnesset látok-hallok,
és még hambi is kapható.

Ha végre itt a Tél, az tiszta beautiful,
popkornunk mint a hó, mely szájról szájra hull,
és tökre úgy ropog, hogy mást se hallani,
hát így lehet koncert alatt mindvégig csak taps'lani...

Jajjj, úgy élvezem én Vivaldit,
ottan annyira szép and jó,
annyi fitnesset látok-hallok,
és még hambi is kapható.

- a) Hallgassátok meg a *Pancsoló kislány* című ismert slágert! Próbáljátok meg a Parti Nagy-szöveg egy-két versszakát ráénekelni annak dallamára!
- b) Két zenemű ihleti Parti Nagy Lajos versét. Ezt a cím és az ajánlás, illetve az utolsó refrén is egyértelműsíti. Milyen kapcsolatba kerül egymással a kétféle zene?
- c) Hogyan értékeli Parti Nagy a tömegkultúrát és a rontott vagy „igénytelen” nyelvhasználatot?
- d) Milyen kultúrafogyasztói magatartásra utal az utolsó versszak, a tél bemutatása?
- e) Húzzátok alá az „angol” kifejezéseket a szövegben! Jellemezzétek azt a szociolektust, amelyből származnak, ahonnan a versbe kerültek!
- f) Figyeljétek meg a refrénbeli „and” szó viselkedését rímhelyzetben! Mi derül ki ebből a vers beszélőjéről?
- g) Melyik angol kifejezés teremt többletjelentést és hogyan?
- h) Milyen más nyelvi réteg nyomait találjátok meg a szövegben? Milyen viszonyba lép ez az előbb jellemzett szociolektussal?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) Vivaldi *Négy évszak* című barokk (4-szer 3 tételes concerto) műve és a *Pancsoló kislány* című régi sláger egymás mellé helyezése, egymásra kopírozása évszázadokon átívelő hagyományokat emel egy szintre: a klasszikusnak mondott komoly zeneművet lealacsonyítja a sláger szintjére, ugyanakkor a slágert Vivaldihoz emeli. Ez óhatatlanul komikus hatást kelt. Esetleg arra is fölhívja a figyelmet, hogy a Vivaldi-mű a maga korában szórakoztató zenei, társasági célokra szánt alkotásnak számított, csak a hagyomány, az eltelt idő „komolyította” meg.
- c) Idegen tőle mindenféle nevelő szándék, fölénység, purizmus; nyelvi lehetőségek, ötletek, invenciók tárházát, a nyelv működésének szabályozatlanabb, ezért elevenebb területét látja benne, saját, a nyelv lehetőségeit kiaknázó költészetének aranybányáját, ahogy a költészet jelentésvesztett, lemerült toposzaiban is, ezek fragmentumaiból építkezik.
- d) „és tükre úgy ropog, hogy mást se hallani, hát így lehet koncert alatt mindvégig csak taps’lani”: a koncerthallgatás talán Vivaldira utal, ugyanakkor a popkorn zajától nem lehet hallani a zenét, ezért a tapsok egyszerre a sznobizmus és a bumfordiság megnyilvánulásai, ugyanakkor mindenféle elítélő él hiányzik a szövegből, nem „határolódik el” a vers ettől a kultúrafogyasztói magatartástól, csak felhasználja.
- e) Márkanevek, reklámszöveg, a fogyasztói kultúra rekvizitumai (Barbie-villamos, Pepsi, ketchup, Big Mac, hambli, popkorn, Red Bull, pizza, wash and go, fitness).
- f) Az „and” szót „a”-val kell ejteni ahhoz, hogy rímeljen, a lírai én nem tud rendesen angolul, a tömegtermékek és a tömegkultúra (vagy a tömegtermék módjára fogyasztott magaskultúra) bájosan bumfordi képviselője.
- g) „fullig ér a száj”: a ‘fülig ér a szája’ beszédpanel torzítása és felerősítése fullig: kb. tele, teljesen.
- h) Ősz, a nagy pizzériás, deres fej, az elmúlás szele, popkornunk, mint a hó. Ál-emelkedett költői toposzok kifordításai, a lírai én kulturáltságának bizonyítékaként használja őket, mint Vivaldit, ironizálják az ő megszólalását és az „irodalmi” megszólalást is.

5. lépés: 6. feladat

T/6. 109. oldal
2-3 PERC

Tanári instrukciók: A feladat a *Rókatárgy alkonyatkor* című vers olvasását készíti elő.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvi érzékenység, asszociációs készség, kreativitás

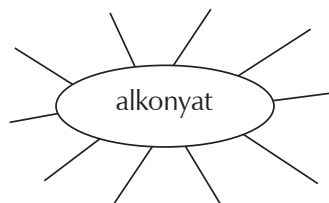
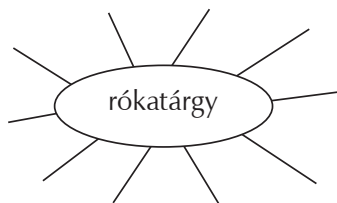
Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: pókhálóábra

6. Parti Nagy Lajos: Rókatárgy alkonyatkor

- a) Milyen elvárásokat kelt benned a fenti verscím két tagja, a rókatárgy, illetve az alkonyat? Írd le asszociációidat!

- b) A versnek mottója is van: „A róka az róka, az róka, az róka”. Mire figyelmezteti az olvasót ez a mottó, milyen olvasásmódokat javasol, milyen olvasásmódokat zár ki?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) egyéni
b) Arra figyelmeztet, hogy ne akarjuk megfejteni, mit jelent, micsoda *igazából* a rókatárgy.

JELENTÉSTEREMTÉS

6. lépés: 7. feladat

T/7.

109. oldal

35 PERC

20 + 15 perc

Tanári instrukciók

- A vers feldolgozását kiscsoportokban végezzék a tanulók. Úgy alakítsuk a csoportokat, hogy mindegyikbe kerüljön a nyelvre fogékony, érzékeny diák, aki nem utasítja el az elsőre olvasásra talán értelmetlennek tűnő szöveget.
- Kb. 15 perc jut ezen az órán a csoportos feldolgozásra. A következő óra elején hagyjunk még kb. 5 percet a csoportoknak munkájuk befejezésére, majd 15 perces frontális közzététel következék, ahol egy-egy alfeladatot egy-egy csoport ismertet, a többiek pedig kiegészítéseket tehetnek.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvi érzékenység, asszociációs készség, kreativitás, elemzési készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportos, frontális

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, közzététel

7. Olvasd el a verset!

Ne ijedj meg, ha úgy érzed, nem tudod, miről is van szó.

3-4 fős csoportokban közelítsétek meg a verset a kérdések segítségével!

PARTI NAGY LAJOS: RÓKATÁRGY ALKONYATKOR

„A róka az róka, az róka, az róka”

A rókatárgy, hogy menekülsz,
a luftod és a laufod,
zsombékra ülsz vagy lóra ülsz,
a rókatárgy az az, hogy

„egy rókatárgyban mennyi vér,
egy rókatárgyban meghalok,
mit ér a nyurga, könnyü prém,
mit ér a bordalok?”

A rókatárgy egy frakkzakó,
nehéz étrend a mellén,
a rókatárgy faggyas, fakó
felhők egy őszi kelmén.

A rókatárgy szivarhamu,
hanyag lukaktól ékes,
eléggé rongyolt állagu,
éppenhogy partiképes.

Egy rókatárgy mit is mutat,
mellényzsebében óra,
méri a szőlőpartokat,
és vér csorog le róla.

A rókatárgy az őszi nap,
idő és tér tudója,
a pontos, lomha alkonyat
órása és szabója.

A rókatárgy az őszi ég
lomposka lobbanása csak,
kopott reverje zsírral ég,
mikor a szőlő lángra kap.

A rókatárgy egy szélcsiszolt,
szélséprett sonkanadrág,
mint durrezüst, csizmára tolt
üleppel rogy le majd rád.

A rókatárgy alant repül,
kötésig csizmaszárbá,
s ha éji vad vértóba gyűl,
vértóba lóg a szárnya.

A rókatárgy egy kürti nyál,
köhögve és zokogva
a csókos száj két oldalán
lecsorgó rézborotva.

A rókatárgy, hogy frakkot ölt,
és ritka már, ha nyelvet,
hogy fél, ahányszor újratölt,
sűrűn kér engedelmet.

A rókatárgy a mellkasán
kárpaló körme, karma,
a frakk alól kinő a mál,
akarja, nem akarja.

A rókatárgyban mennyi bor
és mennyi másnapos vörös,
a rókatárgy a férfikor,
s hogy éjszakára eltörök.

A rókatárgy, hogy elnehéz,
mikorra könnyü volna,
hiába némi elmeméz,
ha lomha, lomha, lomha.

A rókatárgy apró kacsók
csontroppanása muffban,
hogy már a lusta puskacsó
elől is földre puffan.

A rókatárgy egy rókacsók
a föld meleg hasára,
a rókatárgy szőlőkacsók
szempillavakkanása.

A rókatárgy, hogy megvakul,
sarlóból sajttá már sose,
szembogara a ravaszul
kiképzett ujjhold hűvöse.

A rókatárgy egy villanás,
egy puskacsóval írt tükör,
a látványt rakja össze más,
a szél söpörje föl.

A rókatárgy a csönd, a must,
gerezna és vidéke,
bor és hamu, muslincafüst,
a lőpor könnyü béke.

A rókatárgy az alkonyat,
ha dolgavégez, lóra száll,
porban a gyöngy, piros fogak,
vércsík és rókaszáj.

a) A mottó Gertrude Stein, amerikai avantgárd író nő híres verssorára utal: „a rózsá csak rózsá, csak rózsá, csak rózsá” („the rose is a rose is a rose is a rose”).

(1) Miért nem üres, tautologikus (önmagát magyarázó) ez a kijelentés?
Mi más lehet a rózsá, mint rózsá?

(2) Vajon miért éppen a rózsá motívuma szerepel az idézett verssorban?
Mi a közös az alkonyat és a rózsá szavak jelentésmezőjében?
Milyen további elemekkel kapcsolódik össze, azonosul ez a két motívum a versben, és milyen képzetköröket hívnak elő ezek az azonosítások?

(3) Vajon miért szerepel a mottó idézőjellben? Tekinthező-e az angol szöveg fordításának?

b) Hogyan függ össze a mottó jelentésével a rókatárgy mibenlétének szövegbeli beazonosíthatatlansága?

c) Értelmezzétek a cím *alkonyatkor* szavát a költészeti hagyomány fényében!

Miféle feszültség teremődik így a cím két szava között?

d) Mely verssorok utalnak még arra, hogy nem lehet összeállítani-felfejteni a vers egységes értelmét? Jelöljétek be ezeket!

e) Gyűjtsétek ki, húzzátok alá a grammatikailag hibás, rontott, töredékes szavakat, mondatokat a versből!

Miért állnak elő ezek a csonka szerkezetek?

Mi lehet a kapcsolat a szavak-mondatok roncsoltsága és az egységes jelentésteremtés lehetetlensége között?

f) Gyűjtsétek ki az alkonyathoz és a rózsához hasonló toposzokat, utalásokat, az alanyi lírára, egy díszítő igényű, szecessziós, nem rontott nyelv emlékezetére utaló nyelvi jeleket!

g) Menekülés, öregedés, halál

(1) „A rókatárgy, hogy menekülsz” – áll az első sorban. Mi elől menekülhet a róka? Gyűjtsétek össze a meneküléshez kapcsolódó motívumokat a versben!

(2) Miért áll az ige E/2. személyben? Kit szólít meg a szöveg, kinek kell menekülnie?

(3) Mikor, hogyan beszél a szöveg az öregedésről? Milyen lehetséges előnyeit és hátrányait ismeri?

(4) Kinek a haláláról van szó a versben?

h) Olvassátok el még egyszer figyelmesen ezt a versszakot:

„A rókatárgy a csönd, a must,
gerezna és vidéke,
bor és hamu, muslincafüst,
a lőpor könnyű béke.”

(1) Hogyan kapcsolható ez a kép a halálhoz?

(2) A gerezna (lenyúzott bőr) mire utal vissza a szövegben, miért kell a róka bőrét lenyúzni?

i) A mottóéhoz hasonló szóismétlés még egy helyen fordul elő a versben.

Ha az ismételt szavakat egymás után mondjuk, értelmes szavakat kapunk a szóhatárok eltörlésével. Melyek ezek és hogyan kapcsolódnak a vers halálmotívumához?

j) „A Rókatárgy *alkonyatkor* egyfajta versautomatának tekinthető.” (Schein Gábor – Gintli Tibor)
Értelmezzétek a versről szóló megállapítást!

Milyen bonyolult műveleteket végez el a *Rókatárgy alkonyatkor* című vers önműködően?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) (1) szimbólum, toposz
 (2) A vörösség a rózsza egyik legfontosabb attribútuma; ehhez kapcsolódik a róka, vér, bor, alkonyat, „ősz éj lomposka lobbanása”, must, láng – mindez az öregedés, a halál képzetkörét hívja elő.
 (3) A mottó utalás, de ugyanakkor torzított utalás, ironikusan utal az idézésben rejlő tiszteletre, mindig idézünk, minden megszólalásunkkal konvenciókra utalunk, és mindig torzítjuk is őket. Ebben az értelemben a mottó fordítás.
- b)–c) A rókatárgy folyamatosan változik, hol él még, hol rókabunda, mindig mással azonos, nem azonosítható egy metafora jelölőjeként, ahogy a rózsza sem.
 A rókatárgy szóhoz nem rendelhető értelem, míg az *alkonyat* a költészeti hagyomány rendkívül megterhelt toposza, akárcsak a *rózsza* – kitüntetett romantikus rekvizitumok, lesüllyedt kultúrjavak. A jól ismert, a verset a leghagyományosabb költői megszólaláshoz kötő motívum és az értelmezhetetlen motívum kettősége adja a szöveg feszültségét. A Stein-sor a költői képalkotás kiürüléséről beszél, a metaforikus azonosítások érvénytelené válásáról. A mottó jelzi, hogy a rókatárgyról, noha a vers számtalanszor azonosítja valamivel, nem mondható meg, micsoda, nem utal valami önmagán túlira, nincs „megfejtése”, a szövegen belül változik a jelentése, ahogy a rózsza sem „fejthető meg”, nem valami rajta túlmutató dologra utal. A rózsát jelentésétől megfosztani leginkább úgy lehet, ha elmozdítjuk a jelentését egy hozzá hangzásában közelálló, de kevésbé elhasznált, kevésbé jelentéstelített nyelvi jel felé. A mottó jelzi, hogy a rókatárgy nem lesz azonosítható.
- d) „A rókatárgy az az, hogy...”, „A rókatárgy egy villanás / egy puskacsővel írt tükör / a látványt rakja össze más / a szél söpörje föl”.
- e) „a rókatárgy az az, hogy”, „mit ér a nyurga, könnyű prém, / mit ér a bordalok”, „a rókatárgy, hogy elnehéz, / mikorra könnyű volna”, „a rókatárgy, hogy megvakul/ sarlóból sajtá már sose, / bor és hamu, muslincafüst, / a lőpor könnyű béke”. A rím- és formakényszer, a hangzás csonkolja a szavakat, törmelékké teszi, beledarálja a versbe a hagyományelemek morzsáit, ezeknek a töredékeknek az összerázása lesz költeménnyé, költészetté, a hagyományhoz csak így férünk hozzá, egyetlen hang, egységes értelem nem állítható elő belőle, ez azonban fel is szabadítja a költői megszólalást, rengeteg párhuzamos lehetőséget ad az „összerázásra”.
- f) Toposzok, romantikából lesüllyedt motívumok: hold, alkonyat, felhők, ősz, keresztrímek, a zsongító verszene, az eufónia, a mély magánhangzók ritmikus váltakozása („a pontos, lomha alkonyat órása és szabója”, „apró kacsók”), alliterációk („lomposka lobbanása csak... lángra kap”, „frakkzakó, faggyas, fakó felhők”, „a rókatárgy a mellkasán kárpáló körme, karma”), a jambus, a legelterjedtebb versformák egyike a magyar költészetben, Adyt idéző, elégikus felkiáltások: „mit ér a nyurga, könnyű prém, / mit ér a bordalok”, emelt, választékos stílusrétgeből választott, poétizált kifejezések („apró kacsók”), az öregedés és halál mint a költészet „örök” témái.
- g) Az öregedéshez kapcsolódó jellemzők: komformizmus, ötlettelenség, fakulás: „A rókatárgy, hogy frakkot ölt, / és ritka már, ha nyelvet”; az átlátás hiábavaló képessége: „idő és tér tudója”, „hiába némi elmeméz, ha lomha, lomha, lomha”.
 A rókavadászatról, a róka szőlőbe meneküléséről és lelövéséről van szó egyrészt, ennek (összetört, szétlőtt) tükre („egy puskacsővel írt tükör”) az elbeszélő öregedése, majdani halála, számvetése („egy rókatárgyban mennyi vér / egy rókatárgyban meghalok, / mit ér a nyurga, könnyű prém, / mit ér a bordalok”). Felidézi a magyar költészet ismert megszólalásmódjait

(„Mit ér bor- és vér-áldomás? Mit ér az ember, ha magyar?") anélkül, hogy ebben a versben egy beazonosítható lírai énhez lehetne rendelni a megszólalást. Ezzel elveszti önsajnáló-önigazoló jellegét.

- h) (1) A keselyű körözése a dög felett ~ a muslincáé a must – vér – felett. A csönd, a béke. A kép őszi jellege.
 (2) „mit ér a nyurga, könnyű prém”, „a rókatárgy apró kacsók csontroppanása muffban”: a rókatárgy mint test is változtatja a formáját a versen belül, nem marad végig önmagával azonos.
- i) róka, róka, róka – karó. Lomha, lomha, lomha – halom → halom + karó = sír
- j) A Parti Nagy-versből azt a benyomást szerezhethetjük, hogy a rímkényszer, a jambusok, a nyelv legkülönbözőbb mutációi mintha elszabadulnának a szerzőtől, mindenféle lírai hangtól, alanytól, ami összefogja őket, mintha a nyelv szubjektumfüggetlen önműködésével lenne dolgunk, az generálná az újabb és újabb megfeleltetéseket a rókatárgy „témájára”, mintha maga a nyelv „darálná össze” újabb és újabb verszakokká a mondatok, szavak és megszólalásmódok töredékeit, darabjait, roncsait. A *Rókatárgy alkonyatkor* többek közt e sajátosságai miatt tekinthető a magyar posztmodern líra reprezentatív művének.

7. lépés: 8. feladat

T/8.

113. oldal

10 PERC

Elhagyható feladat

Tanári instrukciók

- Akkor végezzük el ezt a feladatot, ha az előző megbeszélése hatékony volt, és a tanulók „vevők” voltak erre a fajta versvilágra.
- Az előző feladat kiscsoportjai dolgozhatnak tovább. A feladatok mechanikusan is szétoszthatók, lényeg, hogy a megbeszéléskor – ha röviden is – mindegyikről essék szó. A különböző [A)–D)] feladatokon dolgozók 5 perc után osszák meg egymással a feladatok eredményét.

Kiemelt készségek, képességek: meglévő tudás mozgósítása, nyelvi érzékenység, a költészet mibenlétére vonatkozó kérdések iránti fogékonyság

Célcsoport – differenciálás: feladat szerint

Munkaformák: csoport

Módszerek, eljárások: mozaik, közzététel

8. Parti Nagy Lajos: Dallszöveg

Olvassátok el a verset, majd a négy feladatot osszák föl egymás közt a csoportok!

PARTI NAGY LAJOS: DALLSZÖVEG

Zsákkal ha tükröt borítok elébed,
s zizzen az arcod: nem te vagy s nem én.
Ha lehajolsz a foncsorhoz, cseréphez,
egy habzó ég van mélyén és tején.

Hát mi tartoznék, mondd, a szövegéhez,
s mi dallamához zúzott üvegén?
Guggolj közel, de akárhonnan nézzed,
nincs egyrészt látvány s másrésztől a fény.

*A dallam nem változtat szövegén,
külön sem ez, sem az nem posztulálja,
darált egész, mi, úgymond, költemény,*

és nincsen honnan kétrét nézni rá, ha
egytest az ég s a zizgő őrlemény,
dallam s szöveg precíz tükördarája.

- A) Milyen lehetséges jelentéseket lehet tulajdonítani a címnek a vers egészét is figyelembe véve? Mi a jelentése annak, hogy Parti Nagy a szonett szigorú, zárt formáját választotta ehhez a verséhez?
- B) A vers két József Attila-verset is felidéz: az egyik az *Ars poetica*. Miért épp ezt a verset választotta Parti Nagy? Hol utal a *Dallszöveg* a József Attila-költeményre? Hogyan értelmezi, megvalósíthatónak tartja-e a vers a „Hörpintek valódi világot, habzó éggel a tetején” József Attila-i ambícióját?
- C) Hogyan lehet az, ami „darált”, egyúttal egész? Melyik az a „szöveg”, melyek azok a szövegek, amelyeket a „dallam” beledarál a versbe?
- D) Miért „úgymond” költemény a szóban forgó vers? Mi a költemény műfaja és mi ennek a jelentősége?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A) Dallszöveg, vagyis sláger, *dall*, vagyis dalol, „dallam és szöveg” viszonyának versbeli kérdésére is utal Parti Nagyra jellemző szócsonkolással. Szonett, a teljesség, megmunkáltság, zártság mintaműfaja, a legnagyobb presztízsű lírai műfajok egyike, ez teszi zárt „egésszé” a költeményt, ugyanakkor ez a műfaj erősen igényli a „precíz” megformálást is.
- B)–D) Ez a szöveg maga is *ars poetica*, Parti Nagy költészetszemléletéről, költői gyakorlatáról szól, akár a József Attila-vers. A „valódi világot” csak darabokban, „cserepekben” lehet tükrözni, így „egy” lehetséges képét kapjuk meg, ezek a töredékek, tükörcserepek dallamfoszlányok, verssorok, nyelvi panelek lehetnek, a hagyomány különböző elemei, ezeknek a töredékeknek a „precíz” összekeverése a vers, ilyen módon teremt világot, így lehet „darált egész, mi, úgymond, költemény”.

REFLEKTÁLÁS

8. lépés: 9. feladat

T/9.

114. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók: Ha kifutottunk az időből, a párok föloszthatják egymás között a szempontokat vagy a két szerzőt.

Kiemelt készségek, képességek: szintetizálás, reflexiós képesség, összehasonlító gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

9. Hasonlítsátok össze Tóth Krisztina és Parti Nagy Lajos költészetét olvasott verseik alapján!

A táblázat segítségével fogalmazzátok meg viszonyukat a költészeti hagyományhoz, vegyétek számba viszonyulásuk különbségeit és hasonlóságait!

	TÓTH KRISZTINA	PARTI NAGY LAJOS
A KÖLTÉSZETI TRADÍCIÓHOZ VALÓ VISZONY		
MEGSZÓLALÁSMÓD		
STÍLUS, REGISZTER		
A TÖMEGKULTÚRA KÓDJAIHOZ VALÓ VISZONY		
SAJÁT SZEMPONT		
SAJÁT SZEMPONT		

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Mindketten játékosan, kreatívan kezelik a költészeti tradíciót, egyikük sem tekinti áhítatos tisztelet tárgyának, de mindketten erősen kötődnek hozzá; mindketten vonzódnak egy elégikus megszólalásmódhoz, illetve annak szelíd paródiájához, a dalszerű megszólalásmódhoz; mindketten keverik a köznyelvi és a választékos stílus regisztereit. Tóth Krisztina verseinek hangja, részben esetleg a vers epikai magja is felismerhető, beazonosítható, fájdalma átélhetőbb, a versbe jobban „bele tudja élni” magát az olvasó, többet tart meg az alanyi költészet átértelmezett hagyományából, kevésbé használja a tömegkultúra kódjait, itt tárgyalt versében is elmozdítja, ironikusan megkérdőjelezi a költészeti hagyomány nemi szerepmintáit.

9. lépés: 10. feladat

T/10.

115. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A korábban feladott házi feladat bemutatása egymásnak: a vázlatpontok ismertetése után minden tanuló fejtsen ki egy vázlatpontot egy másik házi feladatból. Ha a tanár úgy látja, hogy kevés a jól hasznosítható, kifejthető vázlatpont, adjon erre néhány ötletet.
- Ha nem marad idő magára a kifejtésre, ezt adhatjuk otthoni feladatnak.

Kiemelt képességek, készségek: rövid, elemző szöveg írása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros vagy csoportos, egyéni

Módszerek, eljárások: eszmecsere, vázlatpont kifejtése írásban

10. Mutassátok meg egymásnak a Tóth Krisztina-, Juhász Gyula-, Vas István-versekről írott vázlataitokat!

Ki-ki válasszon magának egy olyan vázlatpontot kifejtésre, ami a saját megoldásai között nem vagy másként szerepel, és dolgozza ki 6-8 mondatban!